

EGYHÁZ-

11

FÓRUM

Egyház és felnőttoktatás

1990/3

Egyházfórum 5. évfolyam 3. szám

Független, katolikus folyóirat
Megjelenik negyedévenként

Szerkesztőség és kiadóhivatal:

Egyházfórum
Mohos László címén
1158 Budapest, Thököly u. 74.
vagy
Kirchenforum für Ungarn e.V.
Postfach 6415
CH-6000 Luzern 6

A szerkesztőbizottság elnöke:

DDr. Paul M. Zulehner (Bécs)

A szerkesztőbizottság tagjai:

Boros István (Kalocsa)
Dr. Dévény István (Luzern)
Gáspár Csaba László (Budapest)
Máté-Tóth András (Szeged)
Wildmann János (Luzern)

Egyes szám ára	7,50 SFr
Magyarországon	60.- Ft

Előfizetési díj egy évre:

Nyugaton	28.- SFr
Magyarországon	200.- Ft

Bankszámla

Kirchenforum für Ungarn e.V.
Postai csekk számla száma: 60-85911-2
Magyarországon: Mohos László
XV.ker. OTP csekk számla. 12590.

Szedés: PRINTKER Kft., Szeged

Nyomda: TAJFUN Kft., Budapest

**Olvasóink leveleit a szerkesztőség
címére kérjük.**

Minden írásért szerzője felelős és nem feltétlenül a szerkesztőség véleményét fejezi ki.

Nem kért kéziratokat nem őrzünk meg és csak kérésre küldünk vissza.

Kirchenforum 5. Jahrgang Nr. 3.

Unabhängige katholische Zeitschrift
Erscheint vierteljährlich

Redaktion und Herausgeber:

Egyházfórum
Mohos László
H-1158 Budapest, Thököly u. 74.
oder
Kirchenforum für Ungarn e.V.
Postfach 6415
CH-6000 Luzern 6

Leiter des Redaktionsteams:

DDr. Paul M. Zulehner (Wien)

Mitglieder des Redaktionsteams:

István Boros (Kalocsa)
Dr. István Dévény (Luzern)
Csaba László Gáspár (Budapest)
András Máté-Tóth (Szeged)
János Wildmann (Luzern)

Einzelheft	7,50 SFr
In Ungarn	60.- Ft

Abonnement:

für ein Jahr	28.- SFr
In Ungarn	200.- Ft

Bankverbindung:

Kirchenforum für Ungarn e.V.
Postscheckkonto: 6085911-2
in Ungarn: Mohos László, XV.ker.
OTP Kto.Nr. 12.590.

Satz: PRINTKER GmbH, Szeged

Druck: TAJFUN GmbH, Budapest

**Leserbriefe bitte an die Adresse
der Redaktion**

TARTALOM

MARGRET FELL: Katolikus felnőttképzés az egyház és társadalom szolgálatában	5
WOLFGANG LANGER: A vallási (keresztény) teológia felnőttképzés kihívásai	24
GEORGES DUPERRAY: Katolikus felnőttképzés Franciaországban	34
Európai körtekintés	48
Európai együttműködés - Nyugati katolikus felnőttképzők Magyarországról - Hogyan gondoskodnak felnőttképzőkről Ausztriában - Holland lelkészek magyar akciója - Felnőttképzés és vallásszosság - Polgári vallás, fundamentalista vallás, vagy ... Az „új evangelizáció” mozgalma - Papok továbbképzése Svájcban	
GOJÁK JÁNOS: A katolikus felnőttképzés perspektívái Magyarországon.....	67
TOMKA MIKLÓS: Vallás és kultúra (A keresztény felnőttképzés problémáa Magyarországon).....	75
<i>Perspektíva/Könyvek a felnőttképzés témaköréből</i>	88
UDVARHELYI NÁNDOR: A romániai magyar katolikus egyház helyzete 1945 után. I. rész	97
Folyóíratsszemle	120
Lelkipásztor cigányok között - Szélvihar jelei az egyházban - Egy felháborító püspök - Bémálkozzanak a 17 évesek - Humor a szószéken - Sikeres látogatás és árnyoldalak	
KISZELY KÁROLY: Üzenet a magyar összkeresztény zsinatnak	131
Pályázati eredményhírdetés	138
Olvasóink leveleiből	140
Olvasóink figyelmébe	143

Negyven éven át alig hozták szóba és alig engedték szóhoz az egyházakat. Ez volt a legegyszerűbbnek tűnő harcmodor: agyonhallgatni és elhallgattatni az egyházakat. A tévé, a rádió, a napilapok csak az egyházi vezetők megalkuvó politikai tetteit kürtölték szívesen világgá, mintha ez lett volna céljuk: „hadd öleljelek magamhoz, legalább te is piszkos leszel”. Ma hirtelen felfedezték, hogy az egyház saját hívei szolgálatán kívül talán még „nemzeti mentőcsónakot” is készíthetne. Csak egy idézet a HITEL ezévi 14. számából: „Elég lesz egy új, őszinte, mélyreható reformprogram, hogy felrázza, megmozgassa az embereket? Vagy talán az egyházak segítségére is szükség lesz, hogy visszaadják az emberek belső hitét, önbizalmát, egyszóval, hogy megreparálják az emberi infrastruktúrát?”

Erre a feladatkörre – tehát a magyar kereszténység sorsára – irányult a szerkesztőség figyelme, amikor az **Egyházfórum** 11. számát a **felnttökképzésnek** szenteli. A keresztény felnottoktatásnak nyugaton már jelentős hagyománya van. A széleskörű nevelői munkába három ország képviselője nyújt betekintést. **Margret Fell** a németországi Eichstätt egyetemén a felnottoktatás professzora alapvető elvi eligazítást ad: milyen cél vezérelje az egyházakat a laikusok továbbképzésében. **Wolfgang Langer** bécsi egyetemi tanár a szekularizált világban tekint körül, s jelzi, hogy ma szinte semmit sem lehet feltételezni, tehát a felnott keresztények oktatását még nyugaton is az alapok lefektetésével kell kezdeni. **Georges Duperray** Franciaországban a lyoni vallástudományi-lelkipásztori intézet tanára, s bemutatja, mekkora felelősséget hordoznak a kiművelt laikusok az egyház életműködésében. Mindezt azonban „magyarosítani” kellett, s ehhez sikerült megnyerni **Goják János** (Magyar Kurir) és **Tomka Miklós** (Országos Lelkipásztori Intézet) közreműködését. Ezeket a tanulmányokat szokásunkhoz híven könyvszemlével egészítjük ki. Kicsiny, szinte önkényes válogatás ez a felnottképzés alig áttekinthető szakirodalmából. Az ezt megelőző **Európai körületekintés** fényezésorós villanásokkal szeretné a képet árnyaltabbá tenni.

A romániai – erdélyi – magyarság és kereszténység sorsa most sem kerülheti el figyelmünket. **Udvarhelyi Nándor** közel 50 esztendő átfogó írásának első részét közöljük.

A **Folyóírat szemlé**t követően **Kiszely Károly** személyes üzenetét olvashatjuk a teremtett világ – környezetünk – védelméről.

1990. szeptember

a szerkesztők

Margret Fell az Eichstätti Katolikus Egyetem filozófiai-pedagógiai fakultásán a „Felnőttképzés” tanszékének professzora.

Az alábbiakban 1988 decemberében elhangzott székfoglaló előadását közöljük, de néhány számunkra kevésbé jelentős – kizárólag német helyzetet szem előtt tartó – megjegyzését a fordításban mellőzzük.

KATOLIKUS FELNŐTTKÉPZÉS A TÁRSADALOM ÉS AZ EGYHÁZ SZOLGÁLATÁBAN

Ha az 1945 óta eltelt évtizedekre tekintünk, akkor feltűnhet, hogy – összehasonlítva a Weimari Köztársaság korszakával (1919-1933) – milyen kevés figyelmet szenteltek a katolikus felnőttképzésben az elméleti megalapozásra. Inkább a szervezés, a gyakorlati munka került előtérbe, s ez különös módon gátolta az elvi tisztázást. Hiányzik a „teória”, amely az egyházon belül, de az egyházon kívülállók számára is világossá tenné, mit is akarunk a felnőttképzés által elérni.

Az elméleti megalapozást sokan hiányolták már, hiszen így a „pragmatista” gondolkodásmód (a gyakorlati haszonra ügyelő szempont) erősödhetett anélkül, hogy az elméleti alapokról, az elvi háttérrel gondoskodtak volna. Elegendő, ha nem egyházi kézben levő felnőttképző intézményekkel hasonlítjuk magunkat össze, hogy világosan lássuk: sok, egymással össze nem függő próbálkozás található nálunk.¹

Segítséget csak az jelenthet, ha ki tudnánk alakítani egy olyan elméleti háttérrel, amely a felnőttképzés gyakorlati munkája számára ad irányelveket. Itt teológiai, társadalompolitikai és neveléspolitikai szempontokat egyaránt kell méltányolnunk. Így válik majd lehetővé, hogy lássuk: mit kell tennünk, s mivel indokoljuk azt, amit teszünk. Megszabadulhatunk attól a szorongástól is, hogy mindig igazolni kelljen magunkat.

Ez az „önigazolási kényszer” három forrásból fakad:

- neveléspolitikai vádból: a katolikus felnőttképzés mögött az egyház áll, ezért csak vallási és teológiai célokat tarthat szem előtt;
- ugyancsak neveléspolitikai vádból: a katolikus felnőttképzésben kifejezetten vallásoktatásról van szó, s ennek egyetlen célja az, hogy az egyház „állagát” őrizze, sőt ha lehet erősítse. Az egyház számára a felnőttképzés pusztán „piacszervezés” (marketing), mert így próbálja elérni elveszített közönségét;
- egyházpolitikai vádból: a katolikus felnőttképzés a választott témák és a jelentkező résztvevők szempontjából teljesen nyitott. Ez felszabadítja az egyházkritikai erőket, ahelyett, hogy vallási elmélyülésre, teológiai tisztánlátásra figyelnének, s az egyház iránti elkötelezettségre törekednének a szervezők.

Ezeket a vádakokat és ellenvetéseket komolyan kell vennünk. Feloldásukra azonban csak akkor kerülhet sor, ha a katolikus felnőttképzés elvi alapját a következő kérdéskörben tisztázzuk: keresztény megbízatásunknak teszünk-e eleget, ha a katolikus felnőttképzésben társadalmi elkötelezettséget vállalunk – a társadalom iránti felelősségünkéről teszünk tanúságot, ha a katolikus felnőttképzésben keresztény megbízatásunkat nem tévesztjük szem elől.

1. Katolikus felnőttképzés és társadalmi felelősség

1. Felnőttképzés a pluralista társadalomban

Rendkívül összetett társadalomban élünk, amely egyúttal állandóan változik, nem csupán a technika és a tudományok, de szociális berendezkedéseinek világában is. Ebben a helyzetben egyre jelentősebbé vált a felnőttek továbbképzése.² Amióta a lélektan kimutatta, hogy a felnőtt nem gyengébb tanuló, mint a fiatal, csak másként tanul³, amióta a szociológia tényként közölte velünk, hogy a társadalom egyre jobban megkívánja az egyéntől, hogy továbbképezze magát⁴, azóta nyilvánvaló: a felnőttképzés nem „rendkívüli adalék”, hanem teljesen „normális tartozéka” mindennapi életünknek.

Nagyon jelentős kérdés azonban, hogy kit terhel a felelősség a továbbképzésben? Az állam feladata az, vagy az egész társadalomé? A válasz attól a társadalmi rendszertől függ, ahol a kérdés elhangzik. Olyan társadalmi szervezetben, ahol a nézetek és világnézetek szabadon versenghetnek egymással, ahol tehát pluralista alapon állnak, ott a nevelés és az oktatás (legalább a felnőttek oktatása) egyetemes társadalmi feladat. Ez az elv a legtöbb demokráciában nem csupán az önkéntesen vállalt továbbképzésre, hanem az iskolai oktatásra is érvényes. A német iskolai oktatás ugyan központi irányítás alatt áll, de pl. Hollandiában vagy Belgiumban a gyermekek nagy része még a kötelező tanéveket is olyan iskolákban végezheti, amelyek nincsenek az állam birtokában. Németországban a pluralista nyitottságra csak a felnőttek továbbképzésében számíthatnak.⁵

A demokratikus jogállam alapelve ezen a területen különösebb nehézség nélkül érvényesíthető. Az állam (ill. a községi-városi előljáróság) szavatolja a „pluralizmust”, akár a továbbképzés témájáról, akár a szervezésről van szó. Ennek eredménye az, hogy az egymással „versengő” vélemények, világnézetek között egyik sem részesül meg nem engedett előnyben. Ez a szellemi pluralizmus nélkülözhetetlen ahhoz, hogy egyáltalán demokráciáról beszélhessünk. Az említett „szavatolás” nem jelent beavatkozást, csupán azt, hogy mindegyik felnőttképző vállalkozás megfelelő értékű anyagi támogatást kap. Ennek előfeltétele természetesen az, hogy a „kiképzés” célja ne álljon szemben a demokratikus renddel, a szervezet beilleszkedjék a társadalomba.⁶ Anyagi támogatásra azok a vállalkozások számíthatnak, amelyeknek célkitűzése, s a továbbképzésbe felvett témája valamilyen módon a közjót is szolgálja, de a résztvevők számára sem állít fel korlátokat. Konkrétan ez a következő elkötelezettséget jelenti:

- az előadók szabadon taníthassanak
- fogadjanak be minden jelentkezőt
- a résztvevők szabadon mondhassák el véleményüket
- a felnőttképző szervezet vezetői engedjék meg, hogy munkájukat (a kijelölt témákat), költségvetésüket és kiadásait a megfelelő hatóság ellenőrizze⁷

Felnőtteket továbbképző szervezeteknek „pluralista demokráciában” így nem csupán jogai, de kötelességei is vannak. Joguk van arra, hogy határozott világnézetet képviseljenek, de kötelességük, hogy ezt a világnézetet ne tartsák kizárólagosnak. Ez azt jelenti, hogy akkor, amikor egyéni vagy közösségi problémákat oldanak meg, akkor ne akarjanak az egyetlen zenekar lenni, hanem csak egy hangszer a különböző ajánlatok zenekarában. A központilag irányított és ellenőrzött rendszerekkel szemben így lehet biztosítani azt a pluralizmust, amely a demokráciákat jellemzi.⁸ Ezért minden jelentős társadalmi csoportosulás vállalkozhat a felnőttek továbbképzésének feladatára. Mégis, ha ezt a tényt leszögeztük, még nem biztos, hogy a következő kérdésekre is igennel kell felelnünk: Lehetséges az, hogy a felnőttképzés magasabb szinten áll, mint a társadalom, amelyben ez a képzés megvalósul? Lehetséges az, hogy a felnőttképzés a társadalom lelkiismeretévé, a társadalmat irányító erővé válik?

Szociológiai felmérések azt mutatják, hogy azok az intézmények, amelyek az állam támogatására számíthatnak, az adott társadalomra esküdtek fel.⁹ Ha ez a társadalom eleve pluralista gondolkodásmódot tett magáévá, akkor ennek tükröződnie kell a felnőttek továbbképzésében is, sokkal jobban, mint a „kötelező” oktatást adó iskolákban. Ez konkrétan a következőket jelenti: a résztvevőknek nagyobb lehetősége van arra, hogy mentesek legyenek a teljesítmény kényszerétől – az alkotás, a munka kötelességét főlválthatja a szemlélődés, nyugodt elmélyedés – pontos célkitűzés hiányában szabadabbak lehetnek, igazi „kreatív munkát” végezhetnek – sokkal jobban figyelhetnek arra a döntő jelentőségű kérdésre, hogy mi teszi az életet értelmessé.

Hogy a különböző felnőttképző intézmények ezeket a lehetőségeket mennyire használják ki, az attól függ, hogy mekkora felelősségtudat él bennük a társadalommal szemben, mennyire tartják a közjót szem előtt.

2. Katolikus felnőttképzés a demokratikus tudat alakításának szolgálatában

A világháborút követően újra ki kellett építeni a felnőttképzés rendszerét, egyúttal meg kellett határozni a törvények által biztosított keretet is. A katolikus és az evangélikus egyház Né-

metországban azzal a feladattal szembesült, hogy pluralista társadalomban vegyen részt a felnőttek továbbképzésének munkájában. Az egyházak felismerték, hogy a felnőttek továbbképzése társadalompolitikai feladat. Felismerték azt is, hogy egy olyan társadalomban, ahol a különböző nézetek és világnézetek szabadon „versenghetnek” egymással, nem vonulhatnak vissza gondosan őrzött zárt világukba, hanem részt kell venniük ebben a versengésben. Ugyanakkor látniuk kellett azt is, hogy pluralista társadalomban „demokratikus megértéssel” lehet szolgálni a közösség javát, de ezt a megértést csak akkor tudják alakítani, ha a művelődés területén is elvállalják a rájuk háruló feladatokat.¹⁰

Sajnos nem mondható, hogy a katolikus egyház gyorsan jutott el erre a felismerésre. A német egyháznak is szüksége volt arra az egyházképre, amely a második Vatikáni Zsinat érdeme. A zsinati tanításnak köszönhető az is, hogy meglátták azt a pozitív – tehát közreműködést vállaló – feladatot, amelyet a keresztény tanításnak, az örömhírnek a mai szekularizált világban kell vállalnia.¹¹

Az első húsz esztendőben azonban nagyon hiányos nevelés-politikai elvekhez igazodtak. Hogy a felnőttképzés munkáját ki vállalhatja, s ki vállalja, milyen autonómiával rendelkezik, az nem volt oly mértékben nyilvánvaló, mint ahogyan ezt egy türelemre, toleranciára berendezkedett demokráciában látni kellett volna. Ma már magától értetődő, hogy a továbbképzés munkájára szabadon lehet vállalkozni. Ez azonban az első két évtizedben kemény harcot kívánt. Ez az általános „helyzetjelentés” érvényes a katolikus továbbképzésre is. Harcolni kellett a továbbképzés jogáért. Ennek a nagyon lassú politikai érlelődésnek legalább két magyarázatát tudjuk megjelölni:

- A katolikus felnőttképzésnek nem volt elvi, elméleti háttere. Hiányzott az alap, ezért előreszaladtak a szervezésben, visszarohadtak az alapos átgondolásban. Ennek hatása még ma is érezhető: senki sem látja világosan, hogyan függ össze a felnőttképzés a lelkipásztori munkával, illetve miben különbözik a kettő egymástól.

- A másik jelentős ok az, hogy a társadalom túlságosan érzékennyé vált. A nemzeti szocialista egyeduralkodó után gyanakvó szemmel néztek minden olyan csoportosulásra, amely a nevelés-

ben határozott világnézetet képviselt. Ezért csak későn született meg a társadalmi elismerés.

A világháborút követően így elsősorban a régi irány, a „széleskörű népnevelés” hívei jelentkeztek. A „régí” nem volt más, mint az első világháborút megelőző elvi beállítottság: a lehető legmagasabb szinten, de előfeltételektől mentesen kell nevelni, tanítani. Ezt a semlegességi tételt nevelésügyi szakemberek és politikusok képviselték, s átvitték az 1918 előtti az 1945-öt követő időszakra. Az volt a véleményük, hogy az igazi humanitásnak nincs köze a „hitvalláshoz”, ezért a felnőttképzésben vallásos felekezetektől és politikai pártoktól mentesen kell eljárni.¹³ Ez a reakció alapján véve érthető, hiszen közvetlen mögöttük állt a nemzeti szocializmus korszaka, amikor egyetlen ideológia kényszerzubbonyába erőltettek mindent, uniformizáltak minden eszmét. Ez a félelem gátolta azt a folyamatot, hogy a „szellemi unitarizmus” után igazi „szellemi pluralizmus” alakuljon ki.

„A felnőttképzést kizárólag a népfőiskolákra kell bízni” – ez a követelés hangzott el hivatalos részről 1947-ben.¹⁴ Ehhez a kívánsághoz még ezt a megjegyzést fűzték: politikai pártok csak akkor alapíthatnak felnőttképző intézményeket, ha ez „a tagok politikai nevelése érdekében szükséges”¹⁵, az egyházak pedig felnőttképzésben „csakis a lelkipásztori munkát egészíthetik ki”¹⁶. Alsó-Szászország szövetségi állam művelődésügyi minisztere még 1950-ben is így beszélt: az állam nem elégedhet meg azzal, hogy támogatja a felnőttképzést, de ő maga semlegességet vállal, hanem át kell vennie a „hajókormányos” szerepét.¹⁷ Ez nem volt magánvélemény, hiszen az első időszakban valóban ez az elv érvényesült: anyagi támogatásban csak állami intézmények, tehát népfőiskolák részesedtek.

A köznevelésben résztvevő többiek (tehát nem a népfőiskolások) keményen bírálták ezt a törvényt és szokást, hiszen a monopolhelyzet nem csupán anyagi kérdés volt. Az anyagi előny ugyanis „eszmei” (propagandisztikus) segítséget is jelentett, hiszen nagy hatással volt a közvéleményre. Sokan jutottak arra a következtetésre, hogy igazi felnőttképzésről csak a népfőiskolák esetében lehet beszélni, a többieket ezért nyugodtan lehet mellékvágányra terelni, ahol sem komoly érdeklődésre, sem anyagi támogatásra nem lehet számítani.

Nagyon nehéz helyzetben voltak ekkor a „kívülállók”, mert ebben a helyzetben nem lehetett biztosítani, hogy a különböző világnézetek egyensúlyba kerüljenek, vagy hogy a különböző szempontok – a felvetett problémák eltérő értékelései – demokratikus módon egészítsék ki egymást. A felnőttképzés egész rendszerét pluralista módon ugyanis csak akkor lehet megoldani, ha a helyi lakosság nagyjából egyformán ismeri a különböző intézményeket, s ha ezek nagyjából egyenlő tekintéllyel rendelkeznek.

A felnőttek továbbképzésének igazi pluralista megoldására csak az ötvenes évek végén kerülhetett sor, a vita ekkor éleződött ki igazán. Jelentős lökést jelentett 1957-ben a katolikus felnőttképzők kezdeményezése: az egész országot átfogó érdekképviseleti munkaközösséget hoztak létre, s ezzel jelezték, hogy egyetlen szervezetbe akarnak tömörülni.

A kezdeményezés jó volt, de nagy adósságuk törlesztésére ekkor sem került sor: hasonló célkitűzésű szervezetek (akadémiák, népfőiskolák, művelődési házak stb.) mellett nem dolgozták ki felnőttképző munkájuk elvi alapjait. Ez a bizonytalanság eredményezte azt, hogy – várakozásuk ellenére – a társadalom nem fogadta be őket úgy, ahogy elvárták volna. Arra készültek ugyanis, hogy a katolikus felnőttképzés neveléspolitikai szinten már nem marad kizárólag „egyházi ügy”, hanem egyenrangú lesz minden más hasonló törekvéssel. Ezen az elismerésen viszont a „toleráns demokrácia” (mindenkivel szemben türelmet gyakorló demokratikus gondolkodásmód) léte vagy nem-léte forgott kockán.

Alakult aztán egy, a továbbképzésre specializált bizottság, de ez még 1960-as helyzetjelentésében is („Szakértői vélemény a felnőttek továbbképzésének helyzetéről és feladatairól”) annak a félelmének adott kifejezést, hogy katolikus intézményekben az oktatók nem függetlenek az egyházi vezetőségtől. Ez a szakvélemény kifejezetten hangsúlyozta: „a vallásos felekezetekhez tartozó, felnőtteket képző oktatónak ugyanazt a szabadságot kell élveznie, mint amely megilleti a világi szervek megbízásából munkálkodó kollégáját”.¹⁹ Ha a felnőttképzés vezetője „munkája végzése közben nem autonóm, akkor legjobb esetben oktatásról lehet beszélni, igazi művelődésről és képzésről azonban

nem. Ha önálló és független lehet, akkor munkájával éppen úgy szolgálja az egyes emberek és az egész társadalom javát, mint az a kollégája, aki a 'világi' felnőttképző intézményben dolgozik".²⁰

Egy sokat vitatott téma került így középpontba: meg kellett keresni a katolikus felnőttképzés és a lelkipásztorkodás között húzódó határt. Mindkettő „egyházi tevékenység” ugyan, de nem lehet egyenlőséget tenni közöttük.

A vita eredményét szűkszavúan így foglalhatjuk össze: a katolikus felnőttképzés alávetette magát a „világi” parancsszónak. A következő nyilatkozatot azóta már sokszor idézték: „A katolikus felnőttképzést, minden más szervezéshez hasonlóan mindenki látogathatja. A különböző szakterületeken belül pedig meg kell teremteni a teljesen szabad beszélgetés és vitatkozás lehetőségét.”²¹

Egy kicsit kihívó, ugyanakkor rendkívül hasznos kérdést tett fel ebben az összefüggésben Adolf Exeler: „A katolikus felnőttképzésben idegen és kívülálló szakemberek előírásának engedelmeskedünk, kizárólag azért, hogy állami támogatásban részesedjünk? A felnőttképzők kifejezetten állami nyomásnak engedelmeskedve ismételtetik, hogy a felnőttképzést világosan elhatárolják a lelkipásztori munkától? Nem lehetne inkább arról szó, hogy a katolikus felnőttképző munkára 'rácrőszakolt' szakértői előírás csak azt fejezte ki, amit a Vatikáni Zsinat nyomán eleve a felnőttképző munka céljának kellene látnunk?”²²

Biztosan állíthatjuk, hogy a Zsinat a kultúra világát autonómnak, önmagában is értékesnek ismerte el, s kifejezte, hogy ez a világ nincs a hitnek alávetve.²³

Visszatekintve persze megállapíthatjuk, hogy az egyház a Zsinat nélkül is rákényszerült volna erre a lépésre. Kénytelen-kelletlen azzal a világgal kellett volna szembesülnie, amely szinte minden területen szekularizálódott, tudományos magyarázatokat keres. A társadalom egésze is hozzászólt ahhoz, hogy mindig és mindenütt 'rákérdezzen', így egy egészen sajátos fejlődési és érlelődési folyamaton haladt keresztül.²⁴ Ennek ellenére meg kell állapítanunk, hogy a második Vatikáni Zsinatnak köszönhető az, hogy a katolikus felnőttképzés teljesen nyitottá vált a világgal szemben.

Robert Grosche kölni teológus – egyike azoknak, akik már a Weimari Köztársaság idején „zsinati gondolatokat” fogalmaztak meg – világosan látta a felnőttképzés és a lelkipásztori munka közötti különbséget: „Az igazi művelődést alacsonyítjuk le, ha a felnőttképző munkában eszközt latunk, ha az egyház külső 'állagát' akarjuk általa erősíteni, ha a továbbképzésben kizárólag lelkipásztori munkát látunk.”²⁵ „Tisztességtelen módszernek” nevezi ezt az eljárást.²⁶

A Münchener Katolikus Akadémia igazgatója a katolikus felnőttképzés zsinat utáni feladatát így fogalmazta meg: „A katolikus továbbképző munka nem válhat bérnyújtási előkészületté. Nem szabad csupán a 'báránnyakat' gondoznunk, nem szabad pusztán 'funkcionáriusokat' képeznünk. Az egyház sajátos feladata inkább az, hogy minden 'polgárnak' szolgáljon, mindegyiknek sajátos élethelyzetében. Aki meghirdetett témáink iránt érdeklődést mutat, annak adjunk lehetőséget arra, hogy ezt az igényét kielégítse. A művelődés érdekében végzett munka nem prédikáció, nem hitoktatás.”²⁷ Érdekes még Trier püspökének nyilatkozatát is idéznünk: „Amiként az egyház nem öncélú, hanem az emberek üdvösségére rendeltetett, úgy kell gondolkodnunk a katolikus felnőttképzésről is. Közvetlenül nem egyházi megbízatás áll mögötte, mert az egész társadalom szolgálatában kell állnia.”²⁸

A Zsinat óta erősödött meg az a nézet, hogy a katolikus felnőttképzés a hasonló célkitűzésű szervezetek egyenjogú partnere. Sajátos feladatairól azonban nem szabad elfeledkeznie: maradjon nyitott a rejtett értékek felé, keresse a mélyebbre hatoló magyarázatokat, tegye kirtikus mérlegre a ma divatos értékeléseket. Az igazi egzisztenciális kérdések komoly átbeszélése is fontosabb, mint hogy szakmai továbbképzést adjon a jelentkezőknek. A modern életből származó problémákra is jobban kell figyelnie (pl. a gazdasági élet kérdései, a munkanélküliség stb.), a közösségi és társadalmi élet gondjairól sem szabad megfeledkeznie.

A katolikus felnőttképzés így az egyes embereknek nyújt segítséget, a lét igazi gondjaira irányítja a figyelmet, az életben való eligazodást szolgálja. Ez azonban a társadalom szolgálatát is jelenti: az egyház teljesíti kötelességét, hiszen nem csupán ön-

magáért, hanem az egész emberi közösségért is felelős. Ebben a szolgálatban azonban saját érdekeiről sem kell megfélekeznie.

II. Katolikus felnőttképzés és az egyház

1. Felnőttképzés és társadalmi „diakónia”

A második Vatikáni Zsinat nyomán megerősödött a tudat, hogy a felebarát- és ellenségszeretetre (profán megfogalmazásban a hozzánk hasonlóan és a velünk ellentétesen gondolkodókkal való tisztességes együttélésre), amely a keresztény értékelésnek és cselekvésnek végső normája, legtisztábban, legkönnyebben szabad és demokratikus államban tud fejlődni, bontakozni. A zsinat kifejezetten a demokratikus államrendben látta meg annak lehetőségét, hogy a társadalomnak szolgáljon.²⁹

Az egyház küldetést kapott a világhoz, hangsúlyozta a Zsinat, s ebben a küldetésben a hívők teljes közössége hivatott arra, hogy a közös érdekében támogatást nyújtson az állam és a társadalom számára. Ez elsősorban nagyon erős szociális elkötelezettséget jelent. A Zsinat felszólította a híveket, hogy egyéni kezdeményezéssel, intézmények felállításával teremtsék meg az egyház számára azt a keretet, amelyben politikai és társadalmi tevékenysége kibontakozhat. Elsősorban az egész társadalom iránti „diakóniáról” van szó, nem kisebb csoportok érdekeinek védelméről. A német püspökségek egyetemes szinódusára lehet hivatkoznunk, amikor állítjuk, hogy a katolikus felnőttképzésben a világ iránti elkötelezettség egyik lehetősége valósul meg. Az említett szinódus ezt így fogalmazta meg: „A szinódus a továbbképzésben és a felnőttképzésben nagyon jelentős feladatot lát: segítséget kaphat itt mindenki, hogy megtapasztalhassa és begyakorolhassa, mit jelent egymással beszélgetni, mit jelent, ha másként gondolkodókkal kell együtt élni... A katolikus szervezetek továbbképző munkája nélkülözhetetlenné vált ahhoz, hogy a társadalomért érzett felelősségünk valóban kifejezésre jusson. Ennek a továbbképzésnek sajátos feladatai vannak. Elsősorban kell említenünk azt, hogy a keresztények megtanulják, hogyan kell másként gondolkodókkal dialogizálni. A továbbképzés azonban közvetítő és kritikus szerepet is vállalhat: közvetítővé

válhat az egyházi hatóság, az Isten Népeinek többi tagjai és a világ között.”³⁰

Ez a feladatkör nem volt mindig ennyire világos. A második Vatikáni Zsinat értelmezte úgy az egyházat, hogy a katolikusok kiléphettek eddigi szerepkörükből: hitvédő szándékkal már nem kellett kintlévőkre és bentlévőkre osztaniok a világot. A Zsinat tette lehetővé, hogy párbeszédet folytathatunk másként gondolkodókkal, akár másként gondolkodó katolikusokkal is. Lehetővé vált az is, hogy a vallásos és teológiai témák nem foglaltak el kizárólagos helyet, hanem egyetemesebb, nyitottabb lett az „ajánlat”. A tizenkilencedik század kultúrharca után – s ez a mentalitás 1945 után újraéledt – a német katolikusok teológiájában és lelkipásztori munkájában uralkodó szerepet töltött be a hitvédelem, az apológia. Ezt a hitvédelmi szándékot eltúlozták, olyanra, hogy a katolikus felnőttképzésben a lelkipásztorkodás „messzire nyújtott kezét” látták, amely ezért a harckészség fokozására nyújt kiképzést.³¹ A katolikus felnőttképzésnek ezt a védekező-apológiai élet azzal lehet magyarázni, hogy a lelkipásztori munkát is nagyon egyoldalúan értelmezték. Nem beszéltek „szekularizációról”, inkább elkereszténytelenedésről, elvilágiasodásról, szakrális értékek eltűnéséről, stb. Így ítélték meg a külvilágot, amelynek azután természetes következménye lett, hogy óvták Isten Népet: vonuljon ki a világból, meneküljön meg ettől a felvilágosodástól.³²

A Zsinat azonban arra figyelmeztetett, hogy „a mai korrall folytatott dialógusban” megfelelő gondolkodásmódra van szükség. Itt már arról van szó, hogy a keresztények nagylelkűen szolgálják ezt a világot, az élet minden területét tartásuk szem előtt, s egyetlen intézményüket se vonják ki ebből a feladatkörből.

A pluralizmus elve alapján véve érvényesül a világban, s ennek az elvnek párbeszédre szólító ereje van. Ebbe a dialógusba kell bekapcsolódnia a katolikus felnőttképzésnek is. Az így értelmezett felnőttképzésben tudomásul vesszük, hogy rajtunk kívül is működnek szellemiségben és intézményeikben független „kiképzőerők”, ezeket méltányolnunk kell, de – amennyire lehetséges – a velük való együttműködést sem szabad szem elől tévesztetni.

A második Vatikáni Zsinat nyilatkozatot tett közzé a vallásszabadságról ³³, s ez lehetővé tette, hogy a katolikus felnőttképzésben is ezt az elvet kövessük. Az egyházi tanítás a személyes vallásszabadságot elemi polgárjognak ismerte el, a másként hívők hitét – saját meggyőződése alapján – objektíve tévesnek tartja ugyan, de nem csupán eltűri, hanem szubjektíve értékes döntésként kifejezetten értékeli is.

A vallásszabadság nyilatkozata tette azt is lehetővé, hogy a katolikus egyház művelődési – tehát továbbképző – munkáját nyíltan, előítéletektől mentesen végezzük, sőt megtaláljuk a másokkal való együttműködés új formáit is. A teljes nyitottság, a másikkal, akár nem katolikus hívőkkel folytatott dialógusra való készség a katolikus felnőttképzés egyik alapelvevé vált. Ez az alapelv tette lehetővé, hogy másként gondolkodókra beszélgetőtársként tekinthetünk, komolyan vehetjük őket, s az igazságot nem közölni akarjuk, hanem közösen akarjuk felfedezni.

A katolikus egyház ugyanakkor tudatában van annak, hogy pluralista beállítottságú társadalomban továbbképző intézményeit csak akkor tudja biztosítani – tehát igazi elismerésre csak akkor számíthat – ha saját feladatkörében működik eredményesen és sikeresen. Saját érdekében fel kell figyelnie ezért feladataira a sok más továbbképző intézmény és szervezet mellett. Felmerül azonban a következő kérdés: mi nevezhető a katolikus felnőttképzés sajátos célkitűzésének?

Nem jelenthet sajátos témakört, azt sem, hogy az általánosan gyakorolt felnőttképzést vallásos kiegészítéssel látja el. Annak, ami által sajátosan egyházas a felnőttképzés, már a kezdet kezdetén jelen kell lennie, az egész munkát meg kell határoznia. Nem elégedhet meg azzal, hogy olyan tudást közöl a résztvevőkkel, amelyet azok az életben jól fel tudnak használni, s jobb teljesítményre lesznek képesek. A kiváló szakképzettséget sem tarthatja fő célnak, hiszen ez nem egyenlő az általános műveltséggel. Bölcséleti-antropológiai és biblikus-személyes szemléletmódra építve, párbeszédre és mások szolgálatára készséges magatartásmódot kell alakítania. Arról az alapállásról van szó, amely Martin Buber megfogalmazásában így hangzik: az egyházban és a társadalomban a közösség alakulása, a „mi együtt

vagyunk” (wesenhaftes Wir) legyen döntő jelentőségű³⁴, nem a személytelen „emberhalmaz” (wesenloses Man).³⁵

A katolikus felnőttképzés sajátos feladata az, hogy kritikai készséget formáljon a résztvevőkben: el tudjanak távolodni a mai nagy jelszavaktól – pl. „teljesítmény és jólét” – s így „kikerüljenek a világ elemeinek szolgálatából” (Gal 4,3). Ez csak úgy történhet meg, ha az egész felnőttképzést az evangélium szellemisége kíséri.

A katolikus felnőttképzés sajátos feladata az, hogy az evangéliumi gondolkodásmódot, a hit életet alakító erejét mindenütt megjelenítse. A résztvevőknek érezniük kell, hogy ez nem pusztán „adalék”, amit ha elhagynánk, kár nem származna belőle. Látnunk és láttatnunk kell, hogy erről az erőről nem szabad lemondanunk, különben annak a veszélynek tesszük ki magunkat, hogy „párbeszédes módszerünk” célját téveszti, lehetetlenné válik a megújulás.

A katolikus felnőttképzés sajátossága – szemben a vallási alapot nélkülöző felnőttképző munkával – abban áll, hogy párbeszédes módszere lehetővé teszi a szociális érzék fejlődését, a személyi gazdagodást. A kívülállók – teoretikusok, kurzusvezetők, művelődési politikusok – előtt ez meglehetősen ismeretlen. Ugyanakkor egy egészen különleges értéket kellene itt látniok. Ez elsősorban azokra a kurzusokra érvényes, ahol a tanárok és résztvevők napokon át egy házban laknak, szoros életközösségben élnek. „A különböző adottságú, eltérő természetű résztvevők közössége rendkívüli művelődési erőt rejt magában. Nem szabad első helyre tennünk azt a mértéket, hogy a továbbképzés mennyire hasznos.”³⁶ A katolikus egyház a Zsinat óta meg van győződve arról, hogy csak az egész képzés idején érvényesülő „párbeszédes légkör” ébreszti fel és formálja azt az érzéket, amely által egyáltalán képessé válunk egy-egy embertársunk sajátos világának megértésére. Hogy ezt a párbeszédes felnőttképzést mennyire szem előtt tartották a katolikus „művelődési házak” tervezői, azt mindazok tudják, akik már résztvettek ilyen rendezvényeken.

A katolikus felnőttképzésben vállalt témákra is kiterjedt a Vatikáni Zsinat hatása. A gettóba való visszahúzódást a világ felé nyitott katolikus szemléletmód váltotta fel. A Zsinat az evan-

gélium felszólítását tolmácsolta: törekedjenek a keresztények arra, hogy egész életükkel formálják a világot, hogy annak egyre inkább „emberi arculata” lehessen. Ez érvényes az egyházra és minden egyházi intézményre is. Teológiai megfontolások alapján is állíthatjuk, hogy a keresztény hitrendszernek az élet totalitását kell szem előtt tartania. Ennek megfelelően kell ezt is mondanunk: nem csupán joga, hanem kötelessége is az egyháznak, hogy a felnőttek képzésében a témák teljességével jelenjen meg. A német egyházi szinódus is felszólította a katolikus szervezetek továbbképző intézményeit, hogy egyetlen jelentős témát se zárjanak ki a programból. „A továbbképzésnek tartalmi szempontból mindenre ki kell terjednie (pl. család, hivatás, szabadidő, teológia, társadalom, állam stb.). Az átfogó témaválasztás azért szükséges, mert az élet különböző jelenségei összefüggenek egymással. Fontos azért is, mert a keresztényeknek nyitott szemmel kell a világra tekinteniök.” ³⁷

Részletesebben a következő témaköröket jelölhetjük meg:

- Politika és szociális kérdések
- Gazdasági élet
- Pedagógia és pszichológia
- Természettudományok és technika
- Bölcelet, vallás, teológia
- Kultúra és a művészetek világa
- Tömegkommunikációs eszközök
- Hivatás, hivatásválasztás ³⁸

A művelődési program célkitűzései:

- Erősítse a személyiséget, növelje azt a képességet, hogy az ember felelős döntéseket tudjon hozni
- Tegye lehetővé, hogy az egyesek saját és mások igényeit jobban fel tudják ismerni
- Adjon alkalmat arra, hogy a résztvevők begyakorolják az együttműködést,
- Ítéleteiket jobban át tudják gondolni, felelősségtudatuk erősödjék, vállalják a közös szolgálatát,
- Igazi alkotóerők szabaduljanak fel bennük,
- Törekedni kell arra, hogy mindenki a számára szükséges szellemi, hivatási, kultúrális.... teljesebb szakképzettségben részesüljön ³⁹.

A katolikus felnőttképzés egyetemes társadalmi szolgálata akkor tűnik ki igazán, ha emlékezetbe idézzük a hatvanas-hetvenes évek tanügyi reformját, amely a képzést és továbbképzést meglehetősen személytelenné tette.⁴⁰ A katolikus felnőttképzésnek, ebből a szempontból nézve, „szakinformációkat” messze túlhaladó feladata van. Elsősorban arra kell törekednie, hogy az egész társadalommal szemben érzett „szolgálati szellem”, szolgálatra kész magatartás alakuljon ki a résztvevőkben.

2. Felnőttképzés és a katolikus egyházon belüli „önbíráló”

A felnőttképzésben a társadalom szolgálata mellett arra is kell ügyelni, hogy növelje az egyház önbírálatára való készséget.⁴¹ A német szinódus dokumentumában olvasható, hogy az egyház „ne akarjon szemet húyni saját tévedései előtt”⁴² „A múltban elkövetett hibák okait kell feltárni, de szüntelenül gondoljunk arra is, hogy az egyház miképpen tudna ma igazságosabb és emberségesebb lenni.”⁴³

Ebből a szempontból rendkívül jelentős feladatot teljesítenek a katolikus akadémiák. Az a tény, hogy ezeket befogadták, sőt támogatják is, annak jele, hogy az egyház a felnőttképzésben olyan szerveket is létre tudott hozni, amelyek belső megújulásának szolgálatában állnak. Földrengésjelző készüléknek lehet ezeket nevezni, vagy olyan „hőmérőnek”, amelyről le lehet olvasni, hogy a gazdag hithagyományból mi él ma az egyházban.

Milyen munkamódszerük van a Katolikus Akadémiáknak? Növelik a kritikára való készséget, új tapasztalatok gyűjtéséhez adnak bátorítást, olyan kérdések felvetését szorgalmazzák, amelyekhez az egyház nem nagyon szokott hozzá. Az egyház, mint érett felnőttek közössége nem csupán azt szorgalmazza, hogy találkozzék a világgal, hanem azt is, hogy „az egyház találkozzon az egyházzal”⁴⁴ A katolikus felnőttképzést így maga az egyház is a belülről feltörő kritika szervének tekinti. Ebben a törekvésében Karl Rahner zsinati teológus elméletére építhet, aki szerint az embert filozófiai vágy, és hívő eszkatologikus remény fűti, hogy a teljes valóságot össze tudja foglalni, a valós életben azonban erre nem képes. „Csak Isten képes arra, hogy a lét teljesség-

gét összefoglalja. A véges létezők világában az adott tényezők feszültségét nem lehet elkerülni.”⁴⁵

Az egyházon belüli párbeszédet „semleges területnek” tekinthetjük. Ennek hátterében az a tény áll, hogy a keresztény hittanítás ma pozitíven tudja értékelni a szekularizáció jelenségét. Ez az értékelés teszi lehetővé, hogy a felnőttek felelős elhatározásokra juthatnak, hitüket tisztábban láthatják, magukkal és a világgal is kritikus kapcsolatba kerüljenek. Nem csupán továbbképzésről van tehát szó, hanem arról is, hogy az egyháznak fejlődnie kell, bontakoznia. A katolikus felnőttképzés a háború óta igazi gyűjtőmedencévé vált: katolikusok kezdeményezték, ők felelősek azért, hogy evangéliumi elvekhez igazodó, a kultúra világának sajátos törvényeit elismerő, egyéni szabadságot méltányló emberekké váljanak. A felnőttképzésben művelődtek és művelődnek azok a katolikus hívők, akik jobban belegyökereznek az egyházba és a világba.

III. Befejező megjegyzések

A katolikus intézmények felnőttképző munkájának tartalmát és formáját kellett megalapoznunk és igazolnunk, de közben azzal kellett elszámolnunk, hogy nagyon erős versengésben kell helytállnunk, erős konkurenciával kell megharcolnunk. Sajnos, eleve feltételeznünk kellett, hogy a katolikus felnőttképzés elméleti megalapozására eddig nem került sor.

Ezt a hiányt azonban nehézség nélkül lehetne pótolni, hiszen a második Vatikáni Zsinat nyíltan beszélt arról, mennyire szükséges a teológiai-antropológiai művelődés, másrészt viszont azt sem lehet tagadni, hogy a katolikus felnőttképzés ezt a zsinati igényt teljesítette.

A gazdagabb elméleti megalapozásnál figyelembe kell venni különböző tudományágakat is, mert csak ezekkel együttműködve alapozható meg igazán a felnőttképzés. Ezért ajánlja a német püspökségek együttes szinódusa is, hogy kutatásainkat a felnőttképzés egész területére terjesszük ki.⁴⁶ Az eichstätti Katolikus Egyetem ennek a kérésnek úgy tett eleget, hogy a felnőttképzés számára külön tanszéket állított fel.

Megjegyzések

1. Vö. M. Fell, *Mündig durch Bildung. Zur Geschichte Katholischer Erwachsenenbildung in der Bundesrepublik Deutschland zwischen 1945 und 1975.* München 1983
2. Vö. H.-H. Grötthöft, *Erwachsenenbildung und Industriegesellschaft.* Paderborn 1976

3. Vö. elsősorban a következő műveket:
U. Lehr. Psychologie des Alterns. Heidelberg 1972
H. Löwe, Einführung in die Lernpsychologie des Erwachsenenalters. Berlin-Ost 1975
4. Vö. elsősorban a következő tanulmányokat:
W. Schulenberg, Bildungsappell und Rollenkonflikt – Zur Kritik des Erwachsenseins und der Erwachsenenbildung in der Gegenwart, in: C. Ritters (szerk.), Theorien der Erwachsenenbildung. Weinheim/Berlin/Basel 1968, 145-170. o.
W. Strzelewicz, H.-D. Raapke, W. Schulenberg, Bildung und gesellschaftliches Bewusstsein. Stuttgart 1966
5. Vö. F. Pöggeler, Erwachsenenbildung. Einführung in die Andragogik. 1. kötet, Handbuch der Erwachsenenbildung. Stuttgart 1974. 261kk o.
A. Beckel, H. Hürten, Die Struktur der deutschen Erwachsenenbildung und ihre Rechtsgrundlagen. Osnabrück 1959
6. Vö. M. Fell, Dialogische Methoden in ihrer anthropologischen, gesellschaftspolitischen und lernpsychologischen Relevanz für Erwachsene, in: Erwachsenenbildung 30/1984/, 1. füzet, 29kk o.
7. Vö. H. Rohde, Erwachsenenbildung und plurale Gesellschaft. Zur Bedeutung der freien Träger für den vierten Bildungsbereich, in: F. Heinrich (szerk.), Erwachsenenbildung in der pluralen Gesellschaft. Düsseldorf 1978. 57kk o.
8. Vö. F. Henrich, Erwachsenenbildung in katholischer Trägerschaft. Ihr Beitrag zu einem pluralen und kooperativen System der Erwachsenenbildung, in: F. Henrich (szerk.), Erwachsenenbildung in der pluralen Gesellschaft. Düsseldorf 1978. 102. o.
9. Vö. W.L. Bükl. Institution, in: Lexika zur Soziologie (szerk. W. Fuchs és mások), Reinbek bei Hamburg 1975. 1. kötet 302k o.
10. Vö. M. Fell, Mündig durch Bildung (Id. 1. megj.), 76kk o.
11. Vö. I. Zangerle, Katolische Erwachsenenbildung. Movens der Kirchenreform?, in: Erwachsenenbildung 18/1972/, 1. füzet 163. o.
12. Vö. M. Fell, Mündig durch Bildung (Id. 1. megj.), 76kk o.
13. Vö. uo., 32k o.
14. Idézet A. Exeler után: Seelsorge und Erwachsenenbildung, in: Erwachsenenbildung 12/1966/, 4. füzet, 193. o.
15. uo.
16. uo.
17. Idézet H. Hürten után: Freiheit der Erwachsenenbildung, in: Erwachsenenbildung 4/1958/, 2. füzet, 77kk o.
18. Vö. M. Fell, Mündig durch Bildung (Id. 1. megj.), 80kk o.
19. Idézet H. Hürten/A. Beckel nyomán: Struktur und Recht der deutschen Erwachsenenbildung. Osnabrück 1966. 212. o.
20. uo. – A hatvanas években élénk tiltakozást váltott ki ez a terminológia: csak a népfőiskolák által szervezett felnőttképzést nevezte a német nevelési bizottság „szabad felnőttképzésnek”, de az önálló szervezetek (egyházak, szakszervezetek, gazdasági és ipari élet felelősei) „elkötelezett” jelző-

- ben részesedtek. A későbbiek során került sor helyesbítésre, s már nem elkötelezett, hanem „szabad intézményekről” beszéltek.
21. Vö. Empfehlungen der Katholischen Bundesarbeitsgemeinschaft für Erwachsenenbildung zur Struktur der örtlichen Katolischen Erwachsenenbildung. Bonn 1969. 1. o.
 22. A. Exler (ld. 14. megj.), 196. o.
 23. Vö. Lelkipásztori rendelkezés: Az egyház a mai világban „Gaudium et spes”
 24. Vö. I. Zangerle, Aus dem Glauben – auf die Hoffnung hin. Die Position Katholischer Erwachsenenbildung, in: F. Heinrich (szerk.), Erwachsenenbildung in der pluralen Gesellschaft (ld. 7. megj.), 86. o.
 25. R. Grosche, Die Mitarbeit der Katholiken in der neutralen Volksbildung, in: Volkstum und Volksbildung 2/1930/, 361. o.
 26. uo.
 27. F. Heinrich (ld. 8. megj.), 110.o.
 28. Dr. Bernhard Stein trieri püspök programnyilatkozata a felnőttképzésre alakult katolikus munkaközösség tagjaihoz, évi közgyűlésükön, 1975. május 26-án, in: Katholische Akademie Trier, 1975/II. 26. o.
 29. Vö. Paul Mikat, Kirche und Staat, in: Herders Theologisches Lexikon (szerk. K. Rahner). Freiburg i.Br. 1972. 4. kötet, 209kk
 30. Gemeinsame Synode der Bistümer in der Bundesrepublik Deutschland, Schwerpunkte kirchlicher Verantwortung im Bildungsbereich. Offizielle Gesamtausgabe. Freiburg 1976. 547. o.
 31. Vö. F. Pöggeler, Die Kirche und das „Politikum” der Erwachsenenbildung, in: Erwachsenenbildung 17/1971/, 4. füzet, 223. o.
 32. Vö. M. Fell, Mündig durch Bildung (ld. 1. megj.), 76kk o.
 33. II. Vat. Zsinat nyilatkozata a vallásszabadságról „Dignitatis humanae”
 34. M. Buber, Rede über das Erzieherische, in: M. Buber, Dialogisches Leben. Gesammelte philosophische und pädagogische Schriften, Zürich 1947. 257.o.
 35. uo.
 36. Katholische Landvolkshochschule „Anton Heinen” Hardehausen im neuen Haus, in: Erwachsenenbildung 12/1966/, 172. o.
 37. Gemeinsame Synode (ld. 30. megj.), 547. o.
 38. Vö. F. Heinrich (ld. 8. megj.), 115. o.
 39. uo.
 40. A hatvanas években ezt röviden „realista fordulatnak” nevezték. Vö. H. Roth, Die realistische Wende in der pädagogischen Forschung, in: Neue Sammlung 2/1962
 41. Vö. M. Fell, Mündig durch Bildung (ld. 1. megj.), elsősorban 162kk o.
 42. Aufgaben der Kirche in Staat und Gesellschaft. Ein Arbeitspapier der Fachkommission V der Gemeinsamen Synode der Bistümer in der Bundesrepublik Deutschland. Különlenyomat a „Synode 1/1973”-ból. 8. o.
 43. uo.
 44. M. Fell, Mündig durch Bildung (ld. 1. megj.), 166. o.
 45. K. Rahner, Pluralismus, in : Herders Theologisches Lexikon, 6. kötet, 46. o.
 46. Vö. Gemeinsame Synode (ld. 30. megj.), 547. o.

*A bécsi egyetem katolikus teológiai fakultásán a valláspe-
dagógia és a katechétika professzora. Ezt az írását az Egy-
házforum fölkérésére készítette.*

A vallási (keresztény) teológiai felnőttképzés kihívásai

1990. március 26 és 28 között került sor Budapesten illetve Leányfalun a BAKEB (= Osztrák Katolikus Felnőttképzés Szövetségi Munkaközössége) Teológiai Bizottsága tagjainak első találkozója a magyarországi egyházi felnőttképzés felelős személyiségeivel (egyebek között Várszegi Asztrik püspökkel, Blankenstein Miklóssal, Nyíri Tamással, Tomka Ferencsel). A találkozó elsősorban a kölcsönös megismerkedést, a tapasztalatcserét valamint a jelen- s a belátható jövőbeni közös problémák és feladatok meghatározását szolgálta. Az eszmecsere során Szenay András bencés főapát egyfelől hangsúlyozta a keresztény felnőttképzés sürgető szükségességét a jelenlegi, világnézeti pluralista társadalomban, s szólt arról, hogy Magyarországon e téren – minden ígéretes kezdeményezés ellenére (pl. Levelező Tagozat) még mindig igen keveset tettek. Nyíri professzor arról beszélt, hogy „a magyar fiatalság és értelmiség körében növekvő, új érdeklődés tapasztalható a vallás, az élet értelme és az etikai értékek keresése, valamint a közösségek kialakításának törekvése iránt”, s ebben az egyházat „adekvát válaszok” megfogalmazására fölszólító kihívást lát. Az erjedés Nyíri professzor megfigyelése szerint, már a kommunista rezsim uralma alatt elkezdődött, a rendszerből és egyáltalán a marxizmusból való kiábrándulás következtében. Az értékek változása és a velük kapcsolatos fokozódó bizonytalanság – a fogyasztói orientáció erősödése (gyakorlati materializmus), az iparosodás és a városiasodás közepette – azonban nehéz körülményeket teremt a vallási képzés számára, melyekhez még semmiféleképpen nem nőtt

hozzá a klerikális irányultságú (majdnem kizárólag a papok szerepét hangsúlyozó), „hivatali egyházra” tájolt, nagy mértékben megmerevedett és még mindig zsinat előtti beállítottságú pasztoráció. A II. Vatikáni zsinat sürgősen pótolandó recepciója mellett Nyíri Tamás elsősorban olyan kis, áttekinthető vallási közösségek „képzés”-ében látja a föladatot a („képzés” kettős értelmében), amelyek a mai „éppúgy kereszténység-, mint marxizmus-utáni történeti korban” a keresztény tartalmak és formák vonzó oázisait kínálhatják egy szekularizált világban. Hogy az ilyen „magokból” kisugározva hatékonyvá válják a hit és a remény emberi életet orientáló és gyógyító ereje, ahhoz persze az egyház kifelé és befelé egyaránt nyitott dialóguskészsége szükséges, valamint az, hogy – a tekintélyelvű kioktatás helyett – társként szegődjék az emberekhez. Az újra elnyert szabadságban két, egymással ellentétes veszélytől kell óvakodniuk a keresztényeknek: egyfelől nem szabad visszaszorulniuk egy szakrális gettóba (ezúttal magában az egyházban fölerősödő restaurációs tendenciák nyomására), másfelől pedig nem hagyhatják, hogy – a hit világért érzett felelősségének pártpolitikai félreértelmezése révén – partikuláris politikai érdekek szolgálatába állítsák őket. A régi ideológiai ellentéteket csak úgy sikerülhet legyőzni, ha a konfliktusok erőszakmentes leküzdését először az egyházon belül gyakorolják modellszerűen, Istentől ajándékozott kiengesztelődés megvalósításaként. A „hit továbbadása” nem rejtélyes fogalmak közvetítésével történik, hanem az emberi alaptapasztalatok tudatosításával s azok értelmezésével a hit hagyományának fényében.

Föltárni az életet a hit számára

Tomka Ferenc beszámolója szerint, melyet az osztrák-magyar találkozón tartott, Magyarországon az egyházi felnőttképzés éppúgy az illegalitásban, mint ahogyan a világiak számára idővel engedélyezett levelező tagozatokon, elsősorban felnőtt*catekézis*, még a teológiai képzés legigényesebb formájában is. Itt a „hit tartalmának”, az egyház tanításának bemutatásáról van szó, jobbra szisztematikusan rendezett formában, egyfajta felnőtt*catekézis* módján, melynek a hit teológiai-tudományos reflexiója

szolgál háttéréül. Csakhogy az áthagyományozott hittartalmak illetően intellektuális megvilágítása, a hit tartalmi kijelentéseinek kifejtése és értelmezésének differenciálása a második vagy harmadik lépés a hit közvetítésének folyamatában. Az értelmi földolgozás előfeltételezi a hit egzisztenciális megragadását, illetve azt, hogy valakit már megragadott a hit, és csakis az ebből fakadó, továbbblendítő kérdésekre kíván feleletként szolgálni.

A nyugati társadalmak világát a „hit elpárolgásának” nevezett jelenség jellemzi. A nyilvános életben „Isten nem fordul elő”; a vallás és a hit nem hordozó alap többé, hanem esetleg egy rendkívül komplex társadalom még létező szegmense. Ez a helyzet a megkereszelteltekre is hatással van, akik immár a vallásoktatás és a szentségi katekézis révén sem szocializálódnak magától értődően egyházon belüli és az egyházzal együtt tartó életre. A hit a szekularizáció évszázados folyamatában végérvényesen az egyén döntésének ügyévé vált. Tekintettel erre, Európa vissza- vagy megtérítésének programja (II. János Pál pápa) holmi teljességgel irracionális, nosztalgikusnak ható restauráció meggondolandó kísérletének tűnik. Ahol a puszta vágy röptíti a gondolatokat, ott könnyedén elsiklanak az idők jelei fölött.

A katolikus felnőttképzés voltaképpen kihívása, nézetem szerint, abban áll, hogy az embert egy istennélkülivé vált világban először is egyáltalán szembesíteni kell a vallási kérdéssel, fölkeltve érzékenységet a transzcendencia iránt. Csak ekkor, illetve ezt követően jöhet létre életének lényegi szférájában egy egzisztenciális, sőt talán az első hatékony találkozás a keresztény hittel. Az áthagyományozott, reflektált és rendszerbe foglalt hitigazságok bemutatásának és megvilágításának, majd második lépésben az életre való „alkalmazásának” szokásos sémáját egészen egyszerűen meg kell fordítani. Ahelyett, hogy a hitet tárjuk föl az élet számára, az életet kell a maga kérdéses mivoltában rányitni arra, hogy az ember megtanulhasson hinni, azaz bizalommal lenni és remélni. Ehhez nyilvánvalóan előfeltételezni kell bizonyos érettséget az életben és rátermettséget a tapasztalásra, amiként az csak felnőtt ember sajátja. Így tekintve a gyermekkatekézis nem lényegtelen ugyan, de legfőlőbb amolyan előjáték csupán.

A szövegek hermeneutikáját megtanultuk már: a biblia és a dogmák (remélhetőleg) „életrevaló” értelmezését. Amit még meg kell tanulnunk, az az élet hermeneutikája: a jelenben élő ember reális élettapasztalatainak föltárása, e tapasztalatok kérdésességének, azaz ama bennük rejlő nyitottságnak a kibontása, amely Isten teremtésben és kinyilatkoztatásban jelenlévő élő igéjére irányul. Az antropológiai fordulat (K. Rahner) az egyházi képzés gyakorlatában még egyáltalán nem ment végbe, sőt a legmagasabb helyeken újra és újra gyanakodva szemlélik (vö. J. Ratzinger: *Die Krise der Katechese und ihre Überwindung*. Rede in Frankreich, Einsiedeln 1983).

Megnyitni az emberi létezés kérdésességét

Jóllehet az ember számára, aki kihullott a keresztény meggyőződés magától értődőségéből, kikerülhetetlenül fölvetődik a létezése valamely átfogó értelmére irányuló kérdés, mégis megkísérli lehetőleg elkerülni azt. Ez részint az időközben jól begyakorolt (kollektív) elfojtási mechanizmusok által történik, amelyek lehetővé teszik számára, hogy egy messzemenően kívülről vezérelt élet főlszínén maradjon, nehogy a rettegett csönd és mélység vegye körül, részint azért, hogy létezésének részterületein (munka, család, szabadidő) maga teremtsen értelmet önmagának. Ezek a korlátozott tapasztalatok az értelmességről – bármennyire jók és szükségesek legyenek is önmagukban – végül mégsem képesek az értelmetlenség egész fenyegető gyanújának erejét venni. Ilyenformán az egyházi felnőttképzés alapvető föladata kimozdítani az embereket és arra bátorítani, hogy törjenek át az értelmesség kérdésére adott számtalan részleges válaszon, nézzenek szembe azzal a roppant homállyal, mely körülveszi életünket. Az emberi létezés apóriáit kell föltárni és rádöbbszarni arra, hogy az ember önmagát fürkésző kérdésére még a tudományos válaszok is korlátozottak, mi több, elvileg elégtelenek. E válaszok ugyanis mindig csak a dolgok és tényállások „mi”-jére, az emberi viselkedésmódok (pszichológia) és viszonyok (szociológia) „miként”-jére, vonatkoznak. Ezzel szemben a vallási (csakúgy, mint a bölcséleti) kérdések a „miért”-re és a „hová”-ra irányulnak, a világ és az élet tulajdonkép-

peni alapjára, végső céljára. Csakis ebben a perspektívában nyit értelemhorizontot az Istenről való keresztény beszéd és kinyilatkoztatás. Igaz, nem vet véget egyszer s mindenkorra a homályban tapogatózásnak, és a legkevésbé sem fűdi el azt, de irányt szab a kérdésnek és megalapozza a reményt, hogy lehetséges találkozunk az igazsággal, mégpedig az Istennel való személyes találkozásként, amely egyszer majd beteljesedik – „szemtől-szembe” (1Kor 13,12).

A kérdés megnyitása – ebben áll a vallási felnőttképzés lényege, amely akkor válik kereszténnyé, ha amaz úton kíséri az embert, melyet a világhoz térő Isten nyitott meg Jézus Krisztusban. A kérdés nyitottságát és a keresés lendületét megőrizni, mindenkor lényegi eleme bármely képzésnek – így a hit körülményei közepette is. A kérdés és a kutatás azonban nem előfeltétele, hanem már része a hitnek. Csak benne ismeri föl s meg magát az ember mint kérdést, melyre nem lehet válasza s maga nem lehet a válasz (P. Tillich, K. Rahner). Csak így fonódhat össze szorosan az áthagyományozott keresztény istentapasztalás az ember életének fundamentumával, s csak így tehet lehetővé saját istentapasztalatot. Ha Isten és a létezés a maguk titokzatos voltában sejlenek föl, csak akkor mutatkozik meg a hit válaszjellege és nem alvad ideológiává, pusztá katolikus világnézetté – az élet egészen más valósága mellett.

Lehetővé tenni a vallási tapasztalást

A jelenlegi szituáció további jellemzője, hogy ahol a hit nem „párolgott el”, ott bizonyosan szótlanná vált. Ez egyebek között abból fakad, hogy a tradicionális egyházi nyelvnek a kortársak számára immár semmi köze sincs az emberek mindennapos tudatához, „világban való életéhez”. Beszéljen bár a keresztény igehirdetés a hit eredettapasztalásáról úgy mint a tanúk valóságos tapasztalatiról, ezek oly távol állnak a mai embertől s világtól, hogy – ha egyáltalán – csak igen nehezen bír velük azonosulni. Az élet többi területén kinek-kinek a saját tapasztalata számít a hitelreméltóság kritériumának és a realitás próbakövének. Úgy tűnik, egyedül tehát a vallás dolgában kell csupán „szóra hinnünk”. Ehhez jön még további nehézségként korunk

természettudományos-technikai civilizációjában a valóságnak az érzékileg észlelhetőre, mérhetőre és alakíthatóra való korlátozása, amely alapján mindent, ami „csupán” szellemi-lelki – kivált a transzcendenciát – az a gyanú lengi körül, hogy nem valóságos. Így keletkezett a nyugati kultúrákban a fölszíniesség hétköznapi ateizmusa.

Csakhogy „a vallási dolgokban, mint ismeretes, semmit sem lehet megérteni, amit belsőleg nem tapasztalt meg valaki” (C. G. Jung). „Belsőleg” – a saját egzisztencia mélységének, annak a tudatos és tudattalan illetve tudatalatti között húzódó határterületnek a megtapasztalását jelenti, amely a vallás pszichikai övezete. A belső mélységnek ez a dimenziója persze nem közvetlenül hozzáférhető az ember számára. Eléréséhez a szimbólumok képi világára van szükségünk, amelyben mintegy visszatükröződik az, ami rejtett, és észlelhetővé válik a szív számára. A szimbólum a transzcendenciára nyíló ablak. Ami legelőször a külső valóságban fizikai látásunk terébe kerül a tárgyi világ minduntalan visszatérő, ezer alakban játszó alapformáiként (hegy, forrás, barlang, fa, vihar, tűz, kenyér, stb.), vagy pedig viszonyok-kapcsolatok-vonatkozások elemi formáiként tapasztalódik meg (vonzások és taszítások, igazságosság, könyörületesség, küzdés és kiengesztelődés, ajándékozás és elfogadás), az tárul föl a másik tekintet, a „belső szem” látómezejében, ahol megpillantjuk azt a titkot, amely „a világot legbensejében összetartja”.

Ezzel a szimbólikus, a valóság vallási megtapasztalására hangolt érzékkel minden ember természeténél fogva rendelkezik. Ám természettudományos-technikai civilizációnk leszűkített „realitáselve” folytán nagy mértékben károsodott. A vallási felnőttképzés egyfelől tudatosítja az emberek számára az élet bennük meglévő és hatékony ősképeit („archetípusokat” – C. G. Jung), továbbá érzékelhetővé teszi a környező világ mélységbe mutató képszerűségét, másrészt föltárja a hit ezzel belsőleg összefüggő szimbólumvilágát a képekben, a biblia alakjaiban és történeteiben, a liturgia jeleiben, gesztusaiban és cselekményszimbólumaiban, a művészet alkotásaiban csakúgy, mint az egyház(történet) személyiségeiben. Az (általános) vallási nyelv a hit nyelve is, márpedig emez csak akkor érthető, ha amazz (újra) megtanuljuk. Vallási tapasztalás – az Istennel való élményszerű

találkozás tulajdon önmagunk mélységeiben és a teremtésre rácsodálkozván – csakis ezen az úton lehetséges. Ezért a teológiai racionalizálást és szisztematizálást, amely az isten-megtapasztalás áthagyományozott képeit egzakt fogalmakra igyekezett lefordítani – és ezzel szét is rombolta azokat –, a tapasztaláson alapuló és arra irányuló képzéssel kell meghaladni. Re-szimbolizáció, narratív nyelv valamint az emberi ön- és világtapasztalás „emlékező elsajátítása” szükséges a valóságos életet tudomásul vevő és magába fogláló, élő-éltető hit kicsíráztatásához.

A hit felelőssége a kritikus ésszel folytatott vitában

Mindezt azonban, amit eddig mondtunk és jó okkal hangsúlyoztunk, nem szabad helytelenül úgy értelmezni, mintha a felnőttképzést – valamiféle kizárólagosságra tartván igényt – holmi posztmodern irracionalizmusnak akarnánk teljesen kiszolgáltatni. A jelen világnézeti és erkölcsi pluralizmusa megnehezíti az emberek számára a helyes tájékozódást. Sokaknak túlzott követelményt jelent a kiszélesedett választási szabadság. A reakciók némelykor rendhagyóak: az egyik póluson indifferentizmust tapasztalunk, amely számára minden közömbös és ennél fogva semmi sem valóban kötelező, a másikon viszont fundamentalizmust, mely az elvesz(t)ett biztonságot a régivágású homogenitás foggal-körömmel való restaurációjával akarja visszanyerni. Ezenkívül az egyház általános diaszpóra-szituációja a szekularizált világban (K. Rahner) minden korábbinál radikálisabban az egyén döntésének ügyévé tette a hitet, arra kényszerítvén, hogy megalapozza azt – önmaga számára csakúgy, mint a másként gondolkodókkal szemben. Így a vallási párbeszédbe és a hithagyomány reflexiójába (teológia) való bevezetés az egyházi felnőttképzés elengedhetetlen föladatavá válik (egyebek mellett!).

Amikor a keresztény hitet ésszerűen igazoljuk és más vallásokkal illetve világnézetekkel folytatandó párbeszédre serkentjük, az nem jelenti azt, hogy föloldjuk misztérium jellegét s a mindenki számára értelemszerűen megismerhetőre redukáljuk (modernizmus). Sokkal inkább arról van szó, hogy a zsidó-keresztény hagyomány dokumentumaiban (főként a Bibliában) nyelvíleg kifejezett hittapasztalatot mint a transzcendens, magát

a történelemben kinyilatkoztató Istennel való találkozást tárjuk föl. Ez a hitet nem fölöslegessé, hanem éppenséggel egyáltalán lehetővé teszi: mint választ „Isten szavára”, mely a történelem színterén hangzott el. A hitnek az emberi igényekhez való helytelen hozzádomításával, ideológiai harmonizálásával szemben éppen azt kell hangsúlyozni, ami az evangéliumban új, más, elentétes, paradox, és alkalmasint „botrántoztató”, hiszen ebben rejlik fölszabadító ereje valamint ideológiakritikus hatása a társadalmi kényszerekkel, bűnös gazdasági struktúrákkal, egyebekkel szemben.

A keresztény felnőttképzés a politikai konfrontációra, az emberért folytatott harcra is fölvértezhet, amennyiben megtanít a hit fényében látni a világot, és érzékennyé tesz az emberhez méltó élethez vezető utak keresése közben itt is ott is fölcskillanó emberi értékek iránt. Ama bizakodás erejénél fogva, hogy Jézus Krisztusban már elkezdődött Isten uralma, olyan reményt nyújthat, mely leküzdi a rezignációt és elkötelezett felelősségre tesz képessé. Ehhez a hit számára a döntő alap abban rejlik, hogy Istennek gondja van az emberre („üdvösségére”), és hogy a Fiú emberreválásában végleg az ember mellé szegődött – egészen addig, hogy Krisztus szenvedésében és halálában szolidárisnak mutatkozott a szenvedőkkel, azaz a gyöngékkal, az elesettekkel, az elnyomottakkal, a kirekesztettekkel stb.

Értelemmel teli életvitel

Az embernek mint ösztönétől eloldott, önmagát szabadon meghatározni képes lénynek elkerülhetetlen föladata, hogy kikutassa, mi az (objektíve) helyes, és a (szubjektíve) jó. Rendkívül összetett ipari- és információs társadalmunkban nehézzé vált az élet betájolása. A politikai konfrontációk ugyanis mindig magukban foglalnak eltérő értéképzetek közötti konfliktusokat is, egészen a különböző meggyőződésű emberek közös cselekvéséhez szükségszerűen elismerendő, kötelező „alapértékekért” folyó vitáig.

Nos, a keresztény hitnek a maga részéről nem kell saját politikai programot, egyértelmű cselekvési útmutatást és olyan viselkedési mintát fölkínálnia, mely minden elgondolható élethely-

zet és társadalmi probléma számára érvényes megoldásokkal szolgálhatna. A dolgokat, tényállásokat és viszonyokat a kereszténynek is – mint bárki másnak – szükségképpen „tárgyilagosan” kell megvizsgálnia, s a cselekvés következményeit értékelve, az egymással versengő javak és értékek mérlegelésével, a maga és mások tapasztalatainak fölhasználásával, valamint az érvényben lévő normák kritikus elemzésével kell eljutnia a megalapozott döntéshez. Mindazonáltal a hit reményperspektívája – miként az a Názáreti Jézus életmodelljében tükröződik és konkretizálódik – nem csupán valamiféle bátorító motiváció a bizakodó cselekvésre a kudarc minden tapasztalata ellenére, hanem bizonyos célperspektíva is a gyakorlati életvitel számára. Az Isten ember iránti töretlen hűségébe és a történelem beteljesítésére vonatkozó ígéretébe vetett bizalom megszabadít a kényszerítől s attól, hogy tulajdon boldogulásáért ki-ki egocentrikusan, mindenki mással versengve legyen kénytelen megküzdeni. Fölszabadít arra, hogy jelen legyünk a másik ember számára anélkül, hogy elveszítenénk önmagunkat. A nyitott társadalom számára is kívánatos humanitárius, szolidáris beállítódást lényegében az evangélium teszi lehetővé s alapozza meg a legmélyebben – elsősorban a lemondás és az önmegtagadás ehhez mindig kapcsolódó, többé-kevésbé mélyreható következményeinek szempontjából.

Végül a keresztény hit ereje ott mutatkozik meg igazán, ahol minden evlági értelmezés és értelemkeresés csődöt mond: a szenvedély és a halál megtapasztalásában. Jézus „sorsa” láttán a türelem nem sztoikus megadás vagy egzisztencialista dac, hanem a megélt remény egyik formája.

Dialogikus képzés

A mondottakkal nem kíséreltük meg kimerítő módon fölsorolni a mai egyházi felnőttképzés minden elgondolható föladatát és tartalmát. Sokkal inkább arról volt szó, hogy fölvázoljunk négy, megítélésünk szerint lényeges és szükséges dimenziót, amelyek ezen túl még egy pontosabb, gyakorlatorientált leírást is igényelnének. Mindenesetre egy konfesszionálisan kötött, katolikus felnőttképzésre is áll az, hogy többé már nem folyhat monologikus

kioktatás formájában, legyen az akár didaktikusan a legügyesebb és legleplezettebb. Ez semmiképpen sem csupán a módszert illeti, abban az értelemben, hogy a képzésben a résztvevők közötti beszélgetést kell előnyben részesíteni. A dialógus a felnőttképzésnek (tartalmi) szerkezeti elve is egyben.

A dialógus elve először is a „kerítés túloldalán állókkal” folytatandó beszélgetés elfogulatlan nyíltságában valósul meg, mely akkor érdemli meg, hogy beszélgetésnek nevezzük, ha több, mint egyoldalú misszionálás vagy saját álláspontunk szűkeblű védelmezése. A valódi beszélgetés kétirányú. Igényli a készséget arra, hogy lemondjunk az abszolút igazság abszolút birtoklásának hamis igényéről, engedjük kérdésessé tenni pozíciónkat, vegyük komolyan a másik oldalt, hallgassunk egymásra és tanuljunk egymástól.

Ám az egyház falain belül is érvényes az, hogy a keresztény képzés csak a jelenbeni élettapasztalás és az áthagyományozott hittapasztalat közötti állandó dialógus formájában történhet. Isten „megtapasztalt” kinyilatkoztatása ugyanis nem csupán válasz az ember életbevágó kérdéseire, hanem a maga részéről kérdések pergőtüzébe is állítja az embert: önértelmezését, „világnézetét”, életkonceptióját, erkölcsét. A kérdéseknek és a válaszoknak a hagyomány tanúi és a jelen kortárs tudat közötti ide-oda-hullámozásából bontakozik ki a hit mint életút – semmi esetre sem mindig hajszálegyenes – iránya. Meggyőződést nem írhat elő felsőbbtség – az egyházban sem. Az a saját tapasztalatból nő ki, mely párbeszédbe elegyedik mások tanúsított tapasztalatával. Az egyház pedig csakis annyiban lehet élő hitközösség, amennyiben a tapasztalás és beszélgetés ilyenén fóruma.

KATOLIKUSOK TOVÁBBKÉPZÉSE FRANCIAORSZÁGBAN

Nem minden „látványos” a francia katolicizmus életében, mint ahogyan ezt egyesek az időnként jelentkező válságjelenségek alapján gondolják. Vannak egyszerű dolgok is, amelyek az egyház mindennapi életét alakítják. Ide sorolhatjuk a továbbképzés munkáját is, amely ilyen megnevezések mögé rejtőzik: „A hit iskolája”, „A laikusok felelősségre való nevelése”, „Biblikus elemi iskola”, „Egyházi szolgálatra való képzés” ... vagy egyszerűen teológiai központ, intézet, fakultás.

Nagyon sok ilyen intézmény működik, ezekről a közelmúltban kaptunk először áttekintést (Le guide des formations théologiques 88-89. Paris, Ed. Temps Présent). Laikusokat képző szervekről van szó, s ezeknek legtöbbje még nem érte el a huszadik életévét. Franciaországban újkeletű mozgalom foglalkozik a keresztények továbbképzésével, legalább a vallásos ismeretekben való gazdagítás szempontjából. Valamilyen „képzésben” mindig részesülhettek a katolikusok – kezdve a plébánia jó híveitől egészen az egyházért harcolókig – hiszen ez a keresztséggel vállalt kötelességükhöz tartozott. Most azonban egy újdonságról kell beszélnünk: a laikusok teológiai és lelkipásztori képzésben részesülhetnek. Új korszak ez a laikusok életében.

Megkésett elhatározás

Erre az új kezdeményezésre – elsősorban arra, hogy a „felelősök” igazán törődni kezdtek a keresztények művelődésével – csak a hetvenes években került sor. Ezt megelőzően a papság és a szerzetesek intellektuális és lelkiismereti képzésére fordítottak minden energiát és eszközt. Erre a papnevelő intézetekben, szerzetesi közösségekben, a filozófiai és teológiai fakultásokon került sor. Mi okozta ezt a hirtelen fordulatot, miért érzik ma

sokan, hogy sürgős feladat teljesítéséről van szó? Rengeteg okot lehetne megjelölni. Néhányra mutatunk rá, de nincs szándékunkban rangsorolni ezeket.

Legnyilvánvalóbb indokkal maguk a hívek szolgálnak: lapangva, de nagyon erősen élt bennük az igény, hogy hitüket jobban megértsék. Hogy milyen erős ez a vágy, a jelentkezők létszámán és hűségén lehet lemérni. A papi hivatások szemmel látható csökkenése, a hívek fokozódó lelkipásztori részvételének igénye önmagában valószínűleg nem lett volna ahhoz elegendő, hogy ennyien kívánják a továbbképzést, ha közben nem emelkedett volna az általános műveltség színvonala, s a környező világ hitetlensége, közömbössége, kihívása nem tört volna be szélvihar módján még a meggyőződéses katolikusok életébe is.

Az újabb formában jelentkező, egyre jobban fejlődő továbbképzés másik indoka az lehetett, hogy a lelkipásztori munka egyre inkább alkalmazkodott az adottságokhoz (egyre nehezebbé vált a hit elfogadása, problematikussá a szentségekhez járás, és a keresztények erkölcsi életében is újabb problémák jelentkeztek). Ez a helyzet – hagyományos jóakaraton túl – igazi hozzáértést kíván, s ezt valahogy meg kellett szerezni.

Említeni lehet végül az ötvenes évek úttörőit. A hitoktatásban való aktív részvétel mozgalma indult el. Ennek keretében szervezték meg az első iskolákat, az első intézményeket, az egész országra kiterjedő rendkívül intenzív összejöveleteket. Ezeknek keretében részesültek gazdagabb vallásos műveltségben olyanok, akik nem voltak papok.

Ma már ott tartunk, hogy – közmegegyezés, vagy valamiféle országos szervezet indítása nélkül is – a legtöbb egyházmegye rendelkezik a megfelelő eszközökkel: a továbbképzés felelős vezető kezébe került, kiépítették a szervezetet, sőt képzési központot is felállítottak. Ugyanerre az időre esik az új egyházi törvénykönyv (1983) előírása: a lakikusok joga, hogy továbbképzésben részesülhessenek (korlátlan jog, hiszen a teológiai fakultások is nyitva állnak előttük, így teológiai diplomát is szerezhettek; can. 229). Ennek megfelelően felelős egyházi vezetők kötelessége, hogy erről gondoskodjanak (can. 231). Az 1987-ben tartott francia egyházi szinódus a hívek továbbképzésében az egyházmegyéknek előjogot biztosított (Christi fideles, n. 57).

Hogy jobban megértsük a hívők képzésének ezt az új jellegét – a késői kezdést, a kezdeti bizonytalanságot is – az egész mozgalmat a francia katolicizmus jelenkori történetébe kell ágyaznunk. Több oka volt annak, hogy a hit gazdagabb megértésének természetes igénye elfojtódott, s a jelentkező próféták sem találtak meghallgatást (pl. H. Dumery, *La foi n'est pas un cri*. Paris, Seuil, 1959). Ha más népekkel hasonlítjuk magunkat össze, meg kell állapítanunk, hogy az egyház és az állam szétválasztásának francia megoldása a katolicizmus intellektuális elszegényedéséhez vezetett. Az egyházat magára hagyták, anyagiakban senkire sem számíthatott, a vallásos ismeretek gazdagabb befogadására – tehát intellektuális kiképzésre – ebben a kényszerhelyzetben csak a papok számíthattak, hiszen az állam nem ismerte el a teológiai végzettséget, így hivatási érvényesülésre, pl. iskolai hittanári megbízatásra mások nem is számíthattak. Az európai államok és Franciaország között olyan szakadék jött létre, amelyet minden valószínűség szerint még egy európai egység sem tud áthidalni.

Ehhez még azt is hozzá kell fűznünk, hogy a francia katolicizmus – amikor kikerült ezekből a politikai viharokból – „harcos” erőket mozgósított, de szóba sem került, hogy a papság hit-tudásában laikusok is részesedhetnek. Minderre rávetült még a modernizmus árnyéka is. Ez a válság erős anti-intellektuális beállítottsághoz vezetett, így elzáródott az út a hit tudománya előtt. Az a katolikus beállítottság vált erőssé, amelynek intellektuális szegénysége – ma kulturális elmaradottságról lehetne szó – sokszor ismétlődő sajnálkozás tárgyává vált. A hitoktatás legjobb esetben az ünnepélyes szentáldozásig (kb. 13-14. életév) tartott. A legtöbb hívő arra kényszerült, hogy a gyermekkorban betanult katekizmusra építse életét. Ma megdöbbenve lehet visszatekinteni arra, hogy az egyház hosszú időn át egyszerűen semmibe vette a felnőttek kérdését.

Ma viszont a továbbképzés meglehetősen széleskörű mozgalmommá érlelődött. Ez nem csupán azt jelenti, hogy komoly szervezetek születtek. Nagyon mély áramlat ez, amelyet a keresztyének egy része (nem jelentéktelen kisebbség) arra „használ”, hogy értelmével egyre jobban hatoljon be a hit igazságaiba. Új fejezetet nyit ez a laikusok történetében.

A továbbképzés lehetősége

A megváltozott korszakban először azt a kérdést kell fölvetnünk, miért nem lehet a továbbképzés egészéről egységes áttekintő képet nyújtanunk?

Ha a földrajzi helyzetet tartjuk szem előtt, azonnal feltűnik, milyen eltérő helyzetben vannak a francia egyházmegyék. Katolikus egyetemmel (Franciaországban 5), teológiai képzést nyújtó állandó központokkal rendelkező városok – de azok is, amelyek ezeknek közelében vannak – előnyös helyzetben vannak. Különböző, a jelentkezők igényének és értelmi szintjének megfelelő kurzusokat tudnak szervezni. A távolabbi vidékek vagy egyházmegyék már képtelenek arra, hogy az igényeket hasonló szinten elégítsék ki. Elég nagy szakadék található a gazdagabb és szegényebb egyházmegyék között is. Ezt a szakadékot csak részben hidalja át a „levelező tagozat” – bár ezeken is elég sokan vesznek részt – vagy az, hogy a kurzust áthelyezik a központokba.

A laikusok továbbképző intézményeit jónéhány egészen eredeti vonás jellemzi. Ezeket akkor látjuk igazán, ha a hittudományi főiskolák, katolikus egyetemek, tehát a hosszan tartó képzésre beállított intézmények programjával hasonlítjuk össze – nem feledkezvén meg arról, hogy a laikusok teljes teológiai képzésben már ezeken is részesedhetnek.

Eredeti vonás a továbbképző intézményekben, hogy az oktatásra kerülő anyagot jobban tagolták, könnyebben elsajátítható egységeket hoztak létre. Így alkalmazkodtak a hallgatók befogadóképességéhez és igényeihez. Valójában ugyanis meglehetősen kevés laikus képes arra, hogy teljes teológiai képzésben részesüljön, annak ellenére, hogy a klérushoz hasonlóan nyitva állnak előttük a katolikus egyetemek. Nem szabad arról sem megfeledkeznünk, hogy a laikusok rendelkezésére álló idő anyagi kérdés is, hiszen a teljes teológiai képzés idejére fel kell adniuk pénzkereső hivatási munkájukat. Ha valakinek az a szándéka, hogy elemi teológiai műveltségen túlmenően teljes kiképzést kapjon, akkor komoly anyagi áldozatokat kell hoznia. Ilyen helyzetben „súlypontok” alakulnak ki. Legnagyobb érdeklődés az ó- és újszövetségi egzegézist kíséri. Eltérő nívón kerül erre sor, még a

biblikus nyelvek (héber és görög) elsajátítására is van lehetőség. Látszólag nagy örömmel és „hatalmas étvággyal” közelednek a katolikusok a szentíráshoz. Legmagasabb szint természetesen az egyetemeken található, legegyszerűbb pedig a városnegyed „biblikus köre”. A két véglet között természetesen még jó néhány átmeneti fok található. Problémákkal persze itt is találkozunk, a Bibliának mégis nagy tekintélye van. Vonzása erősebb, mint a kifejezett hittudománynak (dogmatikának). Számolni lehet azal, hogy a Biblia ismerete máris megváltoztatta – s még jobban meg fogja változtatni – a katolikusok gondolkodásmódját, amely mindeddig túlságosan „idealista” volt. (A második Vatikáni Zsinat rámutatott arra, milyen jelentős, hogy mindenki találkozzék a szentírással. „Aki nem ismeri a szentírást, az nem ismerheti Krisztust”. – Dei Verbum, 25).

A továbbképzés másik jellegzetessége az, hogy nagyobb figyelmet szentelnek a lelkipásztori munkának. Ez az érdeklődés kiterjed azokra a hittudományokra is (pl. pszichológia, pedagógia), amelyek a jól végzett lelkipásztori munkával összefüggésben vannak. A képzés egyik célja ugyanis az, hogy a laikusok kokrét hivatások betöltésére készüljenek fel: gyermekeknek, vagy akár felnőtteknek tartsanak hitoktatást, hittanulókat készítsenek fel a keresztségre, a liturgiában, vagy más templomi „eseményekben” tudjanak közreműködni. Itt a képzés egészen új arculatával találkozunk. Egy egyházközségben több hívő vállal felelősséget, s ezt a vállalkozást hozzáértéssel kell teljesíteniök. Sok egyházmegyei továbbképző központ szervez ezért olyan kurzusokat, ahol lelkipásztori eligazításokat és teológiai tanítást kapnak a résztvevők. Ezt a kurzust aztán „lelkipásztori kisegítő képzésének”, vagy „szolgálatot vállalók iskolájának” nevezik. Más szervezetek az alapvető képzéshez fűzik a lelkipásztori munkára való felkészítést. A lényeges feladatot az egyházmegyéek „szakemberei” vállalják, akik meglévő munkájukhoz itt találhatnak elsőrendű kiegészítést. Hétvégi együttléteket, vagy esti találkozókat szerveznek, legtöbb esetben közvetlenül a plébánia, vagy adott lelkipásztori körzet közelében.

Egy olyan országban, ahol nagyra tartják az „intellektuális” hozzáállást, jelentős hatékonyságra tettek szert ezek a lelkipásztori „munkásképzések”. Alapjában véve az valósul meg itt, amit

az egyház és a világ kapcsolatának nevezhetünk. Az egyház lassan megismeri a mai kor embereit, kísérletet tesz arra, hogy az evangéliumot nekik magyarázza. Ez található a kötelező iskolai időszakot követő továbbképzésben, a keresztségre vagy a házasságkötésre való előkészítésben is.

Különböző síkokon történhet ez a képzés, s már említettük, hogy meglehetősen nehéz feladat lenne, mindegyiket szilárd rendszerbe állítani. Röviden áttekintve még egyszer a lehetőségeket: beszélhetünk nagyon szigorú képzésről, amely több évet vesz igénybe (a résztvevők végül megkapják a továbbképző intézmény diplomáját, vagy akár a teológiai doktori fokozatot); könnyebb követni az egyházmegyék által szervezett évi előadás-sorozatok, amelyek általában hónapos ritmushoz igazodnak; végül említeni lehet azt a továbbképzési formát, ahol csak egy – időnként ismétlődő – találkozóra hívják a résztvevőket.

Ezekre az egyszeri találkozókra általában nyáridőben kerül sor. Július és szeptember között több tucatnyi (országos viszonylatban talán száz) katolikus szervezet kínálja fel továbbképző előadásait. Ezeknek hangulata nagyon eltér az iskolaév idején tartott kurzusoktól, még akkor is, ha aránylag erős biblikus képzésre is sor kerül. Nagyon sokat számít az, hogy „vakációs” szellemenben töltenek együtt néhány napot, vagy hogy a családi együttest lelki-szellemi légkörbe helyezik át. Különös értéke lehet a közös zárandoklatnak is (résztvevők legtöbbször 18-25 éves). Lelkigyakorlatokra is általában ebben az időszakban kerül sor, de sajátos kérdések megvitatására (pl. „Miért hívő, keresztény, katolikus az ember?”) vagy művészi élmények gyűjtésére (pl. „Tánc és szemlélődés”) is mindig akad jelentkező. A szabad – vagy mondjuk így: öncélú – továbbképzés formájával lehet itt találkozunk.

Nem szabad megfeledkeznünk a lelkeségi képzésről sem, amely a múltban inkább mások számára „fenntartott hely” volt. Ma a laikusok már rendkívül sokszínű formában részesedhetnek, s ez öröndetes egy olyan korban, amikor a pszichoterápia címszava alatt imádságos vagy meditációs „iskolákat” szerveznek, s ezeken sokkal többen vesznek részt, mint ahogyan gondolnánk. Lelkeségi központokban – elsősorban jezsuita vagy zárt kolostori atmoszférában – tanulják meg, hogy miként

imádkozzanak, hogyan gazdagíthatják igazi önismeretüket, folytathatják életüket „Isten színe előtt”.

Bizonyos szempontból lelkiségi nevelőmunkát folytatnak a karizmatikus közösségek is, hiszen éppen ez szándékuk lényege. Jó néhány esetben a „hit iskolái” is ezt a célt szolgálják. Mindegyikre érvényes azonban az a jelző, hogy „átfogó” képzésre törekszenek, de a lelkiség fonja össze az egyes részleteket. Mondhatjuk, hogy sajátos ideológia és sajátos módszer érvényes rájuk. A korábban említett továbbképző munkában nem törekszenek az egész élet, az egész személyiség alakítására, nem akarnak mindenkit bevonni egyfajta vallásos élményvilágba, nem alkotnak kisformátumú egyházat, nem is laknak együtt, csupán azok, akik messzebből jöttek a továbbképzésre. Ezzel ellentétben állnak az új közösségek. A biblikus olvasmányok vagy teológiai eszmélődések egyszerűen kiegészítik náluk a közös imádságban szerzett tapasztalatokat. Ezek után talán ketté is oszthatjuk a katolikusok továbbképzését: részben nyilvános, részben privát alapbeállítottságúak. Éles határokat azonban nem lehet húzni a kettő között: a képzés egyik formája a hívőt saját hivatási munkájába, saját életkörülményei közé küldi, a másik formában új élethelyzet teremődik, új családot képeznek, egy mozgalom „hozzátartozói” nevelik belőlük. A „nyilvános” és a „privát” jellegű célkitűzések között szorosabb lenne a kapcsolat, ha a csoportba tömörülő mozgalmak sajátos gondolkodásmódot, a tanítás sajátos stílust is ki tudnának alakítani.

A továbbképzést igénylő keresztényekről

Elérkezett az ideje, hogy a továbbképzésben résztvevőkről beszéljünk. A statisztikai áttekintések ellenére pontos számot nem tudunk megadni, csupán az a biztos, hogy sokan vannak. Eddig arról beszéltünk, milyen jelentős „kínálata” van az egyháznak. A részvétel igénye még nagyobb, s a pesszimista jóslatokkal ellentétben azt kell állítanunk, hogy nem fenyeget bennünket az a veszély, hogy kimerítettük „a továbbképzésre várók nemzedékét”.

Közönségünk évről évre megújul, nem nagyon öregszik, annak ellenére, hogy az utolsó években jó néhány „nyugdíjas” sorakozott fel a résztvevők közé. Róluk tehát nagy általánosságban

azt kell mondanunk, hogy felnőttek, legtöbb esetben fiatal felnőttek, kivétel nélkül önkéntesek, ezért telve vannak érdeklődéssel. Ez a tény alkalmat teremt arra, hogy a valamennyire megerősödött továbbképző központokban vagy intézményekben rendkívül érdekes „tanítási kísérletekre” kerüljön sor. Az előadók számára ez egy teljesen új tapasztalati területet jelent. Az intézmény sajátos célkitűzése, tanítási programja nem uralja a helyzetet úgy, mint pl. egy papnevelő intézetben. A régi tanítást új formában kell bemutatni, az oktatóknak alkalmazkodniuk kell a helyzethez. A felnőttek oktatásával kapcsolatban elméleti tanulmányok különben is felhívták már a figyelmet (pl. *Formation chrétienne des adultes*, Paris, Desclée, 1986), hogy a szokásos iskolai módszertől el kell térni, a tantervet eleve a kifejezett igényekhez kell alkalmazni, a sajátos szituációt is szem előtt kell tartani. Az előadó akkor jut a résztvevők közelébe, ha gondoskodik arról, hogyan lehet átélni azt, amit mond. Ezt az adott pillanat dönti el, de a dolgok is kényszerítő erőt gyakorolhatnak. Mindez sokkal jobban sikerülne, ha az egyházi továbbképzés vezetői a felnőttek képzésének módszertanáról írt tanulmányokat, könyveket olvasnának. Az egyház és az egyházi alkalmazottak oly sok igazság tanítómesterei, de ne gondolják azt, hogy a tanítás módszerében másoktól nem tanulhatnak semmit. Sokkal aktívabb, hatékonyabb módszerek vannak, mint a pusztá előadás!

Nagyon sok felnőtt azért jelentkezik továbbképzésre, mert élete „megtört”, s nehezen tud továbbhaladni: hitproblémák jelentkeztek – néha a hozzátartozók hitetlensége; eddigi bizonyossága beleütközött a realitásba; megtérés után akar elmélyedni hitében. Ezzel kapcsolatban érdemes megjegyeznünk, hogy a legtöbb jelentkező a gyógyítói, nevelői, szociális hivatásokból jön, más hivatásokat viszont – pl. a bankszakmát vagy az ipart – alig néhányan képviselik. A tanulás utáni vágy azokban ébred fel, akik nyugtalanokká válnak – állítja J. Colomb, aki szent Ágoston nyomán dolgozta ki a nyugtalan hit apológiáját (*Joseph Colomb, Pour une catéchèse des adultes*, in: *Verité et vie*, Strasbourg, 1976-77). Minél közelebb áll egy hivatás a teljesebb emberi valósághoz, annál jobban növekszik a bizonyosság utáni vágy, annál erősebben jelentkezik a keresztyényekben hitük elmélyítésének igénye. A továbbképzés azonban törést jelent, s a

legtöbb résztvevő valóban törésként éli át: „pusztaságon vonulnak át”, mielőtt egy folyó partjához érnek, ahol végre boldog az ember s szabadnak éli meg magát. Hány esetben hangzott már el a „szabadság” szó a tanfolyam végén, vagy akár azt megelőzően is! Mit jelent ez? Legalább a következőt: a képzés során a legtöbb keresztény sajátos autonómiára tesz szert, függetlenebben közeledik a hit forrásaihoz, pl. a biblikus olvasmányokhoz, szabadabban tudja átgondolni saját életét és egyházának gondjait, ügyeit. Ez az autonómia negatív szempontból azt jelenti, hogy a papságtól válik függetlenebbé, a papoktól, akik eddig mások helyett és mások számára gondolkodtak. Nem tagadható viszont, hogy ez a laikusok és a papság kapcsolatában feszültségek forrásává válik. Nyilvánvaló alakító, formáló erő rejtőzik tehát a továbbképzésben.

Az egyház közösségében létrejött változás mögött a Vatikáni Zsinat áll, amikor minden megkeresztelt egyenlő méltóságáról beszélt. A továbbképző tanfolyamok nagy általánosságban nem a korábban tanult hitigazságok ismételtsére törekszenek, hanem szembesítik a résztvevőket az egyház és a világ konkrét, mai problémáival. Ennek köszönhető valószínűleg az a „törés” is, amelyről az előzőekben beszéltünk. A résztvevők ezzel a tanítási módszerrel nem a régi bizonyosságok fedezékébe jutnak vissza, hanem a modern idők egész problémakörével kell szembenézniük. Kevés kivételtől eltekintve nincs tehát szó múltba vagy jövőbe menekülésről, hanem a jelent kell komolyan venni.

Érdekes felismerésekhez vezet, ha a jelentkezőket kikérdezzük, milyen szándék hozta őket ide – vagy helyesebben: milyen szándékaik vannak, hiszen útközben ezek változhatnak, fejlődhetnek, alakulhatnak. A kérdés: mit vár ettől a továbbképzéstől? Az előzőekben már láttuk, hogy sokan arra a szolgálatra szeretnének felkészülni, amelyet az egyházban most már elvállalhatnak. Az előbb feltett kérdés ezért sokkal jelentősebb azoknál, akik hosszabb és alaposabb kiképzésben szeretnének részesülni. Röviden két típust lehet megkülönböztetni: egyesek önmagukra hivatkoznak, saját igényüket juttatják kifejezésre, mások az egyházban teljesített szolgálatot tartják fontosnak. Az előbbit, az „öncélú” továbbképzést már sokan bírálták, mintha csak a használható, gyakorlatban alkalmazható ismeretszerzésnek lenne

létjogosultsága. Ez tévedés. Gondoltak-e a bírálók már arra, hogy mit jelent a keresztény közösségek – sőt a „kívülállók” közössége – számára, ha a férfiak és nők több-kevesebb teológiai kiképzéssel élhetnek közöttük? Egy olyan korszakban, amikor a vallásos kultúra hiányáról annyit beszélnek, s különböző javaslatokkal élnek, emlékeztetni lehet arra is, hogy a tudás mekkora szerepet játszik az öntudat kialakulásában (ld. G. Dupperay, *Croire: des savoirs à la connaissance*, in: *Catéchèse*, 1989 január, nr. 114). A keresztény hit történelmi eseményekre és isteni kinyilatkoztatásra épül, s itt a gazdagodó tudás, hitismeret nagyon jelentős. Azt is szem előtt kell tartanunk, hogy az egyetemes emberi kultúra – amelynek értékét az egyház elismeri – döntő szerepet tölt be az emberi életben. Arra kell törekednünk tehát, hogy a keresztények vallásos műveltsége legalább azon a fokon álljon, ahol általános műveltségük, vagy hivatási tudásuk áll. Nem jelenthet kihívást számunkra az is, hogy nem ismernek – sőt talán megvetnek – bennünket?

Az egyház szolgálatára jelentkezők egy része állandó megbízatásra készül, s ezért nem egy esetben felhagynak eddigi hivatásukkal. A laikusoknak sajátos csoportját képezik ezek az állandó szolgálatra küldöttek. Nem lehet kételkedni abban, hogy a felnőttek képzése által megváltozik az egyházi intézmény arculata is. Az állandó lelkipásztor-munkatársakat ugyan a püspöknek kell megbíznia, s neki kell gondoskodnia arról is, hogy őket befogadják („ad hoc” segítőkről viszont gondoskodhat a plébános is). Az egyházmegyék azonban ma még meglehetősen távol állnak attól, hogy ebben az ügyben eljárjanak. Állandó „szolgák” mégis vannak, sőt számuk egyre növekszik. Jó néhány akadálya van annak, hogy a püspökségek nyugodtan fontolhassák meg teendőjüket (ezt lehetett az 1987-es szinóduson is látni): teológiai bizonytalanság abban a kérdésben, hogy miként kell a laikusok „világi hivatását” értékelni; félelem attól, hogy leértékelik a felszentelt szolgák helyzetét az egyházban. A továbbképző intézmények könnyebb helyzetben vannak. Itt sokkal hamarabb juthatnak arra a felismerésre, hogy a laikusoknak is lehet egyházi megbízatásuk. Különben is található olyan terület a lelkipásztori munkában, ahol minden hátsó gondolat nélkül lehet laikusokat alkalmazni. Egyházi szolgálatra készülő, vagy egyházi szolgálat-

ban álló laikusok egy része csoportba szerveződött már, s közösen próbálja az ügyet előre vinni. Ebben az összefüggésben azonban emlékeznünk kell az előbb mondottakra: egyes egyházmegyék nem rendelkeznek állandó továbbképző intézménnyel, s az egész ügy (kivétel nélkül minden egyházmegyében) anyagi, pénzügyi probléma is. Messze vagyunk még attól, hogy egységes terv alapján készítsék fel a laikusokat a lelkipásztori munkára. Ez a jövő feladata.

Kitekintés a jövőbe

A második Vatikáni Zsinat nem fogalmazta meg pontosan, hogyan kell a keresztényeket tanítani, nevelni, pedig példaként előtte állhatott volna a Trentói Zsinat (1545-1563). Mégis, elkerülhetetlenül szükséges az, hogy ezt az ügyet is a Zsinat fényében vizsgáljuk, ha meg akarjuk érteni kibontakozását, s lehetőségeit sem akarjuk beszűkíteni.

Mindkét zsinat a kulturális fejlődés „törésvonalán” jelentkezett az egyházban. A Trentói Zsinat számára ez a könyvnyomtatás elterjedését, a reneszánsz és a reformáció korát jelentette. Teológiai döntéseken túlmenően több rendelkezése volt: papnevelő intézeteket kellett szervezni, plébániai katekizmust kellett kiadni (amelyet később a gyermekek számára szűkítettek le). Mindkét rendelkezés azt a célt szolgálta, hogy a papság és a keresztények kulturális nivója az egyházi reform szellemében erősödjék. A második Vatikáni Zsinat is az egyház reformjára törekedett a (többek között televízióval felszerelt) modern világban. Ezen a jelenkor kultúráját kell értenünk, amelynek hosszú elemzését a „Gaudium et spes” zsinati dokumentumban olvashatjuk (2. rész, 2. fejezet). A Zsinat elismerte a kultúra önállóságát, értékelte a modern társadalmak kulturális tevékenységét, s külön figyelmet szentelt annak, ami a mai embernek Istenhez való viszonyában nyújt segítséget. A kereszténység és a világ kapcsolata egyre tisztábban állhat így előttünk, hiszen a hit és a kultúra kapcsolatának ez áll hátterében. „Szociális és kulturális téren mélyreható változások történtek, szinte az egész történelem új korszakáról beszélhetünk” (nr. 54). A Zsinat ébresztette fel a katolikusokat, hogy félelem nélkül lépjenek át ebbe az új törté-

nelmi korszakba. Az említett dokumentum az elmúlt korokban és különböző helyeken végzett egyházi munkát említi: az egyház mindig felhasználta a „különböző kultúrák kincseit”, így tudta jobban felfedezni, elmélyíteni és hirdetni „Krisztus örömhírét” (nr. 58).

A Zsinat munkálkodott azon is, hogy az „egyszerű hívők” (laikusok) egyházi helyzete tisztázódjék. A szó legteljesebb értelmében véve keresztény az, akit megkereszteltek: a hierarchia segítőjeként részesedik az egyház küldetésében, tanúságot kell tennie a világban Krisztusról. Keresztsége és bértáplálása révén Krisztus hármasa – papi, prófétai, királyi – hatalmában részesedik (*Lumen Gentium*, 4. fejezet). Képesítést nyert arra, hogy a kinyilatkoztatást szolgálja és Isten Igéjének hírnöke legyen. A hívő azonban evilági társadalom polgára is, s azon kell fáradoznia, hogy a kultúra egyre inkább váljék emberhez méltóvá. Az egyházban pedig az a feladata, hogy segítségével a hit alapigazságainak jobb kifejezési formáit lehessen megtalálni (*Gaudium et spes*, nr. 62). Emlékezhetünk XXIII. János pápa szavaira is: más a hit és más az a nyelv, amellyel a hitet elmondjuk, s így elfogadhatóvá és hihetővé tesszük. Logikus következtetés: „Nagyon kíváncsi, hogy sok laikus részesedjen a szent tudományok mélyebb ismeretében, s közülük sokan vállalják azt, hogy hivatásszerűen foglalkoznak a teológiával” (nr. 62). A Zsinatnak az sem kerülte el a figyelmét, milyen más a hívők mai helyzete: a hit már nem annyira „közvélemény”, mint az elmúlt időkben, ezért szükségszerűen sokkal szabadabb és sokkal személyesebb. A hívőnek ebben a helyzetben sokkal inkább igénye az, hogy hitét megfelelő ismerettel támassza alá, s beépítse abba a kulturális légkörbe, amelyben él. Ha ezt a két zsinati gondolatot – a kultúra értékelését és a laikusok egyházi helyzetét – egyszerre látjuk, akkor megteremtettük azt a háttérteret, amely megmagyarázza és igazolja azt, hogy miért kell a hívőknek hitüket egyre jobban érteni, s miért kellett kiépíteni az elmélyültebb hittanulás egész szervezetét. A továbbképzés feladata ugyan nem tartozhat a Zsinat közvetlen előírásának, mint ahogyan a Trentói zsinat katekizmusáról állíthatjuk. De nem is független a Zsinattól, hiszen ott születtek meg azok az eligazító gondolatok, amelyek ehhez a lényeges munkához vezettek. Ha a hitben való tovább-

képzést ebbe az összefüggésbe állítjuk, akkor felismerhetjük, milyen tét forog kockán, egyúttal tudatára ébredhetünk annak, milyen jelentős ez a munka lelkipásztori szempontból: szükség van „hozzaértő” keresztényekre – képezzük őket! A kultúra és a hit kapcsolatának zsinati gondolatai a továbbképzés programját is körülírják, hiszen teljesen „normális” az, ha katolikus hívő a zsinat útjain akar járni.

A továbbképzésben ezért a Zsinat előírásainak egyik alkalmazási lehetőségét kell látnunk: eszköz arra, hogy a keresztények felelősségteljes helyzetükbe belenőjenek, s a világ felé szóló hivatásukat jobban tudják vállalni. Ez sokak számára ma már magától értetődő, látják milyen óriási feladat előtt állnak, de ezt szenvedélyes örömmel tudják vállalni. A megkeresztelték népéről álmodnak, amelyben Pál apostollal együtt egyre többen tudják mondani: „tudom, kinek hittem”, de vele együtt vállalni tudják azt is, hogy ezt a hitet másokkal közöljék.

Nem tagadható viszont, hogy a beidegződött szokásokkal szembeni „forradalom” még sokakhoz nem érkezett el, s egyesek abban is kételkednek, hogy ez a munka eredményes lehet. Az egyház hatalmas intézménye is mozdulatlaná válhat, egyszerűen saját súlyának terhe alatt. Az új áramlat azonban elindult, még akkor is, ha a sok-sok szervezkedés mögött álló lendítő erő alig látszik. Sok katolikus nem tud, vagy nem mer vállalkozni, s azt hiszi, hogy a hittudás a klérusnak van fenntartva. A mi korunkat mégis úgy kell jellemezni, hogy a hit mélyebb, elméleti ismeretéhez mindenki hozzájuthat, s ez az egyház életében nem kis változást indít el. Növekedhet a remény is, hogy a mélyebb értelmet és magyarázatot kereső hívek által erőteljesebben jelenik meg a kereszténység a mai világban. Sohasem lehet tudni, milyen sokan vannak azok, akik azért nem hisznek, mert nem hallottak semmit a hitről (Róm 10,14), vagy azért, mert nem hallották az evangéliumot saját nyelvükön hirdetni (ApCsel 2,11). A világhoz fűződő kapcsolatunkban nem kis félreértés származik abból, hogy a keresztények hallgatnak.

A továbbképzés munkáját a Zsinat vonzás körébe helyeztük, de nem azért, hogy egy – meglehetősen távolálló, ugyanakkor kiemelkedő jelentőségű – „védnököt” találjunk magunknak. Azok, akik ebben a munkában vesznek részt, szellemi háttérrel

találhatnak itt, de fontos irányelveket is. Vegyük példának azt, hogy milyen nehezen tud az evangéliumi hit „szót érteni” a környező kultúrával. Láttuk, mekkora újdonságot hozott a Zsinat prófétai szava. Ma, huszonöt évvel később telve vagyunk bizonytalansággal, s fölébredhetne az a kísértés, hogy térjünk vissza ahhoz a pedagógiához, amely visszahúzódik a mai kornak „megfelelő” igehirdetéstől. Egyesek a „fundamentalista” gondolkodás útjára lépnek ezért, mert látják, milyen messze áll a kereszténységtől a mai kultúrális világ és a szociális gondolkodásmód. Könnyű lenne most újra a kultúrát vádolni azzal, hogy a hit ellessége, ahelyett, hogy azt mondanánk, hogy a keresztények húzódtak vissza nagyon sokáig ettől a világtól. A régi útra való visszatérés azonban azzal a veszéllyel járna, hogy a hit igazságait elévült köntösbe öltöztetjük, amelynek már semmi köze sincs a mai kor gondolkodásmódjához. Még az a veszély is fenyegetne bennünket, hogy ezt a „régit” egyszerűen az egyedül igazi keresztény hagyománynak nevezzük. A Zsinat tételei azonban arra figyelmeztetnek bennünket, hogy az evangéliumnak és a hit hirdetésének nem ez az útja. Valójában a hit teljesebb megértésének korszaka előtt állunk. A hívők továbbképzése ennek szolgálatában áll, s ezért tántoríthatatlanul akar továbbhaladni ezen az úton.

ETUDES

1989 november, 535-546. o.

F-75006 Paris, 14, rue d'Assas

Levelekből, beszélgetésekből, folyóiratcikkekből nyomtatványokból idézünk az alábbiakban, vagy – egyes esetekben – véleményeket, beszámolókat foglalunk röviden össze. A felnőttképzés ügyének horizontját akarjuk így lágtítani, elsősorban a magyarországi (esetleges) alkalmazás szempontjából.

Európai együttműködés

A katolikus felnőttképzés európai szövetsége, a FEECA több mint negyedszázados múltra tekinthet vissza. Kilenc ország küldöttei (Anglia, Ausztria, Belgium, Hollandia, Liechtenstein, Luxemburg, Nyugat-Németország, Olaszország, Svájc) 1963-ban határozták meg a szervezet alapszabályait. Jelenlegi elnöke, az osztrák Walter Suk 1988-as helyzetjelentéséből idézzük az alábbiakat:

„Ez az európai szervezet tette lehetővé, hogy ezekben az országokban munkálkodó katolikus felnőttképzők kicserélhessék tapasztalataikat, gondolataikat. Ez a csereakció elsősorban a különböző szakterületeken vált hasznossá. Említhetjük a teológiát, a szociális és politikai életet, a házassági és családi tanácsadást, de a felnőttképzők felkészítését, kiképzését is.”

„A FEECA Európán nem csupán az Európai Közösség országait érti. Számára Európa az az 'egész', amelynek közös keresztény történelmi múltja van, s ahol a kultúra többé-kevésbé keresztény értékekre épül. Amennyire erőnk engedi, más társadalmi rendszerű országok katolikus felnőttképzéséhez is szeretnénk hidat építeni.”

„A mai szociális, politikai és gazdasági életnek már alig van olyan területe, amely ne kívánná meg a nemzetközi együttműködést. A felnőttképzést sem zárhatjuk pusztán nemzeti keretek közé. Nemzetközi dimenziókba ágyazódik minden, ezért politikai határokon, nyelvi különbségeken és társadalmi rendszereken

túlhaladó európai szemléletmódra kell törekednünk. A katolikus felnőttképzés sürgető feladatok előtt áll: át kell törnie egy-egy nemzet határait, nemzetközi szinten kell egyre erősebbé válnia, hogy Európa katolikus nevelésében, ugyanakkor a korunkat jellemző éles szellemi feszültségben jelenhessenek meg a katolikus értékek. Párbeszéd nélkül semmire sem megyünk. Szükségünk van arra, hogy a tapasztalatok és a felismerések áttörjék a határokat. Ha ezen az úton járunk, akkor a különböző kultúrákat, hagyományokat, politikai meggyőződéseket is jobban meg fogjuk érteni. Európáról van szó, arról a világrészről, amelynek egységét, minden különbözőség ellenére, a közös történelem és a közös kulturális múlt határozta meg.”

(KAGEB-Erwachsenenbildung
Luzern, 1988. 3. füzet, 22-23. o.)

Nyugati katolikus felnőttképzők Magyarországról

A FEECA jelenlegi vezetőjének, Walter Suk-nak személyes információja:

„A katolikus egyház meghívására a FEECA küldöttei 1986 decemberében látogatást tettek Magyarországon. A találkozó során évek óta meglévő kapcsolatunkat tudtuk néhány katolikus pappal erősíteni és kibővíteni. A látogatás arra az időszakra esett, amelyet Tomka Miklós magyar szociológus egy ausztriai katolikus hetilapban 'az 1945 óta tartó magyar egyháztörténet harmadik szakaszának' nevezett. Újabb politikai változások és gazdasági alakulások nyomán már ez a szakasz is a múlté. A magyar egyház és a katolikus felnőttképzés új lehetőségek előtt áll: a társadalom újjáalakításában vehet részt azáltal, hogy a keresztény embereszményt hirdeti. Ez az idő egyúttal sajátos történelmi pillanat Európa számára: egységének tudatára ébredhet, még akkor is, ha eltérő kultúrákkal, szociális, népi-nemzeti,

egyházi hagyományok sokaságával – sőt némelykor ellentétével – kell számolnia.

További lépést jelentettek azok a tanulmányi napok, amelyekre 1989 májusában, Leányfalun került sor. A FEECA országaiból és Magyarországról mintegy hetven 'felnőttképző' vett ezen részt. A katolikus egyház kívánsága volt: európai országoktól kértek segítséget – elsősorban ötleteket és szervezési tanácsadást –, hogy átfogó szinten indíthassák el a felnőttképzést. A püspökkari konferencia keretében előzőleg már bizottság alakult a felnőttképzés megszervezésére. Ennek a bizottságnak elnöke, Seregély István egri érsek is résztvett az említett tanulmányi napokon. Ennek a találkozásnak célját a FEECA részéről így fogalmaztuk meg: be akarjuk mutatni, mekkora segítséget nyújt a felnőttképzés az egyháznak, hogy lelkipásztori és szociális hivatását teljesíthesse; fokozni tudja a hívőkben azt a tudatot, hogy az egyházban, a társadalomban és az állami életben felelősséget kell vállalniok; a felnőttképzés a hívőknek azt az egzisztenciális igényét tudja jobban kielégíteni, hogy a mai korból érkező kihívásokra megfelelő feleletet adhassanak."

Néhány gondolat Agathe Baternay bécsi szerzetesnővér beszámolójából:

„A katolikus felnőttképzésnek az a célja, hogy nyitottabb, kritikusabb, a szociális és politikai élet iránt érdeklődőbb, önálló gondolkodásra hajlamosabb emberek éljenek az egyházban. A mai magyar helyzetben a felnőttképzés előtt jelentős feladat áll. Szinte egyetlen éjszaka alatt nyílt meg az egyház előtt a szabadság útja. Tenni lehetne azt, ami évtizedekig tiltott volt, csupán a megfelelő szervezeti felépítés hiányzik. A legnagyobb hiányt az jelenti, hogy nincsenek laikus munkatársak. A papság létszáma nem jelentéktelen ugyan, de elöregedett, s a mai változások miatt túlterhelt. Ez a helyzet az osztrák felnőttképzés számára is kihívást, felszólítást jelent. Arról persze nincs szó, hogy felnőttképző rendszerünket egyszerűen exportálhatnánk. Inkább arra törekszünk, hogy erősítsük személyes kapcsolatainkat, így jobban felismerhessük, hogy milyen lelkipásztori igényeket kell kielégíteni. Magyar kollegáink így talán jobban tudják majd saját elképzeléseiket és terveiket megvalósítani.

E célkitűzés alapján a BAKEB egy Kelet-Kontaktállomást hozott létre, amely információk és tapasztalatok rendszeres cseréjére ügyel. Lehetséges, hogy kész munkatűzetekeket is át lehet majd adni. Mivel 'Kelet' nem egységes, minden ország számára külön 'Kontaktperson'-t neveztek ki (Magyarországa Sr. Dr. Agathe Baternay).

Eddig a következő elhatározások születtek meg:

Sor kerül a BAKEB teológiai bizottságának és magyar katólikus felnőttképzőknek találkozására, hogy közösen tervezzék meg a teológiai képzést.

A távolabbi tervben egy alapkurszus szerepel, amelyen későbbi felnőttképzők, felnőttképző intézetek vezetői és előadói vesznek részt. Ezt néhány hétvégi találkozóra tervezzük, részben Szombathelyen, részben Grazban.

Későbbi munkatársaknak, férfiaknak és nőknek egyaránt, képzést is szeretnénk biztosítani, akik mint újságírók, házassági vagy nevelési tanácsadók, teológiai előadók, biblikus csoportok vezetői stb. fognak dolgozni.

Elképzelésünk az, hogy akik megfelelő német nyelvtudással rendelkeznek, azok Ausztriában felnőttképző vezetői tanfolyamon vegyenek részt, hogy itt szerzett ismereteiket magyar vezetőképző iskolákban – tanfolyamokon – adhassák tovább.

Ha szükséges, tapasztalt 'kisegítőket' is küldhetünk, hogy már az első kísérletek is jól sikerüljenek.

Több helyről kaptunk ígéreteket, hogy ehhez a munkához anyagi támogatásban részesülünk."

Címek:

Dr. Walter Suk, A-4200 Linz, Kapuzinerstrasse 84

Sr. Dr. Agathe Baternay: Katholisches Bildungswerk der Erzdiözese Wien, A-1010 Wien, Stephansplatz 6

Kontaktstelle-Ost bei der BAKEB, A-1010 Wien, Heinrichsgasse 4

Rövidítések:

FEECA – *Fédération Européenne pour l'Education Catholique des Adultes*

BAKEB – *Bundesarbeitsgemeinschaft für Katholische Erwachsenenbildung*

Hogyan gondolkodnak felnőttképzőkről Ausztriában

A felnőttképzés alfája és omegája, hogy megfelelő, jól kiképzett munkatársak álljanak rendelkezésre. Ausztriában az évek során egész hálózat épült ki, nem csupán a képzésre, hanem az állandó továbbképzésre is. Az alábbiakban információs füzetükről adunk áttekintést.

Hat irányban lehet alapképzést nyerni. Aki valamelyik tanfolyamon résztvett, vizsgát tett, az „igazolt” felnőttképző lehet. Mindazok, akik főállásban szeretnének ilyen egyházi munkában résztvenni, két vagy három évi képzés után államilag elismert „végbizonyítványt” kapnak. Lássuk most az említett hat képzési utat.

1. Felnőttképző házak vagy intézmények vezetőinek képzése. – Munkafeladatuk az lesz, hogy szervezzenek, programokat állítsanak össze, egyáltalán a „házat” vezessék. Képzésük építőkövei: (a) Keresztény öntudatra való ébredés: Miért akarok dolgozni? Milyen lelkülettel kell dolgoznom? Hogyan kell másokkal foglalkoznom? Hogyan kell másokkal együttműködnöm? (b) Programok kidolgozása: Kikhez akarok szólni? Hogyan fedezhetem fel a lappangó igényeket? Hogyan léphetek fel új ötletekkel? Milyen minimális követelményeknek kell eleget tennem? (c) Szervezés: Hogyan szervezek meg egy munkaközösséget? Hogyan kell megfelelő légkörről gondoskodnom? Kitől kell segítséget kérnem? (d) Anyagiakról való gondoskodás: Milyen finansziális források állnak rendelkezésemre? Hogyan lehet új források után kutatni? A rendezvények kiadásainak megtervezésében mire kell figyelnem? Hogyan kell elszámolnom? (e) Reklám és a nyilvánosság: Hogyan lehet „megdolgozni” másokat, hogy vegyenek részt egy-egy rendezvényen? Új ötletek a reklámszövegek megfogalmazásához. Milyen eszközöket lehet igénybe venni (pl. napilapok...)? (f) Rendezvények lebonyolítása: Milyen alapelveket kell mindenképpen szem előtt tartani? Illusztrációs eszközökről való gondoskodás. A felnőttképző munka módszerei. (f) Résztvevőkkel való beszélgetés megszervezése.

Az egész képzés kb. hét hétvégét (szombat-vasárnap) igényel. Ettől függetlenül még egy teljes hetet kell rászánni arra, hogy vezetőkkel és csoportban a vezetői „személyiségképzés” útját is végigjárja a vállalkozó. Itt a felnőttképző munkát kell összhangba hozni az egyéni hittel, a mindennapi tapasztalattal, az adott politikai vagy szociális feladatokkal.

2. Előadók képzése. (Itt és a következőkben csak a „többletet” ismertetjük részletesebben.) (a) Keresztény öntudatra ébredés. (b) Mai felnőttekhez alkalmazkodó előadások modelljei. (c) Előadási technika: Milyen módszereket lehet alkalmazni? Beszédtechnika. Előadóművészet. Audiovizuális eszközökkel való munka. (d) Beszélgetések, vitatkozások levezetése.

3. Állandó csoportok vezetőinek képzése. (Itt női, vagy férfi-csoportokról, biblikus közösségekről, plébániai munkaközösségekről, fiatalok csoportjairól stb. van szó.) (a) A csoportmunka alapjai: Miért akarok vezető lenni? Milyen lelkülettel lehet ilyen munkát végezni? Milyen követelményeknek kell eleget tennem? Milyen célkitűzése lehet egy-egy ilyen csoportnak? Milyen sűrűn találkozunk? Legyen zárt vagy nyitott egy csoport? (b) Stratégia és szervezés: Szervezőmunka ahhoz, hogy egy csoport létrejöhessen. Plébániai munkakörökkel való kapcsolat. (c) Beszélgetések levezetése. (d) A csoport aktivitása: hogyan lehet a résztvevőket bevonni a témák kitűzésébe, a feldolgozás módszerébe? (e) Munkamódszer: Hogyan lehet igazi élménnyé tenni a találkozást? Milyen „serkentő” módszereket lehet alkalmazni (pl. játék, jelbeszéd, kifejező tánc stb.)

4. Tanulmányi napok vezetőinek képzése.

5. Kurzusvezetők képzése. – A résztvevők egy-egy területen – pl. teológia, házassági vagy szülői tanácsadás, lélektan, politika stb. – már szakemberek. Tizenkét hétvégi továbbképzést kapnak, lényegében a már feldolgozott témakörökben: hogyan kell alkalmazniuk a katolikus felnőttképzésben azt, amit már tudnak.

6. Tanulmányi utak vezetőinek képzése. – (a) Milyen alapon lehet elindulni: Mi indít erre a munkára? Milyen az ideális vezető? (b) Szervezés: Milyen célpontokat lehet választani? Hogyan kell egy utat megtervezni? Hogyan kell a költségeket kiszámol-

ni? Milyen utiokmányokat kell beszerezni? (c) A vezető és az utitársak: Hogyan lehet idegeneket közelebbhozni egymáshoz? Mit kell tenni, ha feszültségek támadnak a csoportban? (d) Múzeumlátogatás pedagógiája.

„Érdekli önt a katolikus felnőttképzés? Sok lehetősége van arra, hogy képezze magát ... Válasszon ...”

Részletes információk: BAKEB Mitarbeiterbildung. Megrendelhető: Katholisches Bildungswerk der Erzdiözese Wien, 1010 Wien, Stephansplatz 6/V.

Holland lelkészek magyar akciója

(Wildmann János beszélgetése Jacob Firet professzorral)

Jacob Firet az amszterdami Szabad Egyetemen volt a „gyakorlati teológia” professzora. A „gyakorlatot” nem csupán tanította, hanem valóban gyakorolta – és gyakoroltatta. Ennek érdekében vezette be a „klinikai pasztorális képzést”.

W.J.: Professzor úr, mit jelent ez a címszó: „klinikai pasztorális képzés”?

J.F.: A személyiség egészét szólítjuk meg. Nem csupán pasztorális kérdésekről beszélgetünk, hanem konkrét helyzetbe állítjuk növendékeinket. Ez legtöbbször egy kórház, vagy klinika. Innen ered a megnevezés. Azokról a lelkészekről van különben szó, akik már évek óta dolgoznak egy egyházközségben. A „képzés” legalább három hónapig tart, s rendszere – vagy módszere – már kialakult. A résztvevők ezt az időt a kórházban (vagy elmegyógyintézetben) töltik el. Egy csoportba általában nyolcan tartoznak. Kettős tapasztalatot kell szereznük: kórházban élő lelkipásztorok – egy kis csoport tagjai.

W.J.: Milyen napirendet állítottak fel?

J.F.: A napi közös program a csoport beszélgetésével indul. Fél órán át beszélnek különböző témákról. Ezt követi a vezető „kiértékelése”: a csoport tagjainak egymáshoz való viszonya, gondolati vagy érzelmi őszintesége... kerül szóba.

W.J.: Mi a célja ennek a gyakorlatnak?

J.F.: Legfontosabb célunk az, hogy mindenki felfedezze: hogyan reagálok a csoportban, hogyan viselkedem, milyen ellentmondásokra kényszerítek másokat, milyen szerepet játszom, ha többekkel vagyok együtt. Felfedezheti pl. azt, hogy mások segítségét igényli, vagy éppen mindig kisegíteni akar másokat. Másik cél, hogy begyakorolják az „odafigyelést”: jól értettem, amit a másik mondott, milyen érzések ébrednek bennem stb. Az sem jelentéktelen, hogy mindig konkrét – általában lelkipásztori – témákról beszélgetnek, s itt mindenki tanulhat a másik tapasztalatából.

A délelőtti további idejét azután a kórházi osztályokon töltik, s a betegekkel folytatnak beszélgetést. Itt már nem növendékek, hanem lelkipásztorok. Délután „jegyzőkönyvet” írnak ezekről a beszélgetésekről – s ez is komoly gyakorlatot jelent: mit mondtam, miért mondtam azt, amit mondtam, emlékszem-e arra, amit a beteg mondott, ha nem pontosan, akkor mi volt a hiba bennem... Később a feljegyzések közös átbeszélésére kerül sor. Ez az elemzés ismét érdekes és fontos csoportmunka.

Esténként egy-egy előadásra kerül sor, valamilyen betegségről, pszichiátriai problémáról, vagy teológiai kérdésről.

W.J.: Hogyan került professzor úr kapcsolatba Magyarországgal?

J.F.: Az említett lelkipásztorképzést Faber professzor „importálta” Amerikából, s erről a kérdésről már több könyve jelent meg. Budapestre Hubai Márta református lelkész nő teológus édesapja hívta meg, hogy előadást tartson. Az előadásra jelentkezők között szerepelt a római katolikus Tomcsányi Dóra, pszichológus és pszichoanalitikus is. Ő a magyar Caritas szervezésében kapott megbízatást. Faber professzor azonban nem mehetett, s engem és egy kollégámat kért meg a klinikai pasztorális képzés magyarországi „bevezetésére”.

W.J.: Mikor került erre sor?

J.F.: 1987 nyarán. Összesen háromszor voltam már ott. Megérkezésem után jöttem rá, hogy a legtöbb résztvevő katolikus. Mi pedig mindketten protestánsok voltunk. Nem is beszélve arról, hogy általában nem teológusok jelentkeztek. Ha jól emlékszem, az első alkalommal négy vagy öt papnövendék és egy pap jött el

a „képzésre”. Összesen mintegy harmincan vettek rajta részt, legtöbbjük a Caritas világából. A holland „módszert” nem ültethettük át. Túl nagy volt a két vezetőre bízott két csoport (15-en együtt), alig lehetett igazi „csoportbeszélgetésre” számítani. Jegyzőkönyv írására is alig volt lehetőség. Nem is beszélve az időről: kétszer egy-egy hét állt rendelkezésünkre. Úttörő munkát kellett így végeznünk, valóságos csoda, hogy sikerült.

W.J.: Mit tud professzor úr mondani a magyar résztvevőkről?

J.F.: Bizonyára ismeri a Caritas munkáját. Idős papok, vagy idős emberek otthonait szervezik, fogyatékos gyermekek otthonában dolgoznak stb. Az utóbbi években ehhez jött még a házassági tanácsadó szolgálat, telefon-lelkipásztorkodás, drogosokkal való foglalkozás, fiatalok között végzett munka. Az általunk szervezett „tréningen” általában ebből a Caritas-világból érkeztek a résztvevők: pszichológusok, néhány pap, orvosok, pszichiáterek, tanárok stb. Tomcsányi Dóra ezeknek továbbképzését – a továbbképzés szervezését – vállalta. Férje Budapesten egy mentálhigiéniai központ vezetője, amelyet az egyház a közelmúltban vett át. Az alkalmazottak fizetését 20 %-ban az egyház, 80 %-ban az állam vállalta. Ez Magyarországon az első állami-egyházi házassági és családi tanácsadói központ. Főállásban tizenhatan, mellékállásban nyolcan dolgoznak itt. Ebben az évben (1989) mindannyian résztvettek a mi képzésünkön.

W.J.: Nem voltak nyelvi nehézségei?

J.F.: Dehogynem. Említettem már, hogy különböző hivatásokból és különböző műveltségi fokon álló emberek jöttek hozzánk. Mondtam nekik, hogy valami közös nevezőt kell találnunk. Talán azt, hogy mindannyian „szociális munkában” állunk. Nem tudom, hogyan fordították ezt le, hiszen angolul mondtam „social work”. Senki sem tiltakozott, de a hét folyamán valaki megkérdezte tőlem, hogy mit értek ezen. Mondtam, hogy az embereknek akarunk segíteni. Azt felelte erre: mi egészen mást értetünk, azt hittük, hogy a „szocialista rendszerhez” kell alkalmazkodnunk.

W.J.: Vajon az a tény, hogy nem tudott teológusokkal dolgozni, nem semmisítette meg a holland „elképzelést”?

J.F.: Súlypontok eltolódásával mindenképpen kellett számolnunk. Ebben az évben (1989) középpontba helyeztük azt a té-

mát, hogy „segíteni”. Erről beszélgettünk, így építettük fel a heti „tréninget”. Gyakorolni kellett, hogyan lehet beszélgetve segíteni, anélkül, hogy uralkodnánk a másik felett. Ebben az évben feltűnt nekem, hogy mennyire más az igazi segítség, mint az, hogy megfelelő tudást, vagy információkat közlünk a rászorulóval. Itt egy egzisztenciális ügyről van szó, amely Magyarországon talán még a politikai és társadalmi helyzettel is összefügg.

W.J.: Milyen sajátos helyzettel találkozott professzor úr Magyarországon?

J.F.: Az volt az érzésem, hogy a résztvevőket eleve befolyásolta az a tény, hogy nyugatról jöttünk. Tudták ugyan, hogy nem tökéletes ez sem, de mindenképpen jobb, mint ami ott van, s még jobb, mint az, ami keletről jön. Feltűnt az is, hogy nagy a tekintélytisztelő. Az első évben végzett munkánkat pl. elnevezték „Faber-módszernek”. Meg kellett magyaráznunk, hogy ezt Faberen kívül még sokan dolgozták ki, s különben sem érdekes, hogy ki a „szülője” az egésznek. Előfordul az is, hogy egy beszélgetés-elemzés során megkérdezték, hogy megfelel ez teljesen a „Faber-módszernek”? Azt feleltük, hogy a módszerből nem alkottunk abszolút törvényt. Ettől a kijelentéstől sokan „megrendültek”.

W.J.: Szembesülnie kellett-e professzor úrnak sajátos magyar problémákkal?

J.F.: Különösen az utolsó évben meglehetősen sok pszichiáter és pszichoterápiát alkalmazó orvos vett részt a kiképzésen. Mi egyszerű teológusok voltunk, s féltünk attól, hogy mit mondhatunk ezeknek a szakembereknek. S akkor elmondták, hogy „gyógyító beszélgetésre” egyáltalán nem kaptak kiképzést. Ezt hihetetlennek tartottam. Egy pszichoterápiás erre azt mondta, hogy „egy-egy paciensre átlag öt percünk van”. Egy ideggyógyászati központban dolgozik. A beteg bejön a központba, kitölt egy ívet, s felírja, hogy mi a problémája. Erre megmondják neki, hogy mit kell tennie. Lehet ezt pszichoterápiának nevezni?

Egy másik probléma abból adódik, hogy az emberek többnyire olyan munkát végeznek, amelynél nem kell felelősséget vállalniok. Az az érzésem, hogy ez egyik jelentős oka annak, ami ma ott található. Az embereknek nagyon sokszor nincs lehetőségük arra, hogy igazán „önmagukká” váljanak. Az öngyilkossá-

gok nagy száma is arra utal, hogy maga a társadalom vált problematikussá, „kórokozóvá”.

W.J.: Professzor úr véleménye szerint mire vezethető vissza a magyar társadalom szociális érzékének hiánya?

J.F.: Inkább feltevéseim vannak, mint bizonyítékaim. Ebben a társadalomban évtizedeken át nem lehetett nyíltan beszélni a szociális helyzetről. Elfojtották a kritikus rákérdezéseket, s csak „intrapszichológiai” (belső lelki) tényezőkkel számoltak. A lelki betegségeket okozó szociális erőkre viszont mi, nyugaton legálább hatvan év óta rendkívül érzékenyen figyelünk. Ugyanakkor feltűnt, hogy azok, akik a mi „tréningünkre” jöttek, telve voltak a tanulás vágyával. Kora reggeltől késő estig folyt a munka, de ők mindig többet még többet akartak tudni, tele voltak kérdésekkel. Az volt az érzésem, hogy olyanok, mint az itatóspapír.

W.J.: Ki gondoskodik Magyarországon az ön által vezetett képzés „anyagi” hátteréről?

J.F.: A képzés költségeit a résztvevők vállalják. A vezetőket részben az állam, részben az egyház fizeti. Utazási költségeink mögött azonban egy holland intézmény, a „Communicantes” áll. Ez egy római katolikus alapítvány, amely célul tűzte ki azt, hogy a kelet-európai egyházakat támogatja.

W.J.: Utolsó kérdésem: milyen kilátásai vannak a klinikai-lelkipásztori képzésnek Magyarországon?

J.F.: Ilyen képzésre a szó igazi értelmében még nem került sor. Amit eddig tettünk, az „bemelegítésnek” nevezhető. Ebben az évben azonban 12 református lelkész vendégként (és nem igazi résztvevőként) volt jelen a beszélgetéseken. Hogy katolikus papok hallottak-e erről, nem tudom. A lelkészek viszont jelezték, hogy lelkipásztori munkájukhoz nagy segítséget jelentene a teljesebb képzés. Talán a nagy paphiány – s emiatt a felfokozott munkateher – gátolja a katolikus papokat, hogy keressék ezt a továbbképzést. A már említett „Communicantes” alapítvány ajánlatot tett hollandiai képzésre, de eddig még senki sem jött. Talán a püspökökből hiányzik az érdeklődés?

W.J.: Köszönöm a beszélgetést Professzor úr.

Ha a „képzés” szót halljuk, elsősorban elméleti oktatásra gondolunk, bár jól tudjuk, hogy egyes hivatásokban – pl. orvosképzés, tanárképzés stb. esetében – a gyakorlatra is nagy súlyt fektetnek. Mi a helyzet a keresztény felnőttképzés esetében? Az oktatáson, felvilágosításon van a hangsúly, vagy itt is van „gyakorlat”, tehát közösen művelt vallásos élet? Ezt a kérdést Heinz Rüegger fogalmazta meg az evangélikus felnőttképzés svájci szervezetének 1989 szeptemberében tartott vezetőségi ülésén.

1. Mi a probléma – vagy „hol szorít a cipő”? – A vallásos élet, lelkiségi „élettevékenység” a privát világba húzódott vissza. „Féltem attól, hogy nevetségessé válok, ha vallásosságomat megmutatom” – vallja Dorothee Sölle, ismert evangélikus teológusnő. A félelem sokakra jellemző. A progresszívek pedig eleve tiltakoznak a „vallásos” jelző ellen. „A teológusok újabban szakemberekké váltak a gazdasági élet, a politika, a környezet, a harmadik világ eladósodása.... kérdéseiben. Ha viszont biblikus értelemben kellene megmutatniok szakemberi tudásukat, akkor visszahúzódna, s azt állítják, hogy az átélt vallásosság ügyében nem illetékesek” (W.J. Hollenweger).

2. Hogyan jutottunk idáig – vagy az „elidegenedés” történelmi útja. – A protestantizmusban a 19. század óta erősebben uralkodik a racionalista szellem: inkább átgondoljuk a vallást, de nem nagyon éljük át. – Még erősebben uralkodik az a nézet, hogy „amikor imádkozol, menj be szobádba, zárd be az ajtót” (Mt 6,6): aki ezt egyoldalúan értékeli, az a vallásosságot teljesen magánügynek tartja, amelyet mások előtt megmutatni nem lehet, amelyről másokkal beszélni sem lehet. – Karl Barth hatása is túl erős. Ő különbséget tett a megigazulás hite és a jámborság, emberi értékű vallásosság között. Ebben a gondolkodásmódban – s túllépve Barth szándékán – értéktelenné, sőt veszélyessé vált az, ami külsőleg is megmutatja magát. – Említeni lehet végül a protestánsoknak erősen „svájci” sajátosságát: a reformált egyházakat kevésbé jellemzi a közös hitvallás, inkább a katolikusokkal való ellentét. „Református – ez elsősorban azt

jelenti, hogy nem vagyok katolikus.” Tartózkodóak vagyunk a szimbólumokkal, szertartásokkal, az érzelmi világhoz szóló jámbor gyakorlatokkal szemben. „Azzal a ténnyel kell számolnunk, hogy a száraz, józan, etikai elveket szem előtt tartó vallásos intellektualizmus az ember belső elszegényedéséhez vezet. Ettől a beállítottságtól alig lehet azt a lelkesedő, éltető, építő erőt várni, amelyre pedig oly nagy szükség lenne, hogy bátran, társadalmi viselkedésmódokhoz nem alkalmazkodva válaszoljunk korunk kihívásaira.”

3. A lelkiség szerepe a felnőttképzésben. – A felnőttképzés igazi feladata az, hogy a teológiai, szellemi, vallásos „oktatást” amennyire lehet, életközelsébe vigye. Az elméleti képzésnek az egész emberi egzisztencia érlelődését kell lehetővé tennie. Ez több helyen részben sikerült, mégpedig azért, hogy egy-egy „továbbképző” találkozás vallásosabb, imádságosabb légkörben kezdődik vagy fejeződik be. Ez azonban túlságosan kevés. A felnőttképzés gazdagabb lelkiségi tartalmával kapcsolatban ezért érdemes a következőkre gondolnunk:

- A hit és a teológia nem válhat személytelen tudományos vizsgálódás tárgyává. Egyéni és közösségi életünkről van itt szó. Ha a teológia száraznak tűnő tételei nem válnak hitvallássá, semmit sem értünk el a felnőttképzésben. Ezt a „vallomást” az előadások világába is be kell vonni.

- Isten valósága és az emberi élet titkokat tartalmaz. A „titokszerűséget” nem szabad eltüntetni azért, hogy látszólagos (s végső értelemben hamis) kísérletet teszünk arra, hogy mindent átvilágítsunk, mindent megértsünk. A titokkal való találkozást ezért élménnyé kell tenni az istendícséret, a panaszkodás, a segítségkérés szavaival, vagy akár csendes elmélkedésben.

- A felnőttképzés egyik célja az, hogy a hívők egyre tudatosabban legyenek keresztények. A „keresztény tudat” lényeges jellemzője viszont az is, hogy függőségét elismeri, hogy belátja tehetetlenségét, kiszolgáltatottságát is. Nem követeli ez is azt, hogy valamilyen módon kifejezzük?

- A hitnek és reménynek a fáradt belenyugvással, világvége-hangulattal, reménytelenséggel kell állandóan megküzdenie. Ezt a lélekformáló erőt táplálni kell magunkban „irracionális-

nak” tűnő tettekkel is, tehát imádsággal, közös énekekkel, ünnepléssel, ismétlődő szertartásokkal...

(Religion und Gesellschaft
Basel, 1990. 4. füzet, 7-14. o.)

Polgári vallás, fundamentalista vallás, vagy ...

Karl Mittlinger az ausztriai katolikus felnőttképző otthonok munkaközösségének elnöke. Egy „ünnepi” beszédéből idézzük a következőket.

„Képes vagy mindenre, ha akarsz! Világodat magad építed, semmi és senki sem gátolhat! Hogy mi jó neked, magadnak kell felfedezned! Keresd a magad igazságát! ...” Így, vagy ezekhez hasonlóan kapnak az emberek ma jótanácsokat, recepteket a vélemények piacán.

Ugyanakkor az egyházhoz való hűség radikális csökkenésével kell számolnunk. Az emberek vallásos igénye ugyan nem csökken, de itt is uralkodik a szabad választás elve, itt is a „piaci ajánlat” vette át uralkodó szerepét. Követelményekről itt már nincs szó. „Megszelídítették” a vallást, a teljesítményre berendezett társadalomban kimerült ember számára „újrafeltöltőállomás” lett belőle. Pontosan működik, a „fogyasztó-élvező” ember lelki ürességét tölti ki, új értékrendszert ad, érzelmi tartást kölcsönöz neki. Sok felelet érkezett már ezzel a vallási helyzettel kapcsolatban. Kettőre hívom fel most a figyelmet.

Itt van először a fundamentalisták véleménye. Képviselőik szerint a liberális teológia – tehát az a hittudomány, amely a modern társadalom kérdéseire és problémáira figyel – okozta az egyháztól való visszahúzódást. Ha minden feltételhez ragaszkodnánk pl. az elmúlt évszázad pápáinak tanításához, akkor meggátolhatnánk a szétesést. A természettudományok, a modern társadalom és a hit közötti feszültségre nem kell figyelnünk.

Más magatartásra ösztönöz bennünket a II. Vatikáni Zsinat „Gaudium et spes” kezdetű lelkipásztori rendelkezése. „A ma élő embereknek, elsősorban a szegényeknek és szorongatottaknak öröme és reménye, bánata és félelme kell, hogy Krisztus tanítványai számára is az öröm és remény, bánat és félelem forrása legyen...” E tanítás szerint minden feltételtől mentesen az emberek felé kell fordulnunk. Ha igazán felismerjük az emberek minden gondját és baját, ha az egyház úgy azonosul az emberekkel, mint ahogyan az Jézus Krisztusban, a megmentesült Istenben vált nyilvánvalóvá – akkor lesz képes az ember utat találni Istenhez. Élményszerűen jelenlévővé válik Isten, ha Jézus Krisztust a keresztt és a halál útján követi: kiveszi részét abban a munkában, amely az embereket akarja kiszabadítani a napi gondok, nélkülözések, félelmek béklyójából és szolidaritást vállal velük válságos helyzetükben még akkor is, ha vállalkozása kudarcra van ítélve.

Már nem lehet különválasztani azt, ami fent és lent van, nem lehet megkülönböztetni a profánt és a szentet, az egyházat és a világot. Nincs jogunk arra, hogy visszahúzójunk „saját berkeinkbe”: Istennel a világban lehet találkozni, aki pedig Istennel találkozik, azt ő megalkuvás nélkül a világba küldi vissza.

Ezen az alapon egy katolikus „művelődési ház” feladatait a következőkben jelölhetjük meg:

1. A művelődési ház működését a „piaci ajánlat” határozza meg (akármilyen fogcsikorgatással veszik is ezt a felelősek tudomásul). Az emberek nem azért jönnek hozzánk, mert itt az egyház rendez valamit, hanem azért, mert igényeik számára „kapnak valamit”. Azzal kell számolnunk, hogy összehasonlítást tesznek, kiértékelnek, kísérleteznek. Kemény versengéssel – konkurenciával – kell számolnunk. Ilyen körülmények között viszont nagy a kísértés – elsősorban a ház „gazdaságos” vezetése miatt – hogy olcsó ajánlatokkal hívogassuk az embereket.

2. Nagy a veszélye annak, hogy a „polgári vallásosság” szintjére süllyedünk: a művelődési ház akkor „jó”, ha nincsenek kiálló élei és sarkai, felülről dicséretekben részesítik. Ennek eredménye: a jézusi „botrány követ” sikeresen eltávolítottuk.

3. Előfordulhat, hogy egy katolikus művelődési ház vezetősége a másik végletnél köt ki. Ennek neve: fundamentalizmus.

Hangzatos jelszavakat lehet kiadni, a problematikus kérdéseket le lehet egyszerűsíteni, fanatikusokkal frázisokat lehet bemagoltatni.

4. Lehet végül a fáradságos utat választani, amelyről Máté evangéliumában olvasunk: „Amit a legkisebb testvéreim közül eggyel is tettetek, velem tettétek” (25,40).

Szeretetre méltó egyházi vezetők! Kérdezzétek meg a résztvevőket, hogy üdvösséget és gyógyulást kaptak-e ebben a házban. De kérdezzétek meg a kicsinyeket! A nagyokat az a kísértés fenyegeti, hogy a polgári vallásosság mértéke szerint ítélnék, azt nézik, hogy rendet és fegyelmet sugároz-e, hogy az uralkodó nézet pártján áll-e. De gondolhattok arra is, hogy egy művelődési ház „tövissé válhat a testben”, vitára szólíthat, szembesíthet az evangélium „botrányos” tanításával.

Az „új evangelizáció” mozgalma

Heibert Mühlen paderborni dogmatika-professzor indította útnak ezt a mozgalmat, amelynek pontos megjelölése: „CREDO. Katholisches Werk für Glaubenserneuerung und Evangelisierung” – a hit megújításának és az evangelizációnak katolikus szervezete. Egy interjú során így fogalmazta meg az alapító a célkitűzéseket:

A Lélek ajándékainak erejével meg kell újítani a lelkipásztorkodást. Az egyházközségekben apostoli lelkületű kis közösségeket kell létrehozni és a hitet elmélyítő kurzusokat kell megszervezni.

Jézus elsősorban nem eszméket, hitigazságokat közölt, hanem mindenkit felszólított arra, hogy személyes találkozásra, az ő követésére vállalkozzék. Nagyon sok keresztény nem tud ma mit kezdeni az egyházi intézménnyel. Ellenvetésük azonban nem lenne, ha a Biblia és az egyház szentségei révén közvetlen kapcsolatba kerülhetnének Istennel.

Plébánosok panaszkodnak, hogy egyik legnagyobb problémájuk a szentségek kiszolgáltatásával van kapcsolatban. Miben áll pl. a bérálás hatékonysága, ha rövid idő elteltével a meg-

bérmáltaknak több mint 80%-a nem vesz részt a közösség életében? Vagy hatékonynak nevezhető a házasság szentsége, ha az egyházilag kötött házasságok megdőbbségen nagy számban jutnak zátonyra, s polgári válásra kerül sor?

Időnként meg kell újítani ezeket a „szövetségeket”. Hasonlítsuk össze a keresztséget a házassággal. A keresztelezés szertartásában elhangzik „Én téged megkereszteltek...” – s ez Istennek a keresztelezővel szembeni szeretetéről tanuskodik. Isten örök hűségének ígérete jut itt kifejezésre. A válasz is ilyen ígéret: „Hiszek ... Ellene mondom ...” Mintha ezt mondaná a hívő: „Hűséget ígérek neked Istenem jó és rossz napokban, egészségben és betegségben. Szeretni és tisztelni akarok, amíg csak élek.” A férfi és nő kölcsönös hűség-ígérete nélkül nem jön létre a házassági szövetség. Ha hiányzik a keresztségből az Istennel szemben tett ígéret, akkor érvényes ugyan, de a keresztségi kegyelemnek nincs kifejezett hatékonysága. Az egyház tanítja, hogy Isten a keresztségi kegyelmet „az egyesek közreműködésének és készségének megfelelően adja”.

Szokás a keresztségi ígéretet elsőáldozáskor, bérmáláskor vagy a húsvéti liturgiában megújítani. Kérdezhetjük azonban, hogy ezek a „hivatalosabb” formák ki tudják-e fejezni azt a komolyságot, amely a felnőttek keresztségét jellemzi. Az általunk megindított hit-kurzusoknak ez az egyik célja: a résztvevők előtt kell mindenkinek megújítani ígéretét, személyesen kell elhatározását kifejezésre juttatnia. A jelenlévők imádságokkal, énekekkel kísérik ezt a vallomást. A tapasztalat tanúsítja, hogy egy ilyen lépésnek különleges hatása lehet: Istennel való elmélyültebb találkozás élménye ébred fel, de növekszik az apostoli munkára való készség is. Ez érvényes a házassági ígéret megújítására is. Képzeld el a következőt: öt vagy tízéves házasság után egy házaspár megújítja szövetségi ígéretét. „Újból feleségül megyek hozzád... Újból feleségül veszek... Újból hűséget ígérek.” Előfordulhat, hogy ezek a felújító szavak sokkal mélyebbre hatolnak a lélekbe, mint ahogyan ez a házasságkötéskor történhetett. Elég sok házasságot ismerek, ahol ennek a felújított ígéretnek gyógyító hatása volt.

Nem kell félni attól, hogy itt „elitnevelésre” kerül sor. Jézus is azt a módszert választotta, hogy nyilvános működésének je-

lentős idejét a válaszott tanítványok kicsiny körének szentelte. Ezeket a tanítványokat küldte ki azután „szőlőjébe”. Nem folytatott „átfogó lelkipásztori” munkát, hogy így mindenkihez egyforma intenzitással közeledjék. Ennek a módszernek megfelelően szervezünk előbb „hit-szemináriumokat”, s így alakulnak a plébánosok vezetésével kis, apostoli lelkületű közösségek. Személyes kapcsolatok és tovább szervezett hitet elmélyítő kurzusok révén el tudunk jutni távollevőkhöz is.

Ezekben a „hit-szemináriumokban” nem akarjuk a hittudást „felülről” betölteni. A résztvevők mintegy nyolc héten át minden nap 20-30 percet fordítanak arra, hogy kezükbe adott biblikus szövegek és lelkiségi gondolatok felett elmélkedjenek. Hentente egyszer azután hatan-nyolcan összejönnek, hogy elmondják egymásnak, ami személyesen érintette őket.

Hosszabb időn át több lelkiségi mozgalomban – nem csupán karizmatikus megújulás mozgalmaiban – dolgoztam. Néhány év telt el azonban azóta, hogy ezektől visszahúzódtam. Az a meggyőződés alakult ki bennem, hogy a megújulás eddig felfedezetlen erőit az egyházközségekben is fel lehet fedezni. Jézus Lelke az említett karizmatikus mozgalmakhoz nem tartozó keresztényekben is felébresztheti azt a vágyat, hogy a hűség ígéretével zárkózzanak fel hozzá. A Lélek fel is készíti őket arra, hogy személyesen tegyenek tanúságot hitükről, ha nem is minden népnek, legalább „az egyházközség határáig”. Egyre sürgetőbbé válik, hogy a lelkipásztorkodáson belül a hívek adják tovább a hitet. Legújabb könyvem (Neu mit Gott, Freiburg, Herder Verlag) ebből a tapasztalatból született.

(Erneuerung in Kirche und Gesellschaft
Paderborn, 1990. 2. szám, 7-8. o.)

Papok továbbképzése Svájcban

A katolikus egyház hivatalos heti lapja, a „Schweizerische Kirchenzeitung” egyik júniusi számában tíz oldalon hozza azoknak a többnapos – néha többhetes – kurzusoknak témáját, amelyeket a püspökségek és különböző egyházi intézmények szerveztek

papok számára júliustól decemberig. Összesen nyolcvannégy (84!) kurzus áll a papok rendelkezésére hat hónap alatt. Egy rövid bevezető a továbbképzés fontosságát hangsúlyozza. Talán meglepő, de ennek élén a Bundesrat – minisztertanács – általános érvényű üzenete áll (1989 június):

„A tapasztalat tanúsítja, hogy országunk gazdasági helyzete lényeges mértékben a dolgozók nagyon magas átlagos képzettségi fokától függ... Száz évvel ezelőtt nagyon fontos volt, hogy jobb képzettséggel készüljenek fel arra a kihívásra, amelyet az akkori technikai és gazdasági átalakulások követeltek... Ma viszont döntő jelentőségű, hogy egész életen át tartó továbbképzéssel feleljenek a történelmi kihívásra.”

Ebből a papok sem maradhatnak ki, mondják jogosan az egyháziak, s az előadók egész seregét szerveik be, a legeltérőbb intézményeket mozgósítják.

A 84 előadás címét itt nem sorolhatjuk fel. Néhányra mégis érdemes felfigyelni a következő négy témakörből: Lelkipásztori munka – Teológia – Korkérdések – Lelkigyakorlatok, biblikus meditációk: Együtt az egyházzal a 3. évezredbe. – Bűn és kien-gesztelődés: bűnbánat és gyónás ma. – A Triduum Paschale megünneplése... – Nyugdíjas papok munkafeladatai. – Laikusok közreműködése az istentiszteletekben. – A zene a igehírde-tés szolgálatában. – Kurzus a katolikus ifjúság vezetőinek. – A szülők bevonása a szentségekre való felkészítésben. – Feszültségek levezetése az egyházközségben. – Egyházi énekkarok ve-zetése. – Mai közgazdaságtan teológusok számára. – Új áram-latok a teológiában. – A ránk bízott természetes környezet. – Találkozás a világvallásokkal. – Politika és erkölcs. – Lelki-pásztori munka és pszichiátria. – Papok családlátogatása. – Egyházi munkatársak házassági problémái. – Súlyos betegek lá-togatása....

Egy kis ízelítő a svájci katolikus egyház onművelő munká-jából.

1930-ban született pécs-egyházmegyei pap, a Magyar Kurir főszerkesztője. 1954-ben szentelték pappá. A budapesti Hit-tudományi Akadémián doktorált. Rómában szociáletikai témából írt disszertációt az Akademia Alfonsianán.

A katolikus felnőttképzés perspektívái Magyarországon

Három évvel ezelőtt indult meg hazánkban a felnőttképzés átfogó megszervezése. Előbb a püspöki kar megbízottja, Seregély István egri érsek irányításával létrejött munkaközösség vette kezébe ezt a feladatot, majd az eredeti kezdeményezést kiszélesítve az Országos Lelkipásztori Intézet keretében folyik tovább az érdemi szervező munka. Ez persze nem azt jelenti, hogy eddig nem volt felnőttképzés Magyarországon. Még a legsötétebb években is létezett. Bátor fiatalok, papok és világiak hozták létre és alkották azokat a kiscsoportokat, amelyekben a hitismeretek átadása mellett a keresztény életforma, az adott körülményekhez igazodó keresztény életminták begyakorlása történt. Az enyhülés időszakában a kiscsoportos munka újabb változatai jelentek meg. A közelmúltban értelmiségi körök, szövetségek alakultak, és olyan mozgalmak is indultak (pl. KALOT-Népfőiskolai mozgalom, Kolping-egyesület), melyek programjukkal a társadalom különböző rétegeit szólítják meg.

A napjainkban zajló gyökeres változások szükségessé teszik, hogy újra átgondoljuk a felnőttképzés előtt álló feladatokat, tisztázzuk a prioritásokat, és számbavegyük a tényleges lehetőségeket!

Mennyire keresztény a magyar társadalom?

Bármely egyházi, evangelizációs program csak akkor számíthat sikerre, ha figyelembe veszi a realitásokat, ha szem előtt tartja a társadalom tényleges állapotát. Fel kell tehát mérni a magyar társadalom jelenlegi helyzetét abból a szempontból, hogy az elmúlt negyven év egyházüldözései után mit őrzött meg a kereszténységből, a keresztény hit és erkölcs értékeiből, mennyire keresztény még a magyar társadalom. Nyilvánvaló, hogy a személyes hit és a vallásos meggyőződés tartalmi elemeinek és még inkább a hitélmény belső dinamikájának megragadása csak megközelítően lehetséges. Hiszen a személyiség belső szentélyében zajló történésekről van szó, ahol az én végső soron a transzcendenssel, Istennel találkozik. A vallásnak persze szükségképpen társadalmi vetülete is van.

Mindenekelőtt azzal a ténnyel kell szembenéznünk, hogy az egyházak kiszorítása az oktatás és nevelés területéről, a kulturális életből, a tömegkommunikációból olyan mértékben korlátozta a vallási ismeretek és vallásos hit továbbadásának esélyeit, hogy vallásnélküli nemzedékekkel kell számolnunk. Az így támadt „világnézeti űr” alaposabb elemzést igényel. Meg kellene vizsgálni, hogy az egyre általánosabbá váló gyakorlati materialista szemlélet, a fogyasztói mentalitás milyen mértékben képes pótolni vagy helyettesíteni – vagy éppen elfedni – a lét alapvető kérdéseire választ adó világnézetet. Kétségtelen ugyanis, hogy az újra evangelizálásnak éppen ezen a ponton vannak esélyei. Az embert a kereszténységnek itt kell megszólítani, ott, és amikor az egzisztencia alapvető kérdéseivel szembesül. A világnézeti megalapozás hiánya a személyiség belső tartását, integritását is veszélyeztetheti; a megpróbáltatások leküzdésében, a társadalmi integrációban egyéb tényezők mellett a lét értelmének megtalálása, a transzcendens hit is jelentős szerepet játszik.

A keresztény szellemiség szembeötlő elgyengülését jelzi a hagyományos erkölcsi értékek devalválódása. Annak ellenére, hogy meglehetősen sokat foglalkoztak ezzel a problémával, mélyreható elemzése még várat magára. Pedig orvoslás csak akkor lehetséges, hogyha tisztában vagyunk a diagnózissal. Mivel társadalmi szintű jelenségről van szó, okait is elsősorban a negy-

ven év magyar társadalmának és gazdasági életének tényeiben, szerkezetében kell keresnünk. Az erkölcsi értékek társadalmi szinten csak abban az esetben mérvadóak, csak akkor szabályozzák az emberek magatartását, ha azok a társadalom és a gazdasági élet strukturájába is beépülnek, következőleg a társadalom tagjainak többsége elvárásként éli meg azokat. A tisztességes munkavégzés igénye például nem válhat társadalmi értékkel abban az esetben, ha annak nincs meg a gazdasági életben, anyagiakban is kifejezésre jutó megbecsülése. Jó munkára, a tulajdon tiszteletben tartására, az idők megbecsülésére, a gyermekvállalásra, az élet sérthetetlenségére, a tisztasági erkölcsre csak akkor lehet hatékonyan buzdítani, ha ezek a gazdasági élet és a társadalmi lét kontextusában is az őket megillető, intézményesen is meghatározott, pozitív értékelést kapnak. Az ide vonatkozó alapvető követelményeket társadalmi szinten is meg kell fogalmazni és bele kell építeni a társadalom szervezett kereteibe. A kereszténységben gyökerező értékek így ismét elevenné, életformáló tényezővé válhatnak, és mintegy: „társadalom „lelkét” alkothatják.

Az etikai válságnak, az értékvesztésnek egyebek mellett oka a társadalom korábbi egységének felbomlása, a társadalom tagjait és különböző közösségeit egybefűző kötelékek gyengülése vagy megszűnése. Ha egy társadalom alkotó elemeire hullik szét, ha a természetes közösségalkotó tényezők nem érvényesülnek, megnehezül, esetenként szinte lehetetlenné válik az integrálódás és a még létező, de visszaszorulóban lévő társadalmi etikai elvárási mechanizmus sem érvényesülhet. Ebben a vonatkozásban feltétlen prioritással bír a társadalom spontán önszerveződési igényének kibontakoztatása, a különböző közösségek, körök, egyesületek stb. létrehozása. Ezen a téren is sokat tehetnek az egyházak és a vallás közösségalkotó ereje.

A jövő társadalma és a kereszténység

Az elmondottakból persze nem az következik, hogy a jövő magyar társadalma keresztény társadalom lesz, legalább is nem abban az értelemben, mint a két háború közti évtizedekben. Inkább arról van szó, hogy a keresztény örökségből forrászó eu-

rópai humanizmus értékeit teszi magáévá a magyar társadalom, amely a közösség mintegy „mélyrétegét” képezi. Nagyon is lehetséges ugyanakkor, hogy a társadalom „felszínén” a közéletben a kereszténység, az intézményes egyházak háttérbe szorulnak. A civil társadalmakban, melyekben végrehajtották az egyház és az állam szétválasztását, az egyház másképpen illeszkedik a társadalom és állam intézményrendszerébe, mint ahogyan a II. Világháború előtti Magyarországon. Ennek módzatait most kell kidolgozni. Annyi mindenképpen bizonyosnak látszik, hogy az egyházak teljesen szabadon fejthetik ki tevékenységüket. A közgondolkodás alakítását és így a társadalom formálását elsősorban hívein keresztül kell végeznie. Következőleg egy civil társadalomban, egy laikus államban megnő a keresztények közéleti szerepe és felelőssége, ami persze nem zárja ki, hogy az egyházak vezetői, szem előtt tartva híveik érdekeit és egész népükért vállalt felelősségük tudatában, nem emelhetnek szót a köz javát érintő kérdésekben.

Az új típusú magyar társadalomban, amelyben különböző világnézetek, felfogások, érdekcsoportok élnek egymás mellett, a korábbinál is nagyobb szükség van arra, hogy az egyházak, így a katolikus egyház is, határozottan profilírozza önmagát. Egyrészt céltudatosan építse ki gyülekezeteit, az egyházközségeket, másrészt nagyobb tudatossággal élje meg a Krisztustól kapott tanítást. Így lesz képes megőrizni identitását az olykor ellenséges környezettel szemben, mégsem az elzárkózás jegyében, hanem azért, hogy a társadalom előtt meggyőzően mutathassa fel azokat az értékeket, melyeket Krisztus bízott rá. Így nem csak evangéliumi küldetésének tesz eleget, hanem mint közösségalkotó erő is szerepet játszik.

A katolikus egyház az üldözések után

Közismert, hogy a katolikus egyház vezetőinek döntéseit az elmúlt évtizedekben a túlélés, a megmaradás szándéka motiválta. Ezért vállalta a kényszerű kompromisszumokat, melyek megítélésében a felfogások különböznek; végső szót alapos elemzés után megfelelő történelmi távlatból lehet csak kimondani. Azt is tudomásul kell vennünk, hogy a megmaradás és megőrzés szán-

déka a korábbi állapotokhoz való ragaszkodást is jelentette. Ennek egyenes következménye, hogy a magyar egyház sok tekintetben még a zsinat előtti állapotokat tükrözi, a II. Vatikáni zsinat tanításának és szellemiségének befogadása még nem történt meg, a jól ismert okok miatt nem is történhetett meg mindeddig, néhány kezdeti lépéstől (pl. a népnyelvű liturgia) eltekintve.

A megmaradás és a túlélés igénye a hívők körében két elentétes formációban jelentkezett. A hívők egy része, elsősorban vidéken, a plébánosok, a buzgóbb papok köré tömörült, akik a társadalom peremére szorítva végezték lelkipásztori munkájukat, kényszerűségből egyre több egyházközség gondját véve magukra, és viselve azt a lelki megterhelést, hogy a jelek szerint feltartóztathatatlanul fogy híveik száma, és egyre kevesebb fiatal arcot látnak maguk körül. A másik formáció elsősorban városokban és főleg fiatalok körében alakult ki, akik mélyebb, elkötelezett keresztyénségre törekedtek. Az így létrejött kisközösségekre a befelé fordulás, az elmélyült lelkiélet igénye a jellemző, ami gyakran párosult karitatív-szociális tevékenységgel. Az esetek többségében ugyanakkor háttérbe szorult a keresztyénség társadalmi-közéleti küldetése.

Megítélésem szerint az említettek alkotják ma az egyházhoz tartozók belső körét. Egyrészt a többé-kevésbé rendszeresen templombajárók, akik a hagyományos egyházközségi-plébánia keretben szerveződnek, másrészt a különböző kisközösségekbe, lelkiismereti mozgalmakba tömörülő többnyire fiatalok, értelmiségiek. Számukról biztos adatot mondani nehéz. A rendszeresen templombajárókat 12-13%-ra becsülik. Az egyházzal kapcsolatot tartó fiatalok pedig a magyar ifjúság 1%-át jelentik, korábbi becslések szerint. Ezen a belső körön kívül is fennáll a különböző intenzitású kötődés az egyházhoz azok részéről, akik igénylik a szentségek, elsősorban a keresztség kiszolgáltatását, és az egyházi temetést, és hozzájárulnak az egyház fenntartásához. A korábbi félelmek megszűnése után ezek száma várhatóan valamelyest emelkedni fog. A közeljövő kiemelt lelkipásztori feladata az, hogy ezt a réteget ismét megnyerjük az intenzívebb keresztyén életnek. Egyrészt személyes lelkipásztori ráhatással, másrészt különböző kurzusok indításával (pl. jegyesek, ifjú házaspárok számára), esetleg bekapcsolva őket meglévő lelkiismereti mozgalmakba.

makba. De mi legyen azokkal, akik már minden kapcsolatot felégettek az egyházzal? A közömbösökkel, a hitetlenekkel. Feltétlenül szükség lenne arra, hogy az illetékesek ezt is átgondolják és megfelelő lelkipásztori stratégiát dolgozzanak ki, felhasználva a sajtó és a tömegkommunikáció nyújtotta lehetőségeket.

Ezzel el is érkeztünk a felnőttképzés és mindennemű evangelizációs törekvés egyik alapvető problémájához, nevezetesen a személyi és tárgyi feltételek kérdésköréhez. A katolikus papság közismerten utánpótlási gondokkal küzd évtizedek óta. Létszámban annyira megcsappant, hogy a plébániák mintegy harmadát már nem lehet betölteni, az elöregedés pedig annyira előrehaladt, hogy a papság fele hatvan év feletti. A most induló szerzetesrendeknek pedig legalább tíz évre van szükségük ahhoz, hogy a magyar egyházban jelentősebb feladatot vállalhassanak. Az újra indulásnak ebben a történelmi órájában a magyar egyház reménysége a világi hívek aktivizálása. Újra evangelizálásról a keresztyén szellemiség és a keresztyén értékek érvénysítéséről társadalmunkban csak akkor lehet szó, ha a gyérülő és elaggott papság mellé felsorakozik az elkötelezett, tettekre és alkalmas világiak tömege. Tétovázás és halogatás nélkül. Jelenleg nincs ennél sürgetőbb feladat. Papi körökben olykor tartózkodóan fogadják a világiak együttműködési készségét, hivatkozva kedvezőtlen tapasztalatokra. Persze hasonló tapasztalatokkal világiak is rendelkezhetnek. Ezek azonban megítélésem szerint nem általánosíthatóak, még kevésbé lehetnek mérvadóak. Hiszen világiak, férfiak és nők bevonása nélkül a magyar egyház képtelen megoldani az előtte álló feladatokat. A szükség kényszerű késztetésén túl végre tudatosítanunk kellene, hogy az egyházban a keresztség révén és a Lélek kegyelmi erejével fölverte minden férfi és nő evangelizáló küldetéssel rendelkezik, meghívást kapott arra, hogy Krisztus testét építse. Amikor tehát a világi munkatárs bekapcsolódik a hitoktatásba vagy szerepet vállal a felnőttképzésben, küldetésének tesz eleget, és nem valami ráruházott feladatot lát el a pap helyett.

Pillanatnyilag ugyancsak súlyos gondot jelent a megfelelő épületek, gyülekezési termek, művelődési házak hiánya. A törvénytelen államosítás jogtalanul fosztotta meg az egyházat az intézményei számára nélkülözhetetlen épületektől. Ezek nélkül

közösségi egyesületi élet nem lehetséges. Nélkülük nincs felnőttképzés, nincs keresztény művelődés.

A felnőttképzés konkrét feladatai

A társadalom és az egyház helyzetének felvázolása során ismételtén szó esett konkrét elvárásokról a felnőttképzéssel vagy az evangelizációval kapcsolatban. Az eddigiekből is kitűnt, hogy a felnőttképzés több, mint oktatás, pusztá ismeretközlés. Bevezetés a keresztény életbe. Jelenti a keresztény szellemiség és keresztény kultúra elsajátítását, elmélyítését és élését. A felnőttképzés ebben az értelemben az újraevangelizálásnak a harmadik pillére a katekézis és az igehirdetés mellett. Szerteágazó feladatokat foglal magába.

A jelenlegi helyzetben megítélésem szerint prioritást élvez a középiskolás, de még inkább a főiskolai és egyetemi ifjúság körében, úgy is fogalmazhatunk: az értelmiségi fiatalok körében végzett evangelizációs munka, keresztény szellemű felnőttképzés. Ezek a fiatalok ugyanis pár év múlva társadalmi pozíciójuk képzettségük folytán meghatározó módon befolyásolhatják, alakíthatják környezetük lelkületét, szellemiségét. Budapesten és az egyetemi városokban, a főiskolával rendelkező helyeken és másutt is értelmiségi köröket, műhelyeket, rendszeres kurzusokat kell szervezni, amennyiben lehetséges az egyetemeken vagy a kollégiumokban is. Az lenne a szerencsés, hogyha a szó valódi értelmében vett szellemi műhelyeket lehetne létrehozni, melyeknek tagjai a keresztény tanítás konkretizálásában aktívan közreműködnek és közösen munkálják ki a ma érvényes cselekvési modellt.

Legalább ennyire szükség lenne még több olyan intézményre, iskolára, melyekben a keresztény tanítást magas szinten sajátítják el a résztvevők, hogy azután képesek legyenek rövid idő után a felnőttképzés, a hitoktatás végzésére, csoportok és kurzusok vezetésére és, hogy igényesebb lelkipásztori munkába is bekapcsolódhassanak. Az eddigi ilyen jellegű intézmények, mint a budapesti Hittudományi Akadémia Levelező Tagozata, már nem elégségesek a megnövekedett igények kielégítésére.

A főleg az egyetemi és főiskolai ifjúságot tömörítő körök, műhelyek mellett a jövőben is jelentős feladatot látnak el az értelmiségi egyesületek, szövetségek és társaságok. Keretet biztosítanak ezek is a sajátos értelmiségi lét megéléséhez, a keresztény tanítás különböző aspektusainak feldolgozásához, alkalmazásához. Arra is szolgálhatnak, hogy a közélet különböző területein hasznosítható keresztény eszméket megfogalmazzák és érvényre segítsék.

Nagy feladat hárul a jövőben a KALOT Népfőiskolai mozgalomra, valamint a Kolping-egyesületre, és a várhatóan meginduló keresztény szellemű munkás egyesületekre. A falusi fiatalok keresztény szellemű művelődését felvállaló KALOT korábbi érdemei elévülhetetlenek. Ha sikerül ma is azonosulnia a falu jelenlegi gondjaival, és ha alkotó módon támogatja az alulról szerveződő falusi közösségeket, érdekvédelmi formációkat, nagy mértékben járul hozzá az egészséges magyar társadalom kialakításához.

A korábban organikus egységet képező magyar falusi társadalom sajátos kulturális életét élte, többnyire a pap és a tanító körül szerveződve. Érdemes lenne meggondolni, hogy a megváltozott viszonyok közepette lehetséges lenne-e a korábbi hagyományok újjáélesztése, figyelembe véve persze a mai igényeket. Az ilyen rendezvényeknek korábban az volt az igazi értéke, hogy a nép nem pusztán a befogadó szerepét játszotta, hanem maga is alkotó módon működött közre, megélte sajátos kultúráját.

A tágabb értelemben vett felnőttképzés nem lebecsülhető ága a kiscsoportokban folyó szociális munka. Vagyis a hátrányos helyzetűek, a társadalom peremére szorultak, esetleg fogyatékosok általános értelemben vett felkarolása. Ez nem egy kisközösség profiljának részét képezi. A megfelelő szakemberek képzése, a szükséges épületek, felszerelés biztosítása állami támogatás nélkül aligha lehetséges.

A felnőttképzés néhány területére mutattunk rá csupán. A kérdés, van-e, lesz-e ember, aki megbirkózik a feladattal. Ha a világiak megérzik a kor kihívását, a történelmi pillanat fenségét és befogadják a Lélek lehelletét, nem kell aggódnunk.

1941-ben született Budapesten. 1967-ben doktorált, majd 1977-ben kandidált szociológiából. Számos vallásszociológiai, egyházzsociológiai tanulmány és előadás szerzője. Jelenleg az Országos Lelekipásztori Intézet egyik főmunkatársa. Tanulmányát folyóiratunk kérésére készítette.

Vallás és kultúra

(A keresztény felnőttnevelés problémái Magyarországon)

Szembe kell nézni két ténnyel. Egyfelől a magyar szellemélet ma is *vallástalan* (s alkalomadtán *vallásellenes*). Másfelől a keresztények egyéni és közösségi (egyházi) gyakorlata ma is elzárkózik kultúrától, közélettől. Mindkét esetben *a múlt kísért*. Mindkét esetben olyan beidegződésekről, sőt intézményesen őrzött pozíciókról van szó, amelyek átmentik a múltat – ha hagyjuk. A helyzetfelméréseken lassacskán túl vagyunk. A keresztény küldetés és az adott pillanat politikai kihívása egyaránt cselekedetre ösztönöz: saját helyzetünk és céljaink nyilvános megfogalmazására, érvényesítésére. Ám ehhez fel kell számolni azt a *két akadályt*!

A társadalom nem vallástalan, noha mind tudatos hitét, mind rendszeres vallásgyakorlatát kikezdte a 40 év. Minden közvéleménykutatósi adat a kereszténység és az egyházak magas – szinte minden egyéb társadalmi intézményét megelőző – presztizsét és a velük szembeni nagy – gyakran túlzó, nem egyszer csodaváró – elvárásokat tanúsítja. *A vallás iránti többségi rokonszenv* formátlan, kevésbé céltudatos, és mert a közélettől távolabb élő tömegeket jellemzi, politikai szerepe is mérsékelt. Vele szemben három másik ténynek van meghatározó súlya. Az a gyakorlat, ami a marxizmust kvázi államvallásként kezelte mindent megtett a keresztény kultúra nyomtalan *kiirtására*. „Termelőit”, a hívő értelmiséget erőszakkal *elhallgattatták*. Tárgyi közvetítőit az írógépektől és kéziratoktól a könyvekig és műal-

kötésökig *elkobozták, elpusztították*. S nagy gonddal igyekeztek minden egyéb megjelenését megakadályozni a tananyagtól a tömegkommunikációig mindenütt. E törekvések egyik közismert eredménye a tárgyi *vallási tudás siralmasan alacsony szintje*, a fogalomzavar, a nyelvi bizonytalanság vallási kérdésekben stb.

Ritkábban emlegetett, de fontosabb következmény a vallás illetékességi körének mesterséges kijelölése. A kommunista kultúrpolitikusok (és egyes szélsőségesen liberális tanítványaik) számára (1) a vallás psztán *magánügy*; (2) magánügyként is csak a *privátszférát*, az erkölcsöt, a családot, az egyéni szabadidőt érinti, de semmi köze a munkához, hivatáshoz, intellektuális erőfeszítésekhez, közéleti szerepvállaláshoz; és (3) menthetetlenül összekapcsolódott a tradícióval, azaz *szemben áll* mind a *rációval* és a *tudománnyal*, mind általánosabban a modernség felé való fejlődéssel. Ez a szemlélet ma is meghatározó a tankönyvekben, a közkönyvtárak állományában, sőt az értelmiség tekintélyes részének gondolkodásában is. De ez már a harmadik tényhez tartozik.

A közoktatás ismeretanyagot és szemléletet közvetít, újrászűli és tovább erősíti az uralkodó politikai és kulturális rendszert. Az elmúlt 40 év tanítványait sem hagyta érintetlenül az ideológiailag elkötelezett oktatáspolitiká. Ma a társadalom közel 1/3 része vallástalan. (Az utóbbi években ekkora a nem megkeresztelt gyermekek aránya.) Az egyetemi és főiskolai végzettségűeknek ellenben legfeljebb 1/10 része tudta megőrizni vallásos világnézetét a 16-18 évig tartó iskolai befolyásolás, majd az azt követő nyilvános szereplések során. *A vallás és világnézet kérdésében az „frástudók” zöme elszakadt a társadalom többségétől*, ám sokmindent megőrzött a bukott rendszer ideológiájából. A tömegkommunikációban ma is nehéz vallásról beszélni. Sajtó és rádió (s néhány párt) keresztény kurzustól óv és a vallási jelenlét korlátozására törekszik.

Nem csupán a külső adottságok mostohák. Az elmúlt 40 évben a magyar kereszténység is egyoldalúvá satnyult. Az igehirdetés jóformán teljesen figyelmen kívül hagyta az emberek életében oly sok problémát és örömet jelentő konkrét mindennapi ügyeket az áraktól a női munkáig, az óvodai helyektől az ingázásig, az alkoholizmustól a televízióig. A bibliai tanítások és az

erkölcsi útmutatások függetlenedtek a kultúrát, a tudományt, a politikát foglalkoztató kérdésektől. A keresztény közösség és egyház megteremtette ugyan saját ügyei kis világát, de ez úgy lebeg a levegőben, mintha körülötte semmi sem volna.

Persze mindez súlyos következményekkel jár. A hívek nagy része számára a kereszténység nem az egész létüket átfogó és meghatározó valóság, hanem „a világgal” szembeni *belső ellensúly*, ami nem befolyásolja a munkás mindennapokat, de segít lereagálni azok feszültségét. A nem hívők pedig egyszerűen *érdemtelennek* tartják a vallást, ami az ő legsúlyosabb gondjaikra nem válaszol. Az ilyen vallás vonzása egyre csökken. *Hívei száma egyre fogy*. Fokozottan igaz ez az értelmiségre, amelyet a világ „vallási” és „profán” félre szakítása intellektuálisan is terhel.

Ez az a környezet, amelyben ma válaszolni kell arra a kérdésre, hogy milyen kereszténységet akarunk magvalósítani és közvetíteni, vagy hogy milyen helyértéket szánunk a kereszténységnek saját életünkben. S az elvi választás azonnal felveti a gyakorlati megvalósítás problémáját. 40 év kommunizmusa mindent megtett azért, hogy egy egész társadalmat, hívőket és nem hívőket félreneveljen. Jóvá lehet ezt tenni? Helyre lehet ezt egyáltalán hozni ugyanennek a generációnak az életében? Az eredmény bizonytalan, de kísérletet kell tenni. Az ember egész élete folyamán tanul, fejlődik, érik. Ezért mindig szükség van a fiatalokhoz és a felnőttekhez szóló tájékoztatásra, oktatásra, fejlődésük közösségi és intézményes támogatására, egyszerűen felnőttnevelésre. Ma a szükség különösen nagy.

Eltérő koncepciók

A lélek ott fű, ahol akar. Ebbe nincs beleszólásunk. De ez nem csökkenti felelősségünk saját meggyőződésünk továbbadására, az evangelizálásra, a tudatos kereszténység erősítésére. Ennek két, egymást részben kiegészítő, egymással részben vetélkedő koncepciója létezik: a katekizisközpontú és az életvitelhez igazodó. Történetük, szervezeti formájuk, felelősük, társadalmi beágyazódásuk, munkaigényük különböző.

Vannak „*keresztény*” *társadalmak*, ahol a vallás a kultúra *magától értetődő* része, amit őriz a hagyomány és amit a kultúra-

közvetítés minden eszköze megjelenít. Az itt élők a kereszténység ismeretében nőnek fel. Számukra érettebb korban legfeljebb a koruknak megfelelő *kiegészítések*re, pontosításokra, a hittan módszeres ismételtsére van szükség. Ezt talán kielégítő módon biztosíthatja a felnőtt katekézis.

Voltak *kommunista társadalmak*, amelyekben az uralkodó erőszak megakadályozta, hogy az egyház részt vegyen a nyilvános kulturális életben és azt is lehetetlenné tette, hogy a nem hívőkhöz szóljon. Az egyház azonban itt is szükségét látta annak, hogy legalább *saját hívei* hitbeli tudását fejlessze életkoruknak megfelelő módon. Ennek eszköze a felnőtt katekézis.

Mindkét esetet jellemzi, hogy a már meglevő és – a társadalmi környezet és a hagyomány, vagy a személyes döntés által – *megalapozott vallásosságra épít*. A katekézis tehát *kiegészítő* jellegű. Azt egyetlen, teológiai ismeretekkel rendelkező személy (értelemszerűen pap) elláthatja. A közvetítés dominánsan tanítás és tanulás. Az időszükséglet viszonylag csekély s a közvetítésnek egyéb technikai feltételei jóformán nincsenek. A felnőtt katekézis alkalmas lehet arra, hogy korábbi – fiatalabb kori – hiányokat pótoljon. Kevésbé képes speciálisabb kérdésekben (a családtervezéstől a közéleti részvétel ösztönzéséig) valóban meggyőző és hatásos útmutatást adni. Mégis az előbbi előnyök (és az egyéb formákat jobban akadályozó politikai kényszer) indokolják a felnőtt katekézis létét és szerepét az egyház életében.

A katekézis típusú felnőttnevelés két fő korláta, hogy *nem éri el a nem hívőket és a távolállókat*, valamint az, hogy a keresztény tanítás rendszeréből indul ki s nem az emberekből és az őket kínzó kérdésekből és emiatt *kommunikációs nehézségei* vannak. Egyszóval ez nem az eredményes evangelizáció útja.

A *modern társadalom* nélkülözhetetlenné teszi a keresztény felnőttnevelés egy további, az életvitelhez igazodó típusát. A modern társadalom *plurális*. Ez egyebek között azt is jelenti, hogy a vallásosság nem magától értetődő, hanem *indoklásra szorul*. A modern társadalom egyaránt megengedi a vallásosságot és a vallásnélküliséget – *lelkiismereti szabadságot* hirdet (és ebben a katolikus egyház feltétlen támogatja!). Az ilyen társadalomban a vallást érintő kérdésekben sincs információsmonopólium, azaz a kultúráközvetítés és ezen belül a tömegkommuniká-

cio intézményei nem csupán vallási meggyőződésű, hanem sokféle álláspontot képviselnek. Ennek a társadalomnak sajátosságai közé tartozik az *átmenetiség* (amit alkalmasint fejlődésnek nevez); a *határozott elköteleződés hiánya* (amit minden irányú nyitottság néven tesz vonzóvá); és a *szinkretizmus* (amit megszépítve sokoldalúságnak mondanak). Ebben a kulturális közegben él ugyan az igény az egyértelmű, igen-igen, nem-nem fajta beszéd és a hiteles tanítók iránt, de az ilyen beszédűl és tanítóktól azt is elvárják, hogy azok rendet teremtsenek a kulturális rendezetlenségben és hogy útmutatásaik a legkülönbélebb életszférákban alkalmazhatók legyenek. A megoldás: a keresztény álláspont és válasz megkeresése az élet egy-egy területén, egy-egy tudományban vagy kérdéskörben.

A felnőttnevelés második típusa a *keresztény szemlélet érvényesítését* jelenti a *kultúraátadás minden vonatkozásában*: tudományáganként (tantárgyaként); az életvitel nagy feladatköréhez – mint a sokféle szakma, a gazdaság, a család, a politika, a részvétel a társadalom életében, a sport, a szórakozás stb. – kapcsolódva, valamint az embereket foglalkoztató egyes kérdéseket (sorskérdéseket és érdekességeket egyaránt) áthatva. Ez három dolgot jelent. *Egyrészt* azt, hogy a kereszténységnek minden, az emberiség számára akár csak a legkevesbé is fontos kérdésben van mondanivalója és álláspontja. *Másrészt* azt, hogy a hívő ember (és a kereszténység iránt érdeklődő) igénye, hogy saját felfogását, minél átfogóbbá és teljesebbé tegye, ami együtt jár a keresztény tanítás és gyakorlat mindél elmélyültebb ismeretével. Ennek az igénynek kielégítése, *harmadrészt*, a hívek közösségének, azaz az egyháznak a feladata.

A keresztény felnőttnevelésnek ez a módja sokféleképpen különbözik az előbbitől. Mivel profán kérdésekhez és viszonyokhoz kapcsolódik, feltételezi azok ismeretét. Hozzá nem teológiai szakműveltségre, hanem élő hitre s a *keresztény tanítás* és a *világi szaktudás* összekapcsolására van szükség. Erre világi ember többnyire alkalmasabb, mint a lekipásztor. A lehetséges témakörök szinte korlátlan száma miatt itt nem egy és nem egyfajta emberre, hanem a *szakemberek sokaságára* van szükség. A katekézis tisztaságát az egyháznak (s ezen belül egyfelől a teológusoknak, másfelől a püspököknek) hivatalból kell

ellenőrizniük. A papok és világiak tökéletesen egyenrangú partnerek, sőt egy-egy területen az utóbbiak többnyire otthonosabbak. Az egyház kötelessége itt Isten népe, a hívő közösség – és nem csupán, és nem is hangsúlyozott módon a hivatalosok – felelősségét jelenti. Amennyiben valamely csoportra ezen a téren egyáltalán másoknál nagyobb feladat hárul, akkor nem a klérus az, hanem a *keresztény értelmiség!*

A keresztény kultúra átadása normális békeidőben alapvetően az iskola és a felsőfokú *oktatás* feladata, a könyvkiadással és a tömegkommunikációval együttműködve. A felnőttnevelésre ilyenkor csak a *továbbfejlesztés* és elmélyítés hárul. Az elmúlt korszak azonban sok mindennek nevezhető, de normális békeidőnek aligha. Nyomában még jó ideig nem lehet a keresztény műveltség fiatal korban lerakott alapjaira támaszkodni. Ehelyett egyidőben kell kialakítani az alap-, közép-, és felsőfokú keresztény oktatásügy rendszerét, valamint a felnőttnevelést. Az utóbbi ma egyszerre „*tűzoltás*” (azaz a múltban okozott legnagyobb hiányok és károk pótlása), *igénykeltés és saját keresztény identitásunk közös keresése*. Jelentősége is ennek megfelelő. Korlátja ma jóformán csak egy van: „az aratnivaló sok, de a munkás kevés”. Sőt, a hiány még általánosabb! Ma a vallásos felnőttnevelésnek legfeljebb ritka, alkalmi megjelenéseivel találkozhatunk: (Mint ahogyan a magyar kereszténységnek evangelizációs koncepciója sincs, úgy) nincs még terv a keresztény felnőttnevelés rendszerének kialakítására. Hiányoznak a keresztény felnőttnevelés intézményei és szervezeti formái: S – néhány figyelemreméltó kivételtől eltekintve – hiányoznak a főállásos, alkalmi tiszteletdíjas és a nem fizetett önkéntes munkatársak, akik a felnőttnevelést szerveznék és végeznék. Az előrelépéshez tehát számba kell venni az eddigi kísérleteket és a potenciális együttműködőket és ezután lehet kitűzni a keresztény felnőttnevelés ésszerű kereteit és súlypontjait.

Világi és vallási felnőttnevelés Magyarországon

Az állami (társadalmi?) felnőttnevelésnek az elmúlt évtizedekben számos többé-kevésbé kiérlelt koncepciója ütközött egymással. A felnőttnevelést (felnőttoktatást, népművelést stb.) mindegyik

nagy jelentőségű nemzeti (állami?, társadalmi?) feladatnak tekintette. Rendszerének léte nem, legfeljebb milyensége lehetett kérdéses. A (profán) felnőttnevelés intézményi rendszerébe egyaránt beletartoznak a centralizált állami irányításon túlmenően

- a felnőttneveléssel foglalkozó tudományos *intézetek*, egyetemi *tanszékek* és *szakfolyóiratok*;
- a szakosított *képzés* egyetemi, főiskolai és egyéb formái;
- a felnőttnevelők *társaságai*, konferenciái, közléte, lapjai,
- a *művelődési házak* és egyéb felnőttnevelési objektumok (és azok technikai és szervezési infrastruktúrája, valamint azok állami, szakszervezeti, vállalati vagy pártfinanszírozása) és
- a felnőttnevelés *segédanyagait* biztosító (államilag fenntartott vagy szubvencionált) könyvkiadás és tömegkommunikáció.

Hivatalos célkitűzése szerint mindez a *marxizmus* terjesztését és az ideológiai harcot (is) szolgálta. Kétségtelen, hogy a kultúra állami felügyelete sokféle eszközökkel törekedett az előbbi cél megvalósítására. A vallás vonatkozásában ezt szolgálta egyfelől a *valláskritikai* kiadványok, előadások és sorozatok tömege, másfelől a nem eléggé „vonalas” szerzők és előadások kizárása. A kiegyensúlyozottságra és tárgyyszerű semlegességre törekvő szerző vagy előadó hamar megkapta a választ (egyik-másik könyvkiadóban és a Magyar Rádióban egészen napjainkig), hogy „nem csinálunk vallási propagandát”. Mindennek ellenére, mintegy két évtizedes története során a hazai liberalizálódás egyre több kiskaput nyitott. Mind gazdasági meggondolások, mind a közönség részéről érvényesülő társadalmi nyomás, mind egyes kulturális funkcionáriusok egyéni vállalkozásai nyomán megjelentek, majd szaporodni kezdtek a hittel, vallással, kereszténységgel foglalkozó elfogulatlan műsorok, könyvek, előadások. Ma a „civil” felnőttnevelésben is van és erősödik a vallási kérdések nyílt és előítéletmentes tárgyalása iránti igény. De hiányzanak az előadók. S a szervezők kevéssé tudják eldönteni, ki rendelkezik elegendő szaktudással. A korábbi propagandisták viszont természetesen szakembereknek mondták (sőt, talán tartották is) magukat.

40 év egyházüldözésében a *keresztény felnőttnevelésnek* (a felnőtt katekézisen túl) három fő formája létezett. *Nyilvánosan:* a keresztény lapokban, könyvekben. *Esetenként:* a templomban tartott, nem szorosan vett teológiai vagy erkölcsi témájú előadásokban – például a Szentföldről, vagy a családtervezésről. Végül *titkolt és üldözött módon:* kisközösségekben, azok írásaiban és gépelt vagy sokszorosított „kiadványaiban”, táborokban, nyári lelkigyakorlatokon. Mára ez a rendszer tovább bővült.

Igen sok *közösség* tovább folytatja önképző munkáját, alkalmanként meghívott előadók segítségével. Tanulmányai sokszorosításával különösen hatékony közöttük a Bokor.

A továbbra is megrendezett *táborok* és lelkigyakorlatok mellett stabilizálódik az ifjúsági *vezetőképző* tanfolyam s 1990-ben másodszor került megrendezésre a *Katolikus Nyári Egyetem*.

Az úttörő *Keresztény Ökumenikus Baráti Társaság* nagy volumenű, már több tagozatot összefogó felnőttnevelő munkája mellett több helyen (Pécs, Szeged) alakultak *keresztény értelmiségi társaságok* vagy szakmai csoportok (pl. Keresztény Orvosok Egyesülete), amelyek egyik fő célkitűzése ugyancsak a tagok és az érdeklődők keresztény kultúrájának fejlesztése.

A magasszintű keresztény kultúra közvetítésének legátfogóbb, kitűnő eszköze az 1965 óta Münchenben megjelentő, s évek óta itthon is problémamentesen elérhető, megvehető és előfizethető *Mérleg*. Mellette az elmúlt években az egyéb keresztény kiadók és lapok tevékenysége is szabaddá vált, megindult a katolikus tévéműsor stb.

Az *Országos Lelkipásztori Intézetben* önálló munkacsoport kezdett foglalkozni a keresztény felnőttnevelés fellendítésével, összehangolásával. Néhányan lehetőséget kaptak külföldi továbbképző tanfolyamon való részvételre.

Az újonnan alakult keresztény (vagy katolikus) *népfőiskolák* és az állami gyámkodás alól felszabadult *plébániák* előadások sorát rendezik.

A keresztény felnőttnevelés látványos bővülése kétségtelen, de az koránt sincs arányban sem a szervezeti lehetőségekkel, sem a társadalmi igénnyel. Az is kérdéses, hogy ez a „rendszer” a lehető leghatékonyabban működik-e? A válaszhoz át kell tekinteni a célokat és azok megközelítési módját.

A keresztény felnőttnevelés három típusa

A keresztény felnőttnevelés a vallási műveltség és tudatosság fejlesztésére és a hit és az élet egységének erősítésére törekszik. Munkamódszerét és körülményeit tekintve – a felnőttkatekizisen túl – *három típusát* lehet elkülöníteni. Az első az általános, hívőkhöz és nem hívőkhöz szóló ismeretközlés. Ennek módja az előadás, vita, témafüzet, video, rádió- és tévéműsor. A legismertebb modellpélda a TIT-előadás, a nyilvánosan meghirdetett téma, az alkalmi hallgatóság és az alkalmi, akár csak egyetlen részkérdésben előadóképes szakember. A TIT-et tagsági díjból, az előadások belépődíjából s jelentős állami támogatásból tartják fenn. Ebből az előadóknak tiszteletdíj (s utiköltség), a terembérletre és a szervezők munkabérére is jut. A keresztény felnőttnevelés ezen formája támaszkodhatna a templomokra. Fel kellene ellenben tární s számon kellene tartani, ki milyen témában tud közreműködni (vonzóan, bár nem feltétlenül egyetemi szinten). S fel kellene szabadítani a hívek érdeklődését, akik legtöbb helyen nem gondolnak arra, hogy hitüket is érintő kérdésekben továbbképezzék magukat, illetve akik ma zömben legfeljebb a tévéből művelődnek. Az egyedi rendezvények szaporodása az elmúlt években s megjelenésük kisvárosi, falusi környezetben is, valószínűsíti a további kibontakozást (amit majd meggyorsít a keresztény nézetek megjelenése a felsőfokú oktatásban és az értelmiségi gondolkodásban).

A második típusba egy-egy jól körülhatárolható területen belüli véleményalkotás és a *tudás elmélyítése* tartozik. Az eddigi vállalkozások témái közé tartozik: a kereszténység és a gazdasági berendezkedés; a genetika kérdései; a keresztény társadalmi tanítás; szociálpolitika; nemzet és kisebbségi kérdés stb. A téma korlátozott volta miatt sokkal jobban lehet alaposságra, sőt teljességre törekedni. Ennek útja lehet *tanfolyam, konferencia, munkacsoport*. A „közlők” oldalán az előbbinél átfogóbb szaktudásra, a „résztvevők” részéről is előképzettségre van szükség. Különösképpen pedig ez több kitartást igénylő forma, az előbbinél nehezebben megoldható helyigénnyel (például többnapos rendezvény esetén). Ezzel szemben ez a típus szakmai rangra is szert tehet; a „hallgatóság” megszólaltatásával és bevonásával a

továbblépés eszköze is lehet; eredményeinek *közzétételével* az egyszeri rendezvényen túlmenően is hathat. (A pécsi Keresztény Értelmiségi Műhely 1989. végi és 1990. tavaszi konferenciájának anyaga 1990. végére már kapható is lesz.)

A harmadik típus már félig *szakmai (tovább-) képzés*. Ez a legfáradtságosabb: egy-egy munkakör keresztény tartalommal való megtöltése, a szaktudást kiegészítő keresztény szempontok megmutatása, az egyházi feladatok világi vonatkozásainak feltárása. Ilyen kísérlet eddig a szociális gondozó képzésben történt. Továbbra is ott van legnagyobb szükség rá (különösen, ha ez a munka egyházi keretben szervezeten is elindul). Magukkal a felnőttnevelőkkel is mielőbb foglalkozni kellene (ismét, különösképpen ha a keresztény felnőttnevelés bővülni kezd). De az emberrel foglalkozás számos egyéb területén kellene ilyen elmélyült munka: az anyaságra felkészüléstől a családnevelésig. Ez a típus nagyon időigényes s a három közül a legtöbb anyagi, szervezési és intézményi feltétel meglétét követeli. Ennek ellentételeként viszont a résztvevőknek akár bizonyítványt is adhat (aminek értéke a színvonal és a szervezettség függvénye).

A három típus, illetve a hazai keresztény gyakorlat áttekintésekor ellenben elég elszomorító végeredményre jutunk. Egyrészt a – marxista és valláskritikus színeit teljesen levetkezni még mindig nem tudó – világi felnőttnevelés mellett eltörpül a keresztény felnőttnevelés. Másrészt az országosan többé-kevésbé rendszerként működő felnőttkatekézisen túlmenően az egyház eddig intézményesen *nem vállalta* a kultúraátadásnak itt tárgyalt területeit, formáit, módjait. Tehát a katekézisen túlmenő keresztény felnőttnevelés, bár esetenként jelentős és már tradícióval bíró, de *egyedi vállalkozások* gyümölcse. Harmadrészt, részben az előbbiből következően, a keresztény felnőttnevelésben ma az egyszerűbb s ugyanakkor kevésbé maradandó formák a gyakoribbak, a további fejlődés alapjai még nincsenek lerakva. Foglalkoznunk kell tehát azza, hogy ma, a kommunista kor után mi akadályozza az előrelépést, vagy megfordítva, hogy a keresztény felnőttnevelés kialakításában melyek az első teendők.

Az első probléma a „*káderhiány*”. Az elmúlt – s nem csak 40 évnyi – kor magyarázza, hogy ma nincs nyilvánosan ismert keresztény értelmiségünk. Nagyműveltségű munkatársainkról, ismerőseinkről csak elvétve tudjuk hívők-e (s általában elvétve sem, hogy hitük és vallási tudásuk mennyire követi szakmai színvonalukat). Hívő barátaink és társaink szakmai súlyát (és munkájuknak közérdeklődésre igényt tartható irányát, és előadókészségüket vagy annak hiányát) ugyancsak kevésbé tudjuk felbecsülni. Nem szoktuk meg, hogy kereszténységünket a tudomány, a szakma, a munka, a közélet világában is megfogalmazzuk s képviseljük. S megfordítva: a teológiai oktatásból jóformán tökéletesen hiányzik a profán gondolkodásra, az itt és most zajló, formálódó kultúrára való reflexió. A vallási és a profán kultúra következetesebb összekapcsolása, a keresztény értelmiség tudatosabb ápolása az előrelépés elmaradhatatlan feltétele. Ma a – legalább a levelező – *teológiát* kellene „világi” tárgyakkal, mint pszichológiával, szociológiával, társadalometikával, pedagógiával stb. kiegészíteni. Ma szakmánkénti *keresztény tanfolyamokat* lehetne indítani: pedagógusok, közgazdászok, orvosok, mérnökök stb. számára. S már ma gondolkodni kell azon, hogyan lehet holnap *keresztény felsőfokú oktatást* teremteni. A mai keresztény szellemi kapacitást minden esetre elsősorban a káderképzésben, a holnapi értelmiség és felnőttnevelők felkészítésében kell igénybe venni.

A második legfontosabb kérdés a „*célközönség*”. A keresztény felnőttnevelés ugyan mindenkire szól s a nem hívőkre különös figyelmet kell, hogy fordítson, mégis első számú címzettje a *keresztény közösség*. Sőt, a felnőttnevelés akkor egészséges, ha nem „felülről lefelé”, az oktatni vágyó bölcsektől a nehezen megtalált érdeklődők felé irányul, hanem ha a közösségben igény érik arra, hogy bizonyos területeken továbbfejlődjön és ehhez megkeresi a megfelelően felkészült segítséget. Tehát a kiinduló pont a fejlődni, művelődni vágyó közösség. Kisközösségek, mozgalmak között van ilyen. A *plébániákon* is elő lehetne készíteni a talajt. (Persze nem a pap további túlterhelésével, hanem világi kulturális megbízottak segítségével.) Tehát ezen a té-

ren is újra kell gondolni az egyházközségek és az egyéb hívő közösségek szerepét, feladatait!

A harmadik gond a *finanszírozás*. Azt a támogatást, amiben az állami költségvetés a felnőttnevelés egyéb formáit részesíti, a keresztény felnőttnevelés számára is meg lehet követelni. Egy fennmaradó részt ellenben az egyháznak – azaz a résztvevőknek és a felnőttneveléssel foglalkozó szervezetnek – kell fedeznie. Ennek az összegnek az előteremtése az egyházért és tevékenységeiért való anyagi felelősség komolyanvételét s az *egyházi pénzgazdálkodás* (az adományozás, a begyűjtés, a nyilvántartás, a nyilvános ellenőrizhetőség stb.) *alapvető reformját* követeli. Ez utópikusan hangozhat, de azért nem az, mert az egyház életének igen sok területén ugyanez az igény fogalmazódik meg. A saját egyházközség határain túl is létező, országos, sőt világegyházban gondolkodás kikerülhetetlenné teszi a szervezeti és pénzgazdálkodási konzekvenciák levonását.

A negyedik kulcskérdés a *felnőttnevelés szervezete*. A jövőben remélhetően támaszkodni lehet majd az állami intézményekre is (a szakképzéstől a művelődési házakig.) Ez nem csökkenti azonban a saját szervezet fontosságát. Ljubljana érseke néhány éve függetlenítette egy papját, hogy igyekezzen egyházközségi szinten érdeklődést feltárni (vagy teremteni), keressen előadókat s egyezzen meg az időpontokban. Ma az érsekség csak a helységet biztosítja. A tiszteletdíjakat, az úti- és postaköltséget s a szervező bérét kiteszik a plébániák által biztosított összegek. Ebben a rendszerben ma közel száz egyházközség vesz részt. Talán valami hasonló másutt is megvalósítható. Egy szoba, egy telefon s egy fő néhány évi munkabére kell hozzá. Talán ugyanez a személy az egyéb, nagyobb mértékben önszerveződéssel működő felnőttnevelési formák (konferenciák, tanfolyamok, stb.) előkészítésében és koordinálásában is munkát vállalhat.

Az ötödik, fontos, de csak később jelentőssé váló kérdés a *saját oktatási központok* létesítése. Többnapos tanfolyamokhoz saját ház jóformán nélkülözhetetlen. A felnőttnevelés nem fejleszthető bizonyos mértéken túl bennlakási lehetőség s egyéb technikai feltételek nélkül.

Végül a hatodik kérdés a felnőttnevelés egyéb, nem keresztény intézményeivel és szervezeteivel való *együttműködés* kialakulása. Azok szervezete is felépülőben van. A korábbi hálózat egy része minden bizonnyal fennmarad a vállalati-munkahelyi művelődési központoktól (Honvédség, nagyvállalatok) a szakszervezeti képzésen át a lakóhelyi-közösségi házakig. De nem lesz kizárva belőlük a vallás. Tehát gondolni kell ellátásukra. Tehát gondolni kell arra, hogy az ott felmerülő igényeket ne hozzá nem értő vagy éppen a múltból átmentett személyek elégítsék ki.

Befejezésül

A felnőttnevelés a TIT-et, művelődési házakat, a tömegkommunikáció ismeretterjesztő-oktató tevékenységét, talán továbbképzést, talán propagandát juttat az ember eszébe. A keresztényeknek ellenben az kellene, hogy eszébe jusson, hogy Jézus felnőtteket nevelt, tanított. S az is eszükbe kell, hogy jusson, hogy a hit és a profán tudomány és élet különválása elviselhetetlen, hiszen értelmetlenné, haszontalanná teszi a kereszténységet. Tehát ezen változtatni kell. Mint ahogyan pótolni kell mindazt a vallási ismeretet, amitől a kommunista kor az embereket elzárta. És helyesbíteni kell a vallást, a hitet megkérdőjelező és bíráló előítéleteket. Mindez a keresztény felnőttnevelés tárgya, feladata. Felnőttnevelés? Más terminológiában *evangelizációnak* nevezzük!

Werner LENZ, *Lehrbuch der Erwachsenenbildung* Stuttgart, Kohlhammer, 1987. 203. o.

Ha egyetemi tanár ír tankönyvet a felnőttoktatásról, felnőttek továbbképzéséről, akkor joggal ébred gyanakvás a gyakorló oktatókban: biztosan kapunk majd egy tökéletes történeti áttekintést azokról a korokról, amelyeknek célkitűzése és módszere ma már használhatatlan – kapunk majd modernnek nevezett módszertant, amely a harmadik emeleten kezdődik, így azok számára, akiket a hallgatók nivója a földszintre, legjobb esetben az első emeletre kényszerít, teljességgel fölösleges. Mint gyakorló felnőttképző, magam is kételkedve vettem kezembe a könyvet, mégis, ha most megpróbálom röviden bemutatni, (talán) annak jele, hogy nem tartom használhatatlannak és fölöslegesnek. Sőt: lépten-nyomon éreznem kellett, hogy Werner Lenz nem csupán az ausztriai Graz egyetemének neveléstudományi professzora, hanem „alacsonyabb szinten” is folytat felnőttképző munkát. Reflexiói így szinte magától értetődően „emberközelen” maradnak, még akkor is, ha nem egyszer készít „légifelvételt”, tehát a dolgokat mintegy felülnézetben szemléli. Íme első mondata: „Nagyot növekedett a felnőttképzés tekintélye az elmúlt években. Megváltozott célkitűzése. Nem kultúrpolitikai szempontok játszanak már szerepet, hanem gazdasági és szociálpolitikai érdekek. Amikor a politikai vezetőknek kell nyilatkoznikuk művelődési kérdésekben, akkor legfőbb szempont az, hogy ezek mekkora gazdasági hasznot hoznak, s hogyan segítik elő a szociális problémák megoldását. Az a művelődés, vagy továbbképzés, amely a szociális visszaélésekre irányítja figyelmét, vagy az egyéni életalakítás lehető útjait keresi, háttérbe szorult.”

„Mire jó a továbbképzés?” – teszik fel legtöbbször a hallgatók közül is a kérdést, s ez nagyjából azt jelenti, hogy milyen hasznot hoz. Miről van szó? Magasabb „diplomával” jobb álláshoz, így jobb fizetéshez jut az ember. A szabadidő felhasználását elősegítő kurzusok (pl. szakácsművészet, szövés-fonás, famegmunkálás, játékgyártás, tánc ...) az egyéni életet teszik színesebbé. A nyugati társadalom tagjai „belesimultak” az adottságokba: engedelmesen teljesítik, amit az adott helyzet követel tőlük, továbbképeztetik magukat, hogy nagyobb biztonságban éljenek, s hogy kis átmérőjű életkörükből jobban kielégüljenek. Más szóval: „kis privát boldogságukat akarják a lehetőségek szerint jobban élvezni”.

Lenz realista, s nem szegül szembe ezzel a korszellemmel. Nem mondja azt, hogy ez rossz, hanem csak azt, hogy kevés. Történelmi visszapillantása is ezt a célt szolgálja. Kihagyja ugyan a felvilágosodás korát, s csak a 19. századdal kezdi a vázlatot, de itt egy jelentős alakulásra figyelmeztet. „A társadalmi helyzetnek műveltségi fok által való biztosítására először ebben a században került sor. A születés előjogát felváltja az egyéni erőfeszítés és teljesítmény.” Így azonban egyetemes emberi lehetőségek előtt nyílt meg az út. A századvég „szocialista iskolái” is ezt igazolják. A kor forradalmárai felismerték, hogy művelni, nevelni, képezni kell a népet – vagy ahogy akkor nevezték: a proletariátust – hogy „ne legyen a történelem játékszere”. Ez azonban távoli, sőt alig elérhető cél volt az akkori életkörülmények között. Így születik meg ez a sorrend – Wilhelm Liebknecht szavaival (1872): „Ha a nép politikai hatalmat harcolhat ki magának, akkor megnyílnak előtte a tudás kapui. Ha a népnek nincs hatalma, akkor tudáshoz sem juthat. A tudás hatalom – a hatalom tudás.” A felnőttképzésnek itt már osztályharcos háttere volt, s politikai és művelődési szinten is rendkívül erős mozgalmakhoz vezetett. A további történelmi utat itt nem követjük. A „fejlődés” végeredményét már láttuk: hasznos (szociális biztonságot teremtő) képzés – és hasznos időtöltés. A felnőttképzés mai helyzetében ezen a körön belül kell tenni a kör átmérőjének növelésére is. Werner Lenz könyvének öt fejezetében beszél erről. A fejezetcímek: A műveltség és a tudás szociális jelentősége; Felnőttté válni – felnőttnek lenni; A felnőttek tanulási készsége és a szociális magatartásba való belemélykedés; A felnőttképzés alapelvei; Az oktatás módszertani lehetőségei és útjai.

Kész művet azonban a legjobb felnőttképzés sem tud „produkálni”. A szerző Bertolt Brecht szavaival zárja művét:

„Me-ti mondta: Minden tanítónak tudnia kell, hogy adott időben be kell fejeznie az oktatást. Nehéz művészet ez. Nagyon kevesen képesek arra, hogy átadják a helyet a tényeknek, a valóságnak. Persze terhelő felismerés, ha látnunk kell, hogy miután megkíséreltük a növendéket megkímélni azoktól a hibáktól, amelyeket mi követtünk el, mégis ugyanarra az útra kevereknek. Nehéz, ha az embernek nem ad senki tanácsot, de éppoly nehéz, ha nem adhatunk tanácsot.”

Erhard MEUELER, Erwachsene lernen: Beschreibung, Anstösse, Erfahrungen. Stuttgart, Klett-Cotta, 1982 (Konzepte der Humanwissenschaften). 186 o.

„Amit Jancsi nem tanult meg, azt még megtanulhatja János” – kezdi írását Erhard Meueler, a mainzi Johannes-Gutenberg egyetem „fel-

nőtképzési" tanszékének professzora, s ezzel kihúzza egy (pesszimista) közmondás méregfogás. Az ember mindig tanulhat, ha tanulékony marad – ez az ő „közmondásának” lényege. Évtizedes tapasztalat áll a tétel mögött, hiszen egyetemi tanársága előtt a felnőttképzés egyik nagymestere volt egy német evangélikus egyháztartományban. Könyvének alapvető célkitűzése: a felnőttképzés résztvevőit aktívvá kell tenni, nem szabad őket kizárólag felülről és kívülről irányítani, főként nem szabad őket csak elméleti oktatásban részesíteni. Ennek a „bekapcsolásának” gyakorlati módszereit, útjait, lehetőségeit, tárja fel a könyv. A szerző jól tudja, hogy – szerencsére – jó néhány út nem teljesen járatlan. Bevezető története is tanuskodik erről, s érdemes ezt meghallgatni a módszertani ötletek szűkre szabott, ezért nehezen használható ismertetése helyett.

„Ismerőseim körében van egy nő, aki válása után a problémák tengerével találta magát szemben. Gyermekével együtt kellett ezeket megoldania. Dolgozó nő, azt, ami életükhöz szükséges, megkeresi. Kettőjük életét is megszervezte valahogy. Legnagyobb gondját gyermeke nevelése jelenti, aki apjával csak időközönként találkozhat. Munkatársaival beszélgetett az ügyről, később egy könyvet szerzett be, amely a magányosan nevelő anyáknak osztogat tanácsokat. Egyik út sem volt igazán járható, kevés hasznukat vette. A könyv túl elméleti, idegenek filozófiája árad belőle. A hivatali beszélgetés túl zaklatott. A problémák növekednek, megoldatlanok maradnak. Az asszony éjszakai álmátlanok, bűntudatának erősödéséhez még a szülők is hozzájárulnak: 'Ha jobban igazodtál volna férjedhez, az tovább tartott volna ki melletted. Most a gyermekeden csattan az ostor...'. Egy napilapban felfedezi, hogy gyermeküket egyedül nevelő szülők számára kurzus indul. Ennek szervezője egy egyházközség, amely általános felnőttképző programjába ezt a témát is beépítette. Jelentkezik a kuzusra, hozzá hasonló sorsú apákkal és anyákkal találkozik. A kezdeti szorongás lassan oldódik, amíg rájönnek, hogy itt nem könyvek bölcsességét közlik velük, hanem az ő sorsukról, szenvedésükről van szó. Úgy tűnik neki, hogy a kurzus vezetője nagyon jól tudhatja, mire van szüksége a résztvevőknek. A harmadik találkozón azonban egy anya éles kérdést tett fel. Tudni akarta, vajon van-e a vezetőnek saját élettapasztalata, átélte-e már, mit jelent egy vagy több gyereket egyedül nevelni. A vezető ezt tagadja, s 'egészséges családi életére' hivatkozik. Egy férfi erre megállapítja, hogy ezzel a csoport helyzete egész más síkra tolódik át. Arra kéri a vezetőt, hogy ezentől csupán a beszélgetéseket irányítsa, megfelelő közbelépéseivel segítse a jelenlevő apákat és anyákat, hogy felszabadultan tárják fel problémáikat, beszéljék át gondolataikat, közösen keressék a megoldás lehetőségeit. Ebből mindenki több hasznot húzhat.

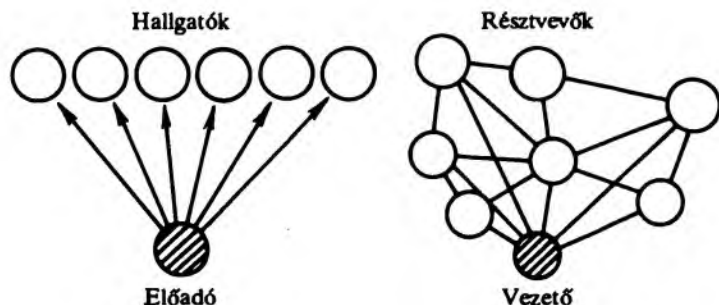
A vezető 'lenyelte a gombócot'. Láthatóan nehezen mond le jól begyakorolt, jól megtanult szerepéről. Az ajánlatot mégis elfogadja, s a csoporttal együtt sikerül megtalálnia az új módszert.

A kurzus rendkívül élénk légkörben folytatódik. Befejezésül nem csupán közösen 'ünnepeltek' gyermekeikkel, hanem elhatározták, saját gyermekotthont létesítenek, amelyben más óvodáknál gazdagabb szociális tapasztalatokra is ügyelnek, maguk számára pedig biztosítják, hogy a felnőttképző kurzus után is találkozzanak, így a közös tanulást ezután is lehetővé tegyék.

Ez a történet jelzi, hogy érdemes bízni saját erőnkben, érdemes a magunk választotta úton járni, ha egy kifejezett 'tancélt' helyesnek és szükségesnek ismertünk fel."

Erhard Meueler jól tudja, milyen végtelenül nehéz 'szerepet cserélni', milyen nehezen tudnak hivatásos oktatók visszahúzódní, lemondani arról, hogy ők oktassanak, ők vezessék a kurzust, hiszen évekig készültek arra, hogy, ha nem is minden, de legalább az idevonatkozó dolgok 'tudói' legyenek.

Mégis: legtöbbször csak segítenünk kell, hogy az emberek felszínre hozzák tudásukat, s a felnőttképző kurzuson belül ezekkel a kis mozaikkövecskékkel gazdagítsák egymást.

Thomas ECHTLER – Jochen TÖLLER, Leiten will gelernt sein. Ein Handbuch für Mitarbeiter in der kirchlichen Erwachsenenbildung. München, Pfeiffer, 1987. 264. o.

Hogyan szerzünk munkatársakat a felnőttképzésben és hogyan képezük őket ki – ez a „Vezetést meg kell tanulni” című könyv témája. A német katolicizmus „fellegvárában”, Bajorországban tevékenykedő két teológus és pedagógus írta, sokéves tapasztalatra és rendkívül széles szakirodalmi anyagra támaszkodva.

Vészjelzéssel kezdik az oktatási programot, kicsit abban a hangulatban, hogy „mentsük a menthetőt”. Problematikus jövő áll a keresztény egyházak előtt, ha a statisztikai adatokra tekintünk: egyre kevesebben járnak templomba vasárnaponként, egyre csökken a megkereszteltek, elsőáldozáshoz járulók, bér mállkozók száma, a 20 és 40 közöttiek alig képviseltetik magukat az egyházban ... stb. Gyanúsak ezek a számoszlopok, hiszen csak tényeket rögzítenek, a hátteret azonban nem tárják fel, még kevésbé mutatnak utat a jövőbe. Szerencsére a két szerző sem túlozza el a statisztikai tények szerepét. Jelentősebbnek tartom azokat a kérdőjeleket, amelyekkel a felnőttképző munkával kapcsolatban állítanak mondataik végére, hiszen éppen a felnőttképzésben látott az egyház „óriási lehetőséget” arra, hogy a jövőt jobban birtokba vegye.

A kijózanodás korában élünk – mondja Jochen Töller. Sokan kérdezik, hogy egyáltalán szükség van-e az egész egyházi felnőttképző munkára, hiszen óriási erőbefektetést igényel a szervezés, hatékonysága aránylag kevés, s elkerülhetetlen az is, hogy egy-egy előadó sajátos politikai és teológiai nézete miatt (túl konzervatív vagy éppenséggel túl progresszív) ne „provokálja” a hallgatókat, résztvevőket. „Egyáltalán szükséges ez a munka? Nem dobunk be kénytelenségből olyan témákat is, amelyeknek édeskeves közze van a 'katolikus' továbbképzéshez? Nem jutottak éppen az egyházi rendezés közben a gyakorlati, művészeti, háztartási 'kínálatok', a teológiai kurzusok hátrányára? Mit ér egyáltalán az a rendezvény, amelyre legtöbbször egyetlen estét szánnak, a téma viszont olyan súlyos és jelentős, hogy csak hosszabb megvitatás után várható igazi eredmény? Még a teológiai továbbképzéssel kapcsolatban is lehet kritikus kérdéseket tenni – pedig legtöbbször szerint ez az egyházi munkának lényege. Nem zavarja meg a híveket, hogy oly sokfajta teológiai magyarázattal találkoznak? Nem lenne egyszerűbb, ha az igehirdetés keretében tisztán fogalmaznánk, hogy mit kell hinnünk? Menjünk még tovább: Egyáltalán tisztában vagyunk mi, felnőttképzők, hogy mit akarunk elérni? Milyen célkitűzéseink vannak? A teológiai felnőttképzésben teológiai tudást kell adnunk a laikusoknak? Intellektuális szinten kell foglalkoznunk a hittel, hogy így az úgynevezett laikusokból 'mini-teológusok' legyenek? Egyházi szinten kell végre elérnünk a felvilágosodásnak azt a szintjét, amelyre a társadalom már régen eljutott? Arra kell törekednünk, hogy végre igazolni tudják hitüket önmaguk és kritikus kortársaik előtt? ...”

Kérdőjelek egész sora igazi kérdésekre tereli a figyelmet, s jó, ha ezekről magyar viszonylatban sem feledkezünk meg. Az biztos, hogy ilyen körülmények között nem szabad „gyorstalpaló” tanfolyamokon kiképezni munkatársakat. Teológiai szinten valamennyire illetékesnek kell lenniük, vagyis hogy senki se tanítsa azt, amit előbb még neki is meg kell tanulnia. Teológiai tudásukról és ítélőképességükről előzőleg

kell gondoskodni. Ez önmagában azonban édeskevés, mert be kell gyakorolniuk a felnőttképzés „technikáját is.”

Ennek érdekében szerkesztette meg a két teológus/pedagógus ezt a könyvet. A főrészen közel 200 oldalon a képzés hét építőkövét sorolják fel és dolgozzák ki.

1. Tisztában kell lenni azzal, hogy milyen alapokon végzünk egyáltalán keresztény „művelődési” munkát, vagyis hogy mi a célja az egyházi felnőttképzésnek. 2. Hogyan kell összejöveteleket megszervezni, vagyis hogy mit jelent az, hogy valaki „vezető”. 3. Az egyházközségben végzett felnőttképző munka programját hogyan kell összeállítani, vagyis hogy milyen lépéseket kell tenni az érdeklődőkkel való konkrét találkozás előtt. 4. A felnőttképzőktől fejlett személyiséget, egyéniséget vár el minden résztvevő. Tudatosan találkozniuk kell ezért önmagukkal, de arra is elkerülhetetlenül szükség van, hogy személyes hitükben érdeklődjenek. 5. Az ötödik „építőkö” a különböző munkamódszerekkel kapcsolatban ad nem csupán felvilágosítást, hanem gyakorlatot, „begyakorlást” is. 6. A jelenlévők beszélgetését, közreműködését is irányítani kell tudni, végül 7. A ma rendelkezésünkre álló technikai eszközök (video, film...) világában is el kell tudniok igazodni.

Mit tanítani? Hogyan tanítani? – ebben a két pedagógiai kérdésben (remélhetőleg) tisztán fognak látni munkatársaink, ha jól előkészítettük őket.

Jürgen BAUER – Michael MÜCHTERN, Der Gott, dem ich vertraue. Mit Erwachsenen über den Glauben reden. Konstanz, Christliche Verlagsanstalt, 1985. 144 o.

Egy plébános beszámolójából: Régen még kérdezgettem a szülőket, hogy miért akarják gyermeküket megkereszteltetni, de lassan felhagytam vele. Rájöttem, hogy legtöbbször tanácstalanok ezzel a kérdéssel szemben. Elsősorban nem a vallásos motívumok hiánya miatt, hanem mert egyszerűen elszoktak attól, hogy hitüket szavakba formálják. Szótlanná válnak, ha valaki rákérdez erre a témára, hiszen ma már baráti körben is ritkán fordul elő, hogy hitről, a hit igazságairól beszélnek. Idegenkedve fogadják sokan a régen tanult „katekizmusformulákat” is, még kevésbé tudják mélyebb érzésvilágukat jámbor szavakba öltöztetni. Más meg egyszerűen nem áll rendelkezésükre – így tehát hallgatnak.

Ez a kis könyv a vallásos élményvilágot akarja felerősíteni, segítséget akar nekik nyújtani, hogy felfedezzék azt az Istent, akire rátámaszkodhatnak, de felfedezésüket ki is tudják fejezni. „Felnőttekkel beszélgetni a hitről” – ez a könyv alcíme. Hat témakörben mutatják be a

szerzők, milyen utakon vezették azokat, akik erre a „hit-szeminárium-ra” vállalkoztak: Isten – Jézus – A tízparancs – Karácsony – Húsvét – Bűnbánat. Célkitűzésük minden esetben az, hogy a résztvevők megszokják a beszélgetést, el tudják mondani – és meg tudják hallgatni – hívő elképzelésüket, a hittel kapcsolatos gondjaikat.

Ebben a munkában egy alapfeltételnek azonban teljességgel kell: nem szabad szembeállítani a laikusokat a szakemberekkel – a plébánossal, teológussal, pedagógussal. „Ha az a célunk, hogy mindenki 'ki tudja betűzgetni' hitét, akkor nem lehet a laikusokat egyszerűen a szakemberek elé állítani, hogy mindig csak az utóbbiak mondják meg, hogy mi a helyes és mi a helytelen gondolat. Ilyen beszélgetésben a laikus is szakembernek tartható, s a szakemberek is válhatnak laikusokká. A vezetőnek csak az a feladata, hogy megteremtse azt a 'védett övezetet', amelyen belül mindenki megszólalhat, aki beszélni akar, de nyugodtan hallgathasson is, ha csendben akar maradni. Meg kell szüntetni a félelmet, mert csak így lehet beszélni az élet legfontosabb kérdéseiről. Így születhet meg a beszélgetés számára is az a légkör, amelyben mindenki találkozhat sajátjához hasonló – vagy éppen vele ellentétes – gondolatokkal, élményekkel. Az életükről beszámolók közösségében így jön létre a közösen tanulók közössége. Aki ezt a beszélgetést irányítja, az nem képviselheti kizárólag a tudás birtokában levő, tájékoztatást és eligazítást adó, tanító egyházat – de a kereső, kérdező, tanuló egyházat sem. Feladata inkább az, hogy kényszertől mentes, belső felszabadulást ajándékozó tanulást tegyen lehetővé.”

Az említett hat témakörrel kapcsolatos módszeres utasítások azonban jelzik, hogy nem „akármiről” beszélgetnek, s a választott témával kapcsolatban sincs pusztán szabad eszmecseréről, kötetlen társalgásról szó. Irányított beszélgetés ez – minden esetben 4-5 „lépcsőfokon”, s ezek mindegyike másfél-kétórás együttlétet kíván. „Provokatív” szentírási szövegek állnak a középpontban, a Jézussal való találkozásban pl. Lévi meghívása (Mk 2,13-17) és a „királyi menyegző” példabeszéde (Mt 22,1-14 és Lk 14,16-24). Ez utóbbi alkalmat nyújthat pl. arra is, hogy szentírástudományi kérdések kerüljenek terítékre (Hogyan jöttek létre az eltérő beszámolók? Ki volt Lukács vagy Máté? Hogyan keletkezett a hagyományból írás? ...) A lényeges „kihívás” azonban mindig ettől a kérdéstől érkezik: mit jelent ez a szöveg számomra?

Theophil VOGT, Bibelarbeit. Grundlegung und Praxismodelle einer biblisch orientierten Erwachsenenbildung. Stuttgart, Kohlhammer, 1985. 173 o.

„Az idő ismét a Bibliának kedvez. Különböző világokból, háttérből érkező emberek nyúlnak utána. Jó néhány plébánosnak van már pozitív

élménye arról, milyen sikeres biblikus beszélgetéseket lehet folytatni felnőttekkel. Egyházközségeink is értékelik a biblikus munkát. Ez a tény bátoríthat bennünket, ugyanakkor fokozottan elkötelezi azokat, akik az egyházi felnőttképzéssel foglalkoznak.” Theophil Vogt zürichi plébános, az evangélikus felnőttképző intézet vezetője ezzel a felelősségtudattal írta meg könyvét „a biblikus alapokra épülő felnőttképzésről”, amelyben az alapvető tájékozódást éppoly fontosnak tartja, mint a gyakorlati tanácsokat, sőt az egészen konkrét biblikus munkamodelleket. Az alakuló magyar felnőttképzésben mindkettőre – az elméletre és a gyakorlatra – nagy szükség lehetne, ezért érdemes lenne a könyvet magyarul is megjelentetni.

Amíg erre sor kerül – ha egyáltalán sor kerülhet – néhány sorban szeretném bemutatni a könyvet. Hat fejezetcíme csak homályos eligazítást ad: 1. Miért kell biblikus munkát végezni felnőttekkel? 2. Milyen szerepet játszik a biblikus szövegekről folytatott beszélgetés a szentírás megértésében? 3. A biblikus munkának a teljes embert kell szem előtt tartania. 4. A biblikus munkában milyen oktatási-módszertani elvekre kell figyelni? 5. Biblikus szemináriumban szerzett tapasztalatok. 6. Milyen gyümölcsöket érlel a biblikus munka a teológia és az egyház számára.

A több é mint 1500 nyelvre lefordított Bibliát évente mintegy 200 millió példányban vásárolják, ajándékozzák. Mennyien olvasság és milyen haszonnal? – erre a kérdésre már alig tudunk felelni. Az alapvető feladat ezért a két „valóság” egymáshoz való közelítése. Egyik oldalon áll életünk valósága: a tervek, gondok, feladatok, örömök, terhek, szenvedések, a célkeresés, az életben való eligazodás vágya, a halállal szemközt folytatott élet tudata, a „felebarátokkal” szerzett jó és rossz tapasztalatok... A másik valóság a Biblia, amelyet ki kell emelnünk a száraz oktató szövegek világából: itt is élő emberek szavait hallhatjuk, elmondott imádságokkal, népeikkel és Istennel kapcsolatos élményeiket, ez is történelmi híradás, amely élményekről – és vágyakról, álmokról, törekvésekről ... – tesz tanuságot. Hogyan lehet tehát ezt a két valóságot egymáshoz közelebb hozni, hogyan lehet a Biblia életét a mi életünkbe jobban beépíteni – hogyan lehet egyáltalán fölfedezni, hogy a Biblia szavaiba, történeteibe a mi életünk is bele van építve? – ez a biblikus munkának elsődleges célja és irányelve. „Olyan kincs van itt elrejtve, amelynek felfedezéséért érdemes akár messze vándorolnunk” – hangsúlyozza évtizedes felnőttképző munka után Theophil Vogt. Ha elértük azt, hogy egyre többen látják be azt, hogy „érdemes”, máris óriási eredményről számolhatunk be.

Elsősorban azt kell tisztán látnunk, hogy munkánknak mi a konkrét célkitűzése

A szerző három nagy átmérőjű „célkört” jelöl ki, elvont szavakkal, hogy röviden fogalmazhasson: antropológiai, ekkleziológiai és biblikus-teológiai „tartományokat” kell szem előtt tartanunk.

1. Az „antropológia” területén a következő célokról lehet beszélnünk: A Bibliával való találkozás nyújtson segítséget ahhoz, hogy az emberek emberlétük igazi kérdéseit ismerjék fel, ebben a légkörben találkozzanak önmagukkal. – Másokkal folytatott biblikus beszélgetésekben fedezzék fel az élet mélyebb rétegeit, ismerjenek meg más, de a lényeges problémákban hozzájuk hasonló élettörténeteket. – Legyenek képesek arra, hogy önmagukat – elsősorban magatartásukat – megváltoztassák, képessé váljanak arra, hogy másokért is több felelősséget vállaljanak.

2. Az „ekkleziológia” területének céljai: Legyenek képesek a hívek arra, hogy egyéni ítélettel zárkozzanak fel hitükhöz, hogy egyházi szempontból is felnőttekké váljanak. – A közös biblikus munkában fedezzék fel a közösséget, amelyhez tartoznak, egyre jobban érezzék, hogy az egyház az ő otthonuk, lelki-szellemi lakóhelyük. – Az egymással folytatott beszélgetések nyissák meg azt az utat, amelyen közösen haladva közelednek Isten felé. Növekedjék tehát az „egyházias” istenél-ményük.

3. A „Biblikus teológia” tancéljai: Gazdagabb és szélesebb tudást szerezzenek a bibliáról, ismerjék fel a sok-sok részlet közötti összefüggéseket. – Fedezzék fel, hogy hitük nem a levegőben lóg, hanem történelmi tények, tapasztalatok állnak háttérében. – Ismerjék meg a Biblia „pluralizmusát”, tehát hogy mennyire egységes és mennyire különböző a két szövetség, s ezeken – tehát az ó- és újszövetségen – belül is mennyi színárnyalata van a hitnek, az Istenhez való közeledésnek. Így lehet őket közelebb vinni az ökumenikus nyitottságú biblia-értelmezéshez is.

Ez a nyitottság nagyon jelentős, hiszen Theophil Vogt evangélikus lelkész, de amit a biblikus munkával kapcsolatban mond, katolikusoknak is kenyerévé válhat. Néhány, egy-egy kurzuson résztvevő hívő keresztény vallomásával zárom ezt az ismertetést: „Végre el tudtam szabadulni a csak vasárnapi istenhittől”, „Utat találtam ahhoz, hogy felnőttként tudjak hinni”, „Már nem félek annyira Istentől” ...

1957-ben született geológus. Mérnöki munkája mellett évek óta tanulmányozza a magyar kisebbség helyzetét a környező országokban. Az erdélyi katolikusokról írt tanulmányát pályázati felhívásunkra küldte be. Az első rész a világháborút követő három és fél évtizedet öleli át. A második részt (1981-1990) következő számunkban közöljük.

A ROMÁNIAI MAGYAR KISEBBSÉG HELYZETE 1945 UTÁN*

I. BEVEZETÉS

A romániai magyar katolikus egyház háború utáni helyzetét csak tágabb összefüggésében lehet vizsgálni. Nem tekinthetünk el a többi egyházat, elsősorban a kisebbségi egyházakat sújtó elnyomástól, mely egy kommunista, ateista ideológiájú országban létezik. Romániában ezen túl egy diktatórikus, az emberi és állampolgári jogokat semmibevevő, megfélemlítésen, besúgáson alapuló rendszer épült ki, amely a nemzetiségek „homogenizálását”, asszimilációját tűzte zászlajára. Az utóbbi években mindehhez még a nemzeti kisebbségek, elsősorban a két és fél milliós magyarság elleni gyűlölet keltés, nacionalizmus, sovinizmus is társult. A magyar katolikus egyház, illetve egy vallásos magyar katolikus többszörös elnyomásnak van kitéve. Az alkotmányban biztosított vallás- és lelkiismereti szabadság írott malaszt maradt. További gondot jelent a magyar és román anyanyelvű római katolikusok, valamint a hivatalosan megszüntetett, de létező román nyelvű görög katolikusok közti viszony. A 80-as évek vé-

*A tanulmány az 1989 decemberi forradalom előtt készült (a szerk. megj.)

gére a magyar katolikus egyház nagyon nehéz helyzetbe került, már-már pusztá létét fenyegetik a románosító törekvések.

Pedig Erdély hajdan a nemzetiségek és vallások békés egymás mellett élésének földje volt. A refomárció elterjedése utáni időben, amikor Európában vallásháborúk tomboltak, Erdélyben törvényeket hoztak az egyes vallások szabad gyakorlására. 1568-ban Tordán négy „bevett felekezetet” ismertek el: a római katolikust, a reformátust, az evangélikust, és az unitáriust. Kimondták, vallása miatt senkit ne üldözzenek, más hitre senkit ne kényszerítsenek, mindenki lelkiismerete szerint dönthesse el, melyik egyházhoz kíván tartozni. Bár ez a szabadság elsősorban a reformáció vallásainak biztosított lehetőséget, a katolikusokat pedig igyekezett visszaszorítani, mégis a világon példa nélküli. Ettől kezdve az erdélyi közjog alapköve a három nemzet, a magyar, székely és szász, valamint a négy vallás szabadsága és egyenjogúsága volt évszázadokon át. A román egyház csak a XVIII. században nyert hivatalos elismerést, a század elején az „egyesültek”, a görök katolikusok, a végén pedig az ortodoxok. De az elismerés hiánya sem jelentett üldöztetést, a románok is szabadon gyakorolhatták hitüket.

A történelem folyamán Erdélyben a vallás megtartó erejű volt, nemcsak a magyarok, hanem a németek, románok és más nemzetiségek kultúrájának, hagyományainak megőrzését is szolgálta. Ugyanez még erőteljesebben vonatkozik a közelmúlt éveire, amikor a nemzeti nyelv szabad használata a kisebbségek esetében egyre inkább a templomokra, egyházi életre korlátozódik. Az egyház jelen helyzetének megértéséhez szükséges egy rövid visszatekintés, hiszen a kisebbségi lét 1918 után kezdődött.

II. VISSZATEKINTÉS: TRIANON UTÁNI ÉVEK

A trianoni békediktátum következményeként az erdélyi római katolikus egyházmegye teljesen, a csanádi, szatmári és nagyvárad-i egyházmegye pedig részben került román fennhatóság alá.

A Szent István által alapított erdélyi püspökség Gyulafehérvár székhellyel, 377.129 lélekkel került Romániához. A hívek több mint 90 százaléka magyar volt. Püspöke 1938 májusáig

Majláth Gusztáv Károly, utóda néhány hónapig Vorbuchner Adolf, majd 1938. december 23-tól Márton Áron volt.

Az 1093-as alapítású nagyváradai egyházmegye püspöke 1923-ig Széchenyi Miklós volt, utódai Bjelik Imre, Mayer Antal apostoli kormányzók, majd Fiedler István püspök.

A szatmári egyházmegye püspöke 1928-ig Boromissza Tibor volt. Halála után a váradai és szatmári püspökséget egyesítették, épüspöke 1930-tól Fiedler István lett.

A csanádi egyházmegyét 1928-ig Glattfelder Gyula püspök vezette, majd az elcsatolt rész Pacha Ágoston temesvári püspök irányítása alá került.¹

A partiumi 3 püspökség Romániához csatolt területén az 1927-es kimutatások szerint 605.504 római katolikus hívő élt. Ennek közel fele, 295.441 fő magyar volt.² Erdély római katolikusainak száma ekkor 981.866 fő, ebből 643.512 volt magyar. A magyarság nagyobb része, 803.586 lélek valamely protestáns egyháznak volt tagja.³

Mind az 1918. dec. 1-i gyulafehérvári határozatok, mind az 1919. dec. 9-én aláírt párizsi kisebbségi szerződés garantálta a vallásszabadságot. Az 1923-as román alkotmány 137. cikkelye szintén biztosította az egyházak jogait, de a 22. cikkely az ortodox egyházat már uralkodó, kiváltságos egyháznak nyilvánította. Ugyanígy az 1925-ben közzétett ortodox egyház szervezetéről szóló törvény az uralkodó vallás rangjára emelte az ortodoxiát.⁴

A román politika már ekkor megkezdte a nemzeti és vallási egység megteremtésének nagy tervét, s a kisebbségek nemzeti-ségi és vallási jogainak korlátozására törekedett. A földbirtokreform során a magyar egyházak elvesztették vagyonuk 90 százalékát. Az elvett birtokokat túlnyomórészt a román ortodox egyház kapta, így miközben a magyar egyházak anyagi helyzete alapjaiban rendült meg, az ortodoxia felette kedvező helyzetbe jutott.⁵

Az 1924-es elemi iskolákról szóló oktatási törvény bezáratta a magyar óvodákat, s az állami elemi iskolákban a román nyelvet tette tanítási nyelvvé. Akik továbbra is magyarul akartak tanulni, felekezeti iskolákba mentek, így az egyházak szerepe nagymértékben növekedett a magyarság életében. Azonban itt is bevezették a névelemzést, s rengeteg visszaélést elkövetve sok magyar gyerek kényszerült román iskolába. Az 1925-ös magá-

noktatási törvény az ősi egyházi iskolákat magániskolákká degradálta, önkormányzatukat megszüntette, négy tárgy kötelező román nyelvű oktatását írta elő, és korlátozta a felvehető diákok számát. A hatóságok lábbal tiporták a lelkiismereti és vallásszabadságot, napirenden volt az erőszakos térítés, a magyar papok zaklatása, kínzása, bebörtönzése. Az egyházi rendezvényeket, összejöveteleket igyekeztek akadályozni, sokszor minden indok nélkül betiltották.

A kisebbségbe került magyar katolikusok egyházi kérdéseit csak a Vatikánnal való egyetértésben lehetett békésen rendezni. Románia és a Szentszék közt még 1920-ban megkezdődtek a tárgyalások az állam és az egyház közti viszony rendezésére, az egyezmény megkötése azonban csak 1927-ben történt meg. Ratifikálása 1929. júl. 7-én történt, s 1930. jún. 5-én lépett érvénybe.⁶

A Szentszék abban a hiú reményben, hogy a román ortodoxok át fognak térni a katolikus hitre, engedményeket tett a román kormány kívánságai szerint. A konkordátum a 900 éves erdélyi egyházmegyét 241 plébániával, gyulafehérvári püspökség néven a mindössze 70 ezer hívővel és 24 plébániával rendelkező érseki rangra emelt bukaresti egyházmegye alá rendelte. A nagyváradi püspökséget beolvasztották a szatmári püspökségbe, s az elszakított csanádi (temesvári székhelyű), valamint a moldvai jasi egyházmegyével együtt szintén Bukarest alá rendelték. A bukaresti érsek szenátusi tagsághoz jutott, míg a jóval népesebb magyar katolikusoknak nem volt képviselőjük.

Hamarosan megkezdődött a támadás az erdélyi egyházmegye ősi autonóm szerve, a Római Katolikus Státus ellen, annak megszüntetését igyekeztek elérni. A Státus a hívők által választott képviselők testülete volt, mely segítette a papságot az egyházmegyei vagyon kezelésében, az intézmények fenntartásában. 1932-ben a Római Egyezmény végül is új néven, de továbbra is biztosította a Státus működését.

A nehézségek ellenére a két világháború közt a katolicizmus jelentős tényező volt Romániában, iskoláik, egyesületeik, intézményeik fontos szerepet játszottak a nemzeti kultúra fennmaradásában.

III. A MAGYARSÁG ÉS A KATOLIKUSOK HELYZETE A MÁSODIK VILÁGHÁBORÚ UTÁN

1. Felemás demokrácia (1944 őszétől a békeszerződés aláírásáig)

Az elvonuló szovjet csapatok nyomában hamarosan megérkeztek a román hatóságok, és megkezdtek az ártatlan magyar lakosság tömeges deportálását, munkatáborba hurcolását. A Maniu-gárdisták bosszú-hadjáratot indítottak, kegyetlenségek, tömeggyilkosságok jelezték útjukat. Az atrocitásokat, gaztetteket maguk a szovjetek elégették meg, akik kiharangsolták a román közigazgatást Észak-Erdélyből. Négy hónapon keresztül (1944. nov. 13. – 1945. márc. 13.) ez a térség mint önálló, helyi autonómiákra alapozott területi és közigazgatási egység működött.

Észak-Erdély visszatartásával Sztálin igyekezett nyomást gyakorolni a románokra, a kommunista kisebbség hatalomra jutásával azonban megszűntek aggályai. 1945. márc. 8-án az új miniszterelnök, Petru Groza táviratilag kérte őt, engedélyezze újra a román közigazgatást. Ez öt nappal később meg is történt.⁷

Az újra kisebbségbe került magyarság telve volt félelemmel és elkeseredéssel, elevenen élt benne az elnyomatottság 22 éves időszaka. Egyetlen reménye a demokráciát, a nemzetiségi jogok biztosítását ígérő, Erdély népeinek nyelvén beszélő miniszterelnök volt.

A Groza-korszak valóban reménykeltően indult. Magyar elemi és középiskolai osztályok ezrei nyíltak, létrejött a Bolyai Tudományegyetem Kolozsvárott, majd az Orvosi és Gyógyszerészeti Egyetem Marosvásárhelyen, s több főiskola nyitotta meg kapuit. Magyar iskolákat kaptak a moldvai csángók is, magyar tanítók, papok taníthatták újra az anyanyelvet, az énekeket, imákat.

Az ígéretes kezdetnek azonban hamarosan vége szakadt. Az engedmények csak az 1947-es párizsi békeszerződés aláírásáig tartottak, de már korábban is megmutatkoztak kisebbségellenes megnyilatkozások. Csak kevesen ismerték fel, hogy Groza nem-

zetiségi politikája egyetlen célt szolgált: Erdély csonkítatlan megszerzését.

Az 1945. febr. 7-én kiadott Nemzetiségi Statútum és az 1947. jan. 10-i párizsi békeszerződés teljes vallásszabadságot biztosított az ország lakóinak. A gyakorlatban az egyházak, elsősorban a görög és római katolikus egyház üldözése már 1945 őszén megkezdődött. Az eszményi szövegek sosem váltak valósággá, még Groza kormányzása alatt sem. Első lépésként kisajátították az egyházak egészségügyi és jótékonyági célokat szolgáló kórházait, intézményeit.⁸

Ebben a nehéz, zűrzavaros helyzetben kimagasló férfiú vezette az erdélyi katolikus egyházat: Márton Áron. Már a háború alatt is példaadásával, erkölcsi nagyságával tűnik ki az erdélyi magyarság körében. Fellépett az üldözött zsidók védelmében, mindig kiállt a kisebbségi jogok védelmében. Az erdélyi népek testvériségét, egymásrautaltságát tartotta szem előtt, ezért megtanult németül és románul is. Egyéniségére jellemző püspöki címere: dombon álló fenyő és a pax jel, két oldalt a Csík vármegye címeréből átvett nap és hold. A fenyő a kopár körülmények közt is görcsösen ragaszkodik az életet adó értékekhez, és irányt mutat fölfelé, Isten felé. A nap és a hold a székelység jelképei. Alatta jelmondata: *Non recuso laborem* (nem vonakodom a munkától). S valóban a tettek embere volt. Nem tűrte az igazságtalanságot, felemelte szavát a jogsértések ellen. Népe szellemi-lelki vezetője lett, saját példájával buzdította, erősítette híveit. Sorsában végigkísérhetjük az erdélyi katolikusok, sőt az egész erdélyi magyarság küzdelmes történetét.

Már 1945-ös húsvéti szózatában tiltakozott a méltánytalanságok ellen, és levélben fordult Groza miniszterelnökhöz.⁹ Mivel ez válasz nélkül maradt, 1946. jan. 28-án újabb, terjedelmes levelet intézett Grozához és a Magyar Népi Szövetség (MNSZ) elnökségéhez. Ebben felsorolta a magyarság jogos sérelmeit, az internálásokat, a Maniu-gárdák portyázásait, kegyetlenségeit, majd kifejezte népe bizalmát a kormány iránt: „Az általános gyűlölködés közepette megértő hangon csak Nagyméltóságod szólott.” Sajnos azonban a kormány ígéretei az eltelt 10 hónap alatt nem valósultak meg. „És Nagyméltóságod kormányának sem sikerült a magyarság bizalmatlanságát eloszlatni. ... Népünk

szívesen ajándékozza meg bizalmával azt, aki jó szándékkal közeledik hozzá, de igen bőséges tapasztalatokkal rendelkezik ahhoz, hogy a szavak és a tettek, az ígéreték és az intézkedések, a törvény és a végrehajtás között az ellentmondást észrevegye. A román közvélemény ellenállása és a végrehajtó közegek szabotálása kétségtelenül sokban gátolja a kormányt, jószándékú terveinek végrehajtásában is, de Nagyméltóságod, aki szereti a saját nemzetét, bizonyára megérti, hogy a magyarság sem áldozhatja fel magát a nagy-román eszme oltárán.”¹⁰

Válaszul hajsza indult a püspök ellen, melyet a Magyar Népi Szövetségre osztottak ki. A rágalmozó cikkek főleg a Romániai Magyar Szóban jelentek meg. A kommunista MNSZ-t a kormányzat a magyarság egyetlen hivatalos szervének tekintette, s tőle várta el a „sovinszta, revizionista” szellemű magyarok eltávolítását. Groza kijelentette, ő nem nyúl a magyarokhoz. A romániai magyarokat a demokratikus MNSZ rostálja meg, „seperjen az a maga portája előtt, de seperjen!!!”¹¹

És az MNSZ a „magyarság nevében” hűségesküt tett. Az 1945 novemberi marosvásárhelyi kongresszusán, az un. „Százak Gyűlésén” kifejtették: Erdélynek Romániához kell tartoznia. A határozat a várható felháborodás miatt diszkrétebben fogalmazott: „Tudatában vagyunk annak, hogy az erdélyi nemzetiségi kérdés nem határkérdés, hanem a demokrácia megerősödésének, a nemzeti jogegyenlőség megvalósításának, a határok feloldásának kérdése. ... Nem helyeselhetünk semmiféle olyan törekvést, akár magyar, akár román részről, amely a bécsi döntéshez hasonló módszerrel, a nemzetközi reakció szolgálatában Erdélyből újra háborús tűzfészket teremtene.”¹² Egy évvel később ezt a nyilatkozatot használta fel a román külügyminiszter, aki a párizsi értekezleten az MNSZ-t idézve állította, az erdélyi magyarság többsége már kinyilvánította Romániához való tartozását.¹³

A marosvásárhelyi határozatot igyekeztek titokban tartani, de ez nem sikerült. Márton Áronhoz is eljutott a híre, aki nyomban cselekedett. 1945. decemberében összehívta az erdélyi magyarság legismertebb vezetőit, (Vásárhelyi János református püspököt, dr. Száz Pál ügyvédet, az Erdélyi Magyar Gazdasági Egyesület elnökét, Korparich Edét, a Hangya Szövetkezetek elnökét, dr. Juhász István református teológiai rektort, Nagy Gé-

zát, az Erdélyi Múzeum Egyesület titkárát, dr. Venczel József egyetemi tanárt, a Romániai Katolikus Ifjúság titkárát és dr. Búza László nemzetközi jogi professzort) és memorandumot készítettek. Ebben kijelentik, az MNSZ-nek nincs joga a magyarság nevében nyilatkozni, mivel az erdélyi magyarságnak még öt százaléka sem kommunista. Úgy találják, Erdély katolikus és református püspökei vallási alapon a magyarság döntő többségét képviselik. Az EMGE több mint 200 ezer, a két szövetkezeti központ pedig közel 600 ezer taggal rendelkezik, így ők inkább szólhatnak a magyarság nevében. A memorandumban tárgyalgósan, a néprajzi és statisztikai adatok alapján a lehető legigazságosabb rendezésre tettek javaslatot a magyar-román határ kérdésében, s ezt a magyar nagyköveten keresztül eljuttatták a békekonferencia résztvevőikhez. Mivel minderre a békeszerződés megkötése előtt került sor, joggal hihették, tettükért nem vonhatók később felelősségre.

1946. áprilisában rossz hírekkel érkezett vissza a magyar nagykövet. A magyar kormány nem akarja vállalni az erdélyi magyarság támogatását, s a Szovjetunió és Franciaország sem támogatja a magyar álláspontot Erdélyt illetően. Ekkor Márton Áronék újabb nyilatkozatot készítettek. Eszerint az erdélyi magyarságnak joga van beleszólni jövőbeni sorsa alakításába, a magyar kormány pedig nem mondhat le önkéntes felajánlással Erdélyről, s mindent el kell kövessen egy kielégítő területi rendezés érdekében.

1946. pünkösdjén Márton Áron vezette a csíksomlyói búcsút. 100 ezres tömeg előtt mondta el híres beszédét, melyben újra nyíltan feltárta az erdélyi magyarság sérelmeit: „Több mint 25 éves kisebbségi életünk alatt megtapasztaltuk a politikai és gazdasági elnyomás nyílt vagy rejtett módszereit és különböző fokozatait, folyamatos és egyre súlyosabb küzdelmekre kényszerültünk kulturális és nyelvi értékeink megvédéséért; s a politikai, gazdasági és társadalmi helyzet, mely osztályrészünk lett, komoly akadályt vetett népünk természetes szaporodása elé is. Nem vállalhatjuk többé ezt az igazságtalan és megalázó helyzetet. És kérjük: ne kényszerítsék ezt ránk azok sem, akik a sorunk fölötti döntés jogát maguknak tartják fenn. Szabad em-

berhez és szabad néphez méltó életet kívánunk élni, mert ehhez Isten-adta jogunk van.”¹⁴

A következő vasárnap a püspök beszédének szövegét újra felolvasták a környék plébánosai, hogy senki ne adhasson olyat a főpap szájába, amit nem mondott.

Márton Áron más téren is a magyarság segítségére volt. Anyagi támogatást nyújtott a Bolyai Egyetemnek, ezzel nagymértékben hozzájárult a tanári kar fizetéséhez. 3 millió lejjel létrehozta a Petőfi Alapot, mely két évig biztosította a magyar tanügy és színházak személyzetének fizetését. Az 1946. nyári aszály után szegény sorsú gyerekek üdültetését vállalta.¹⁵

Gondoskodott hívei lelki megújulásáról is. 1945-46-ban népmisziókat szervezett, a háború okozta lelki sebek, a nyomor és a sok keserűség enyhítésére. 1947. vízkeresztjén körlevélben értékeli az elvégzett munkát: „A misziók fényében jólesett észrevenni, hogy a sok förtelem, amit a háború magából kidobott, nem ingatta meg hiteteket. ... Jólesik látni, hogy ti a hitet akkor is megvalljátok, amikor az nem jelent senkinek földi előnyöket. Eredmény gyanánt könyveljük el, hogy a világnézetek harcában a mi hitünk ma is tömegmozgató hatalom. A misziók gyümölcsei közé számoljuk azt, hogy a lelki halottak feltámadtak, a bűnösök megtértek, a lelki sebek begyógyultak. Sokan évtizedek után most járultak újból a szentségekhez, mások fogadalmuknak tettek eleget, amit a hazatérésért Istennek ígértek. Sok érvénytelen házasság nyert rendezést, s megindult nemcsak a hitéleti, hanem a katolikus társadalmi munka is.”¹⁶

Az egyre erősödő kommunista, ateista rendszer előretörését látva ellenintézkedéseket hozott. Papjainak minden hónapra előírta a vasárnapi prédikáció tárgyát, s megküldte nekik a szövegtervezeteket. A nehézségek közepette a lelki életet próbálta erősíteni, lelki vigaszt akart nyújtani híveinek.¹⁷

A hatóságok közben egyre nyíltabban kezdték akadályozni működését. Megtiltották, hogy a falvakban diadalkapukkal fogadják, beszédeit katonai zenekarokkal próbálták megzavarni.

Sajnos a párizsi béketárgyalásokon győzött a szovjet és francia álláspont, a magyarok semmilyen engedményt nem tudtak elérni. A kisebbségvédelmi garanciák be sem épültek a békeszerződésbe, a nagyhatalmak úgy vélték, elegendő az emberi jo-

gok védelmének beiktatása, ez magába foglalja a kisebbségi jogok védelmét is. A kisebbségi jogokat Románia sem akarta, de szomorú, hogy még az MNSZ sem.

A békeszerződés román parlamentben történ ratifikálása alkalmával Takács Lajos erről így beszélt: „... a határt úgy kellett megvonni, ahogyan azt elhatározták. ... Köszöntjük a román kormányt, hogy a békeszerződésből eltávolított minden kisebbségvédelmi záradékot, mert úgy érezzük, hogy hasonló záradék árnyékot vethetne arra a légkörre, amelyben a nemzetiségek és a román nép munkálkodik.”¹⁸

Az 1947. febr. 10-én Párizsban aláírt békeszerződés új fejezetet nyitott a kisebbségi magyarság életében. Ezután a román politika fokozatosan működésbe hozta kisebbségellenes gépezetét, melynek legfőbb célja a „homogén”, egynyelvű ország megteremtése, a nemzetiségek gyors beolvasztása.

2. Küzdelmes évek (1947-1955)

A baloldal előretörése nyomán 1947. dec. 30-án megszüntették a királyságot, elűzték Mihály királyt, és kikiáltották a Román Népköztársaságot. 1948. februárjában egyesült a román kommunista és szociáldemokrata párt, Román Munkáspárt néven, Gheorghiu Dej vezetésével. A hamarosan megtartott választásokon a Népi Demokratikus Frontba tömörült pártok döntő győzelmet arattak.¹⁹

A készülő alkotmány-tervezetben felfedezett lelkiismereti- és vallásszabadságot illető kérdésekben Márton Áron hét római és görög katolikus püspöktársával együtt közös levelet írt a kormányhoz, 1948. márc. 19-én. Kérték a vallásszabadság kiterjesztését az összes vallásra, a vallásszabadság biztosítását az iskolákban, és a vallásigazgatás lehetőségét a hadseregben, kórházakban, árvaházakban, börtönökben.²⁰

Az új alkotmány 1948. ápr. 17-én lépett életbe, figyelmen kívül hagyva ezeket az észrevételeket. Az alkotmány biztosította a teljes vallásszabadságot, s az egyházak szabad szervezkedési jogát, ha az a „közbiztonságot és rendet nem veszélyezteti”.²¹ Ez a megfogalmazás már lehetőséget adott az állami beavatkozásra, ellenőrzésre.

Az egyházakra nehezedő nyomás egyre fokozódott. Még 1947. februárjában kiutasították az országból a vatikáni nunciust, Andrea Cassulot, aki helyettesét Gerard O'Harát hátrahagyva távozott. 1948. jún. 17-én a román kormány azonnali hatállyal, egyoldalúan felmondta az 1927-es konkordátumot. O'Hara még négy évig tudott Romániában maradni, s számítva a bekövetkező eseményekre, titokban püspököket szentelt. Elsőnek 1948-ban a temesvári egyházmegye részére Boros Bélát. A gyulafehérvári egyházmegye két püspököt kapott, Erős Alfrédot, aki 1950-ben természetes halállal halt meg, és Marczalik Győzöt, aki 1952-ben áldozata lett az egyházüldözésnek.

Aug. 3-4-én több törvény jelent meg, amely az új alkotmányra hivatkozva további széleskörű beleszólási jogot biztosított az egyházak liturgikus és kulturális életébe. Már egy héttel korábban, minden előzetes bejelentés nélkül megkezdték az egyházi iskolák, intézmények államosítását. Márton püspök táviratilag tiltakozott, de választ nem kapott. A tanügyi reformra vonatkozó törvény 35. cikkelye kimondja: „Minden egyházi és magániskola és a katolikus vallásközösség magániskolái állami iskolákká alakulnak át.”²² Ugyanakkor államosították az egyház tanügyi célokat szolgáló intézményeit, szerzetesházait, legfoglalták az egyházak még meglévő vagyonát. A 177. sz. dekrétum, a kultusz-törvény 25. cikkelye az egyházak cselekvőszabadságát közvetlenül az állami szervek ellenőrzése alá helyezte. Kimondták: „a román kultuszminisztérium az a hatóság, mely az állam felhatalmazásából a vallásközösségek felügyeletét és ellenőrzését végzi.” Ennek érdekében állították fel a Felekezetiügyi Hivatalt. A törvény egyben elrendeli az összes egyház szervezeti szabályzatának átdolgozását.²³ Egy vallásügyi rendelkezés értelmében a maga az „egyház” elnevezés is megszűnik, ezután csak „jámbor egyesület”-ként működhetnek tovább, s valamennyi egyenlő jogokat élvez.²⁴ A gyakorlatban azonban az ortodoxia helyzete továbbra sem hasonlítható össze a többi egyházzal. Egy másik törvény megszabta, hogy önálló egyházmegye létezéséhez 750 ezer hívő szükséges. Ez lett az alapja később több történelmi múltú egyházmegye megszüntetésének. Az állam csak a gyulafehérvári és a jasi egyházmegyéket engedélyezte, a temesvári, nagyváradi, szatmári egyházmegyét főesperességnek tekintette.

A katolikus egyház az aug. 26-27-i nagyváradai püspöki gyűlésen tiltakozott a törvények ellen, s tiltakozó iratot készített. A három magyar aláíró: Márton Áron gyulafehérvári, Pacha Ágoston temesvári és Scheffler János szatmári püspök volt.

Ennek ellenére szeptember közepéig a gyulafehérvári egyházmegyében államosítottak 12 óvodát, 173 elemi iskolát, 10 főgimnáziumot, 12 gimnáziumot, 3 felső kereskedelmi iskolát, 2 tanító- és 1 óvónőképzőt, 1-1 ipari és mezőgazdasági iskolát, 17 nevelőintézetet, 2 árvaházat.²⁵

Márton püspök 1948. okt. 3-án megrázó körlevelet intézett híveihez, melyben tiltakozik az iskolák, intézmények államosítása ellen, megerősíti az iskolán kívüli hitoktatást, hangsúlyozza a katolikus családokra nehezedő terheket. „Számítok arra, hogy a katolikus édesanyák Isten előtt való felelősségük tudatában ezt a munkát hitvallói lélekkel vállalják.”²⁶

Az egyházak elleni akció a görög katolikusok autonómiájának megszüntetésével folytatódott. Az 1,6 millió hívővel rendelkező, zömmel románokból álló görög katolikus egyházat rendeleti úton egyesítették az ortodox egyházzal. Vagyonát, intézményeit, templomait, iskoláit szintén a görögkeletiek kapták meg. Mindez a törvényesség látszatát megőrizve zajlott. Nyár végén iratot tettek a püspökök elé, mely szerint kérik visszafogadásukat az ortodox egyházba. Ennek aláírását mindegyikük megtagadta. Ezután az általános helynököket, majd a főespereseket szólították fel aláírásra, de erre ők sem voltak hajlandók. Mivel szépszerével nem ment, a hatóságok erőszakkal, veréssel, börtönnel próbálkoztak, most már eredményesen. Okt. 1-re Kolozsvárra összehívták a görög katolikus papok kongresszusát. Bár a papságnak alig egyharmada ment el, mégis kimondták az egyesülést, s Jusztinián ortodox pátriárka kegyesen visszafogadta őket az „ortodox anya jámbor egyesület” keblébe.

Az unió kimondásának éppen 25. évfordulóján, 1948. okt. 21-én Gyulafehérvárott tartották meg az újraegyesülés nagy ünnepét. „Mostantól valamennyi román örökre ismét egy a hitben, egy a román nép állandó szolgálatában a mi drága Román Népköztársaságunkban, az új élet szabályai szerinti hűséges engedelmességgel.”²⁷

Megszűnt a balázsfalvi érsekség és a hozzá tartozó lugosi, máramarosi, nagyvárad, kolozsvári püspökség. A balázsfalvi katedrális birtokbavételére a szebeni metropolita személyesen ment el, de csak a milícia segítségével tudott bejutni, miután az ott tartózkodó papokat és híveket eltávolították. Az öt püspököt börtönbe zárták, közülük négy ott is halt meg. A legkegyetlenebb üldözést Iuliu Hosszú érsek szenvedte el, aki egyedül maradt életben. 1964-ig börtönben, majd haláláig, 1970-ig háziőrizetben volt. A hívek és papok jórésze illegalitásba kényszerült, sokan beálltak a római katolikus egyház hívei közé.

Márton Áron okt. 11-én papjaihoz intézett körlevelében felhívja figyelmüket a rájuk is leselkedő veszélyekre: „Azok a megdöbbentő események, amelyek a görög katolikus testvéreinkkel történtek, semmi kétséget sem hagynak fenn afelől, hogy számunkra is elkövetkeztek a hitvalló helytállásnak és vértanúságot is vállaló kitartásnak a napjai.”²⁸ Buzdította papjait, legyenek erősek, s ne megalkuvók. Egyben megtiltotta nekik, hogy a párt által rendezett olyan gyűléseken vegyenek részt, ahol hittel kapcsolatos kérdésekről tárgyalnak.

A román vezetés célja a latin típusú katolikus egyházzal is tulajdonképpen ugyanaz volt, mint a görög katolikusokkal: el akarta őket szakítani Rómától. Ennek érdekében olyan működési alapszabályt, statútumot dolgozott ki, amely csak a hitelvi és dokmatikus jellegű kapcsolat megtartását engedélyezte volna a Vatikánnal. Márton püspök tiltakozott a statútum elfogadása ellen, de szót emelt a görög katolikusok érdekében is. Egy tervezetet juttatott el a kultuszminiszterhez, melyben hangoztatta a Rómához való tartozást, s követelte a görög katolikus egyház visszaállítását. A miniszter elfogadhatatlannak nevezte a tervezetet, s kijelentette, a görög katolikusokat ezentúl említeni sem szabad, mert nem léteznek.

Ugyanekkor újabb gyalázkodó hadjárat indult a püspök ellen, melyet ismét az MNSZ vezetett. Czikó Sándor majd Kacsó Sándor a „Vatikán kémjének” nevezik. Az MNSZ 1949. márc. 6-i nagyvárad, ülésén Czikó ezeket mondja: „Az itt élő magyar tömegek számára különös jelentőségű ... a Vatikánnal kötött Konkordátum felbontása. ... A Konkordátum annak idején sok tekintetben megrövidítette a magyar katolikus hívők érdekeit és

lehetővé tette az akkori reakciós-soviniszta kormányzat számára számos felekezeti iskolánkból az anyanyelv száműzését. Most pedig az amerikai imperializmus ügynökségévé és a nagytőkés földesúri érdekek kiszolgálójává váló Vatikánnal szemben fennálló kötelezettségnek felmondása nagymértékben hozzájárul a katolikus egyházi élet függetlenségének megvalósításához.” Ugyanitt Bányai László kijelenti: „Nem tűrhetjük, hogy vallási köntösben hazug reakciós propagandával mételyezzék néptömegeinket.”²⁹

Ezzel egyidőben cikkek, riportok tömege jelent meg, elsősorban a Romániai Magyar Szóban, melyek a püspököt és az egyházat támadják. Majd' minden napra esett egy feljelentés a püspök ellen. A püspök-ellenes hadjáratba az MNSZ valamennyi székhelyi szervezetét bevonták, s kultúrversenyt rendeztek a csíksomlyói búcsú előestéjén. Az ünnepségen Bányai László kijelenti: „Márton Áron kulákokkal, a dolgozó nép vámszedőivel véteti körül magát, visszaélve főpapi tekintélyével.” Kacsó Sándor szerint: „Az egyház, a vallás védelmezése címén lépett fel Márton Áron, gyulafehérvári püspök, holott voltaképpen a haladásellenes reakció bérence, a háborús imperialista uszítást és kizsákmányolást alátámasztó vatikáni politika ügynöke.”³⁰

A nép azonban rajongott püspökéért, s a támadásokkal, veszélyekkel mit sem törődve mindent megtett, hogy megmutassa Márton Áron iránti szeretetét. Tavaszi csíki bérmaújának befejező állomásán, Gyimesközéplekben a legények fehér lóra ültették, s azt többszörös embergyűrűvel körülvéve mentek Somlyóra. Senki sem férközhetett hozzá ártó szándékkal. Ekkor már riasztó hírek érkeztek, hogy a püspököt veszély fenyegeti. Hazafele sofőrje kerülő utakon haladt, így sikerült elkerülni a hatóság által felállított csapdát. Jún. 16-án épségben megérkeztek Gyulafehérvárra.

Az állam azonban nem nyugodott bele a vereségbe, ezért törbe csalták. Jún. 20-án telefonon Bukarestbe rendelték az egyház működését szabályozó statútum megtárgyalására. A vasútállomásra vezető úton azonban a püspököt feltartóztatták, másik kocsiba kényszerítették, és Nagyszebenbe vitték. Gyulafehérváron még hosszú ideig várták, reménykedtek, mindhiába. A püspökség élete egy időre megbénult. A teológiát bezárták, a nő-

vendékek egy része hazament. A püspökségi épületeket, a könyvtárat, az értékeket lefoglalták.

Jún. 29-én XII. Piusz pápa címzetes érsekké nevezte ki Márton Áront, de a körülményekre való tekintettel mindezt titokban tartották, nehogy súlyosbítsák helyzetét.

Miután Márton püspököt elfogták, a papokat arra próbálták rávenni, bélyegezzék meg püspöküket, mint „hazaárulót, háborús bűnöst, a nép ellenségét és a Vatikán kémjét.”³¹ Bár voltak megalkuvó papok, akik beléptek a „demokratikus papok mozgalmába”, a többség szilárdan ellenállt ezeknek a próbálkozásoknak. Az egyházmegye vezetését Boga Alajos nagyprépost vette át. 1950. márc. 20-án azonban őt is letartóztatták, mivel nem volt hajlandó a békepapi gyűlések határozatait végrehajtani. Lefogása után Sándor Imre vikárius-helyettes vette át a vezetést, de 1951. márc. 10-én őt is letartóztatták. Vele együtt fogták le a rangsorban utána következő Gajdátsy Bélát is. Mindhármut halálra kínozták a börtönben. Utánuk következtek a titkos ordináriusok. Árulás folytán felfedték őket, s 1951. aug. 26-án letartóztatták Jakab Antalt, Dávid Lászlót, Eröss Lajost és másokat. Jakab Antal után a titkosan püspökké szentelt Marczalik Győző vette át az egyházmegye irányítását. 1952-ben őt is lefogták, s még abban az évben a börtönben belehalt a kínzásokba.³² Az ötvenes évek elején véres keresztényüldözés folyt Erdélyben. Pacha Ágoston temesvári püspököt 1951-ben 85 évesen tartóztatták le, s a börtönben halt meg. Scheffler János szatmári püspök 1952-ben halt meg a börtönben. Ugyancsak 1951-ben tartóztatták le Boros Béla titkosan felszentelt temesvári püspököt is, aki 1964 őszi szabadulásáig Románia szinte valamennyi börtönét megjárta.

A még működő szerzetesrendeket egy 1949. aug. 1-i 810. sz. minisztertanácsi rendelet alapján megszüntették. 41 férfi és 71 női kolostort, az összes tanintézetet, nyomdákat államosították. A szerzetesek előre kijelölt táborokba kerültek, Bukarestbe, Gyulafehérvárra, Radnára, Felsőtömösre. Egyházi tevékenységüket szigorúan megtiltották.³³

A püspökök és szerzetesek után a világi papság is sorra került. A római és görög katolikus papok mintegy fele szenvedett vértanuhalált, internálást, börtönbüntetést.³⁴ A nagyobb plébá-

niák élére békepapok kerültek. A vezetés nélkül maradt egyházmegyékkel az állam megkísérelte a végső leszámolást. Márton Áron helyére a megfélemlített és behódoló Adorján Károlyt nevezték ki, akit azonban a papság és a hívők nagy része sosem ismert el törvényes vezetőjének. A békepapokat Róma kiközösítette, s a templomokban is kihírdették, a nép kerülje a papi békegyűlések résztvevőit. Ebből elég sok zavar keletkezett.³⁵

Márton Áronról azt terjesztették, hogy meghalt a börtönben. Sokszor tényleg közel állt a halálhoz, s csak rabtársai mentették meg életét. Letartóztatása után 3 évig volt vizsgálati fogásban, ezalatt megjárta Pitesti, Nagyenyed, Szamosújvár, Máramarosziget börtöneit. A bukaresti katonai törvényszék 1951. aug. 6-án hirdetett ítéletet a püspök és társai ügyében. Összeesküvés és kétrendbeli hazaárulás bűncselekménye miatt Márton Áront életfogytiglani kényszerszolgálatára, Szász Pált 10 év, Bodor Bertalant és Korparich Edét 5-5 év nehéz börtönre, Lakatos Istvánt és Kurkó Gyárfást, az MNSZ volt elnökét 25 év kényszerszolgálatára, Teleki Ádám földbirtokost 15 év, Venczel Józsefet 12 év kényszerszolgálatára ítélték.³⁶ A vád szerint az összeesküvés igazi szervezője Rajk László magyar belügyminiszter volt. A valóságban azonban az erdélyi magyarság érdekeit következetesen védő vezetőkkel való leszámolás volt ez. Különös, hogy Kurkó Gyárfást is ugyanebben a perben ítélték el, holott a többiek éppen a vezetése alatt álló MNSZ-szel voltak vitában. Sorsuk mégis összekapcsolódott. A román kommunisták hűséges támogatója, az MNSZ ugyanazt kapta jutalmul, amit a többiek büntetésül, a hatalom kíméletlenül félresöpörte útjából. Vezetőit, Demeter Jánost, Csögör Lajost, Jordáky Lajost, Méliusz Józsefet, Balogh Edgárt bebörtönözték. A koncepció vád ellenük is hasonló, mint Márton Ároné ellen: összeesküvés, kémkedés, nacionalizmus, revizionizmus.

A magyar nemzeti kisebbség tudatába visszatért a másodrendűség érzése. Legalapvetőbb emberi jogai megvalósulását a „demokráciától” remélte, most azonban keserűen csalódnia kellett. 1949-50-ben folytatódtak az államosítások, s megkezdtek az erőszakos téteszesítést. Fokozatosan elsorvadt a Nemzetiségi Minisztérium. A magyarság kapcsolatait elvágták az anyaországgal. Ugyanakkor szovjet nyomásra létrehozták a Magyar Autonóm

Tartományt, mely névleges jogokat kapott. Ennek mintegy áráként egy évvel később végleg megszüntették az MNSZ-t, azzal az indokolva, hogy ezentúl a kisebbségek jogait a párt politikája biztosítja, nincs szükség külön szervezetre. Az autonóm tartományt a lehető legkisebbre méretezték, az erdélyi magyarság egyharmadát foglalta magába, s még a Székelyföld egészét sem tartalmazta. Semmiféle önkormányzattal nem rendelkezett, csupán közigazgatási fogalom maradt. A kívülrekedtek teljesen másodrendűekké váltak, diszkrimináció alá estek. Később, 1960-ban területi átszervezéssel újabb magyarlakta területeket csatoltak el, ezzel együtt fokozatosan kétségbevonták létjogosultságát, s megkezdték fokozatos felszámolását. Erre 1968-ban került sor.³⁷

Gheorghiu-Dej, Sztálin hűséges román tanítványa alatt a nemzetiségi kérdés belüggé vált, a nemzetiségi politika bármilyen megkérdőjelezése nacionalizmusnak, sovinizmusnak minősült. A pártvezető 1953. jan. 29-én kijelentette: Romániában a nemzetiségi kérdést megoldották.

3. Márton Áron kiszabadulása, majd háziőrizete (1955-1967)

Márton Áron utolsó börtönállomása a jilavai földalatti börtön volt. Kiszabadulása érdekében nemzetközi mozgalom indult. 1954-ben a kormány mérlegelte szabadonbocsátását, ennek azonban az lett volna a feltétele, hogy a püspök szakítson Rómával, s létrejöjjön a román nemzeti egyház. Ő erre nem volt hajlandó. Mivel látták, bebörtönzésével nem értek el eredményt, a hívek és papok nem engedelmeskednek a jogtalan vezetésnek, 1955. febr. 2-án elrendelték szabadonbocsátását. Szabadulása után még egy hónapig Bukarestben volt, hogy felerősödjön, s márc. 24-én érkezett haza Gyulafehérvárra. Csak azzal a feltétellel volt hajlandó átvenni egyházmegyéje vezetését, ha teljesen szabadon gyakorolhatja joghatóságát.

Legelső intézkedése egy körlevél kiadása volt, melyben tudatta, újra átvette a püspökség vezetését. Felhívta papjai figyelmét az egyházi törvénykönyv rendelkezéseinek végrehajtására. Felszólította őket, akik úgy érzik, vétettek az egyházi előírások ellen, engedelmes lélekkel fogadják a büntetést, „az okozott lelki kárt pedig igyekezzenek jóvátenni, kifogástalan papi élettel,

áldozatos munkával, hitvalló hűséggel és bátor helytállással újabb próbatételek idején.”³⁸

Először a püspökségen, majd a teológián teremtett rendet. Azok a növendékek, akik a püspök iránti hűségből fizikai munkát vállaltak, most visszatértek. Köztük volt Bálint Lajos későbbi püspök is. A papi békemozgalomban részt vállalóknak lelkigyakorlatot és szigorú bűnbánatot írt elő. Újra megkezdte bérmaútjait, plébánia-látogatásait. Egy évig mozoghatott szabadon. Utjain a hívők ismét hatalmas lelkesedéssel fogadták, valóságos diadalutakat járt. Ahol csak megjelent, ezrek tódultak hozzá, halálni akarták buzdító, biztató szavát, látni akarták a töretlen, sziklaszilárd akaratú püspököt. És ő kérte híveit az Isten és az egyház iránti hűségre, az igazság és a szeretet elveinek megvalósítására, a vallásos élet elmélyítésére.

Népszerűsége ismét szálla lett a hatalom szemében. 1956. nyarán megvonták mozgási jogát, megtiltották, hogy elhagyja a püspöki palotát, még a közeli papnevelő intézetbe sem mehetett át. 11 évig volt háziőrizetben.

Mivel nem mehetett híveihez, papjaihoz, azok mentek hozzá. A kispapoknak a püspöki hivatalban tartotta az órákat. A különböző egyházközségek hívei vasárnaponként tömegesen érkeztek miséjére. Háziőriete alatt is szentelt papokat, bérmaált a székesegyházban. Látogatóit gyakran zaklatták. A palotába lehallgató készülékeket helyeztek, s a püspök belső felügyeletével Adorján Károlyt bízták meg, aki rendre küldte jelentéseit.

Ezekben az években magas rangú bukaresti tisztviselők is gyakran látogatták, s többször felajánlották neki a szabadságot, kompromisszumok fejében. Ő azonban hajthatatlan maradt. Többször kijelentette: „Isten törvényeiben s az egyház ügyeiben alkudozást nem ismerek”³⁹ A hatóságok még meggyilkolásával is próbálkoztak. A kertben sétáló főpapra a várdombról rálőttek, szerencsére sikertelenül.

A papságra is nagy nyomás nehezedett. Aki nem akart a hatóságokkal együttműködni, korlátozták papi tevékenységét. A püspök tudomására hozták, hogy a hitoktatást csak szombaton ill. vasárnap engedélyezik. Ő ebbe nem nyugodott bele, s felhívta papjai figyelmét, az egyház joga és kötelessége az ifjúság vallási oktatása, ezért nem engedheti meg, hogy a hitoktatást a plé-

bánia épületéből is kitiltás. Előírta nekik, alakítsanak ki erre alkalmas helyiségeket. Összeállította az oktatás anyagát is.⁴⁰

Sztálin halála és az 1956-os szovjetunióbeli változások Romániát nem érintették. Gheorghiu-Dej személyi kultusza mit sem változott. A főtitkár dicsőítése, érdemeinek felnagyítása, abszolutizálása nem ismert határokat, a társadalom életét továbbra is az „osztályharc” határozta meg.⁴¹

Az 1956-os magyar forradalom tragikus hatással volt az erdélyi magyarságra. A leverte felkelés megtorlása légkörében a megfélemlített erdélyi magyarság ellen megindult az elős nagyobb elrománosító hullám, amely majd a 60-as években válik kiterjedtté.

A „magyar kérdés” ENSZ elé kerülésével az erdélyi magyarság vezetői úgy gondolták, nekik is csatlakozniuk kell, s az erdélyi problémát is a világszervezet elé kell vinni. Ennek előkészítése érdekében memorandumot juttattak el az erélyi magyarság legismertebb képviselőihez, így Márton Áronhoz is. A megkérdezettek többsége a független Erdély vagy a méltányos területi megosztás elvét támogatta. A szervezkedés azonban még csírájában a hatóságok tudomására jutott, s 16 személyt letartóztattak. Ők következetesen védték a kívül levőket, így a püspök sem került bajba. Az 1957. szeptemberi tárgyaláson Dobay István jogászt és Vargha László református lelkészt életfogytiglani, a többieket 5-25 év börtönre ítélték.⁴²

1957-58-ban a magyarországi megtorlással párhuzamosan az egész romániai magyarságra kiterjesztették a revizionizmus vádját. Mintegy 40 ezer embert tartóztattak le, egy részüket kivégezték, a többséget hosszú börtönre, kényszermunkára ítélték, a Duna-delta haláltáborába, a Duna-fekete-tengeri csatorna építésére vitték.

1959-re a nacionalista politika egyértelművé vált, megszüntették a kolozsvári magyar egyetem önállóságát, s megkezdték a magyar iskolahálózat felszámolását.

A 60-as évek elején beállt külpolitikai irányváltás következményeként enyhült a légkör, s egyházi amnesztiához is vezetett. A nyugat felé nyitás feltételezte a politikai amnesztiát és a vallásszabadságot. 1964-ben az amnesztiával a munkatáborokban sínylődő papok zömét kiengedték. Az amnesztia azonban nem

volt általános, a szabadonbocsátott papok nem térhettek vissza működési helyükre, a püspökök sem vehették kezükbe egyházmegyéjük kormányzását. A kiengedett papok titokban végeztek segédpapi teendőket. A rendelet Márton Áronnak sem hozott szabadulást.

1965-ben Ceausescu került a párt élére, s ezzel ismét újabb fejezet kezdődött az erdélyi magyarság életében. Egyik első rendelete újraszabályozta a vallási szertartások tartásának feltételeit, s újabb lehetőséget biztosított a papnevelő intézetek ellenőrzésére. Következmenyként 1966-ban megvonták több gyulafehérvári növendék és tanár működési engedélyét. Az ingézmény 95 lakója közül 30-nak kellett eltávoznia.⁴³ Ugyanakkor az 1965. aug. 21-i újabb alkotmány ismét kimondta a vallás és lelkiismeret szabadságát. Eszerint a vallás gyakorlata mindenki számára biztosított, a vallásfelekezetek szabadon szervezkedhetnek és működhetnek.⁴⁴ Ez a szabadság azonban továbbra is csak elvben volt meg. Jellemző, hogy Románia volt az egyetlen ország, ahonnan nem ment egyetlen püspök sem a II. Vatikáni zsinatra. Márton Áront ugyan felszólították, menjen el Rómába, ő azonban azzal utasította el, amíg nem oldják fel háziőrizetét, addig nem megy külföldre sem. Attól tartott ugyanis, hogy így akarnak tőle megszabadulni.

4. A Ceausescu-korszak kezdeti – Márton Áron utolsó évei

Márton püspök háziőrizetét 1967-ben oldották fel. Ennek oka a román államra nehezedő nagy külföldi nyomás, melynek betetőzése König bécsi bíboros bukaresti látogatása volt. A Curta de Arges-i ortodox kolostor 450 éves jubileumára meghívott König azt szabta meg utazása feltételeként, hogy találkozhasson Bukarestben a már szabad Márton Áronnal. A magyar főpapot így Bukarestbe hívták, s nov. 22-én közölték vele, ezentúl szabadon mozoghat. A püspök válaszában kijelentette, újra csak akkor fogadja el a szabadságot, ha azt semmilyen feltételhez nem kötik.

1968-tól folyatta diadalmenet-szerű bérmaútjait. Hívei továbbra is aggódtak érte, nem bíztak a hatóságokban. 1969-es felsíki bérmaútján ismét „testőrgárdát” szerveztek védelmére. Csíkszeredában ekkor 18 ezren bérmaálkoztak! A püspök

1969-ben Rómába is eljutott, ahol szintén hasonló tisztelettel fogadták.

A 60-as évek végén, Ceausescu uralmának első éveiben a viszonylagos kedvezmények adása volt jellemző. A párt 1968 áprilisi plénümán leszámolt az 50-es évek hibás gyakorlatával, és Gheorghiu-Dej-t tekintette felelősnek az elkövetett bűnökért. Júniusban a vezetés ígéretet tett, hogy nagyobb teret biztosít a nemzetiségi nyelv használatának az iskolákban, kulturális életben.

A csehszlovákiai események és a szovjet fegyveres beavatkozás felgyorsította a folyamatot. Ceausescu augusztus végi székelvényföldi útján ígéretet tett a lemaradás megszüntetésére. Romániában komolyan aggódtak egy hasonló szovjet beavatkozás lehetősége miatt, ezért engedményeket tettek a magyar kisebbségnek. Az erdélyi magyarság ismét bizakodott, néhány évig szabadabban élhetett. Bővültek intézményei, létrehozták a Kritérium kiadókat, új lapok indultak, megkezdődött a magyar nyelvű rádió és TV adás.

Az engedmények azonban nem sokáig tartottak. Miután bizonyos részlet- vagy látszatengedménnyel sikerült a nemzetiségek kívánalmait semlegesíteni, s elhárult a szovjet invázió veszélye, a 70-es évektől megkezdődött az új nemzetiségi-politikai irányvonal kidolgozása, majd végrehajtása. Kezdetét vette egy antidemokratikus, parancsuralmi rendszer, amely a romániai magyarság és a többi nemzetiség teljes beolvasztását tűzte ki célul.

Márton püspök egészségi állapota közben egyre romlott, s többször kérte a Vatikánt, mentsék fel az egyházmegye vezetése alól. Erre 1980. áprilisában került sor, amikor javaslatára utódjául Jakab Antalt nevezték ki. A kinevezés is Márton Áron nagy tekintélyének köszönhető, hiszen az állam ebbe nem tudott beleszólni.

Márton Áron 1980. szept. 29-én, sok szenvedés után, élete 85., püspöksége 42. évében halt meg. Temetésén okt. 4-én 6 püspök, Lékai László esztgergomi, Cserháti József pécsi, Jung Tamás nagybecskereki, Zvekanovics Mátyás szabadkai, Boros Béla temesvári és Jakab Antal vett részt, több mint ötszáz pap és több tízezer hívővel, tisztelővel együtt. Erdély egyik legna-

gyobb fia távozott el örökre, s vele egy korszak is lezárult. Emlékét ma is elvenen őrzi az egész magyarság.

Jegyzetek:

1. Domokos Pál Péter: Rendületlenül Bp 1989. Eötvös 84-85 o. Ua. Siculus Verus (Domokos Pál Péter): A nemzetek és vallások története Romániában Youngstown 1980. Katolikus Magyarok Vasárnapja 256. o.
2. Salacz Gábor: A magyar katolikus egyház a szomszédos államok uralma alatt, München 1975. Auróra könyvek 57-58 o.
3. Domokos Péter Pál im 87. o.
ua. Siculus Verus im. 257. o.
4. Illyés Elemér: Magyar egyházak Romániában
Katolikus Szemle 1976/3 Róma 224. o.
5. Bíró Sándor: Kisebbségben és többségben (Románok és magyarok 1867-1940) Bern 1989. Európai Protestáns Magyar Szabadegyetem kiad. 383. o.
6. P. Szőke János: Az erdélyi püspökség története
in: P. Szőke (szerk): Márton Áron Thaur 1988. 117. o.
7. Katona Szabó István: Lapok az Észak-erdélyi köztársaság történetéből
Hitel 1989/10 Bp. 9. o.
8. Kovács K. Zoltán: A magyar egyházak küzdelmes élete Erdélyben
Katolikus Szemle 1981/1 Róma 36. o.
9. P. Szőke János: Márton Áron életrajza
in: P. Szőke (szerk): Márton Áron, Thaur 1988. 147. old
10. Szemelvények Márton Áron leveleiből, körleveleiből és beszédeiből
in: P. Szőke (szerk): Márton Áron, Thaur 1988. 443, 448-449. o.
ua. Robotos Imre: Elhallgatott történelmi tények, Kritika 1989/2 Bp. 23-24.o.
ua. Domokos Pál Péter im. 247, 250-251. o.
11. Szabó Éva-Szücs László: Az erdélyi kérdés 1945-46-ban Új Fórum 1989/1 Bp. 43. o.
12. Domokos Pál Péter: Az én Erdélyem Bp. 1988. Vita k. 93. o.
ua. Fülöp Mihály: MártonÁron és az MNSZ – Hallgattassék meg az erdélyi magyarság is! Magyar Nemzet 1989. jan. 28. Bp.
13. Fülöp Mihály: im.
14. Domokos Pál Péter (1) 259 o.
ua. Szemelvények... (10) 460, 462. o.
15. P. Szőke János (9) 146. o.
16. Virt László: Márton Áron a lelkiismeret apostola Bp. 1988. Ecclesia k. 198-199. o.
ua. Domokos Pál Péter (1) 278. o.
ua. Szemelvények... (10) 484. o.
17. P. Szőke János (9) 148-149. o.
18. Robotos Imre: Az érem másik oldala Magyar Nemzet 1989. jan. 31. Bp.
19. Köpeczi Béla: Erdély a szocialista Romániában
in: Erdély története III. kötet Bp. 1986. Akadémiai k. 1762. o.
20. P. Szőke János (9) 149-150. o.
21. Illyés Elemér im. 225. o.

22. Illyés Elemér im. 225. o.
23. Illyés Elemér im. 225. o.
24. Domokos Pál Péter (1) 89. o.
25. P. Szőke János (9) 15. o.
26. Domokos Pál Péter (1) 298. o.
27. Siculus Verus im. 275. o.
28. P. Szőke János (9) 151. o.
29. Robotos Imre (10) 24. o.
30. Robotos Imre (10) 25. o.
31. Domokos Pál Péter (1) 199. o.
32. Domokos Pál Péter (1) 199-200. o.
33. Kovács K. Zoltán im. 36. o.
34. Kovács K. Zoltán im. 38. o.
35. András Imre: Áron püspök élő emlékezete Katolikus Szemle 1981/1 Róma 33. old
36. Domokos Pál Péter (1) 194-195. o.
37. Lipcsey Ildikó: 35 éve alakult meg az erdélyi magyar autonóm tartomány (1952-68) Kritika 1987/9 Bp. 6-9. o.
38. Domokos Pál Péter (1) 300. o.
ua. Virt László im. 219. o.
39. Domokos Pál Péter (1) 203. o.
40. P. Szőke János (9) 167. o.
41. Lipcsey Ildikó im. 7. o.
42. Juhász László: Erdély októbere Hitel 198/21 Bp. 18-20. o.
43. Kovács K. Zoltán im. 38. o.
44. Illyés Elemér im. 226. o.

Lelkipásztor cigányok között

Georges Nossent 1931-ben született, a jezsuiták belgiumi provinciájában 1961-ben szentelték pappá. A filozófia professzora lett, később „váltott át” a jövevények, úton levők és cigányok lelkipásztori munkájára. Tíz folyóiratoldalon erről számolt be – telve gonddal és reménnyel.

„Az evangéliumot minden nép között kell hirdetni” – kezdi tanulmányát. „Bármennyire értékes legyen is egy kultúra, a 'jó hírt' nem tudja magától felfedezni. A kultúrákat evangelizálni kell. Az evangélium azonban nem maradhat kultúrán kívüli felépítmény. Bele kell épülnie, hogy ki tudja fejezni önmagát és életképes legyen.” Belgiumnak ez lenne a feladata a cigányokkal szemben, immár öt évszázad óta.

1) Kik a cigányok? Mondhatjuk, hogy ez az utolsó népvándorlási hullám, amely Ázsiából érkezett. Fegyverek nélkül jöttek, nem telepedtek le adott helyen (mint pl. a magyarok), nem volt szilárd társadalmi szerkezetük. Kis csoportokban szóródtak szét egész Európában. Csak a legújabb nyelvészeti tanulmányok derítették ki, hogy nyelvük ősrétege Nyugat-Indiára utal. Az újabb nyelvi rétegek vándorútjukat is jelzik. Európában valószínűleg Görögországon át jöttek, de itt szétváltak, s részben nyugati, részben keleti irányt vettek. Belgiumi jelenlétükről először 1420-ban található jelzés. Az első évszázad nyugodtan telt el. A 16-ik századtól kezdve szaporodnak a tiltó rendelkezések: kiűzik, vagy vándorlási tilalommal sújtják őket, igazi letelepedésre mégsem képesek, kivéve a román vajdaságokat, ahol négyszáz éven át rabszolgaságban éltek. Felszabadításukra itt a 19-ik században került sor – s azonnal útra keltek. „Hivatásos” vándornép.

2) Jellemzésnek azonban ez túlságosan kevés. Vándorlásuk okát is keresnünk kell. Szétszóródnak, hogy csökkentsék a törzsek közötti feszültséget, vagy hogy készítményeiket könnyebben adhassák el. Ha ez a két probléma megoldódik, ők is vállalkoznak a letelepedésre – anélkül, hogy hajlandók lennének az asszimilációra. A közöttük töltött idő azonban erre a felismerésre kényszeríti a jezsuita papot: a cigány nem érzi földhöz-kötöttnek magát, a néphez-tartozás nem válik igazán tudatává. Mit jelent ez pozitív szempontból? A szociális kötelek rendkívüli erővel kötik őket össze. „Ritkán tudtam meglátogatni egy cigány családot úgy, hogy ne lett volna már ott egy másik család, vagy ne láttam volna újonnan érkezőket.” A hírek hihetetlen gyorsasággal kerin-

genek közöttük. Egy haláleset messze vidékekről is hív látogatókat. „Egy cigány elsorvad, ha egyedül marad. Ha akár saját hibájából, akár a körülmények kényszerítő ereje miatt elszigetelődik a többiektől, azt érzi, hogy lelkét veszítette el. Ismerek cigány családot, amely jelentős költséggel rendbehozott egy lakást, utána felkerekedett, s felzárkózott a többiekhez. Lelküket találják meg, ha hozzájuk hasonlókhöz szociális kötelék fűzi őket.”

3) Úgy tűnik, hogy vándorútjuk során nehézségek nélkül fogadták el azt a vallást, ahol éppen éltek. Belgiumban megkereszteltették gyermekeiket, egyházi temetést kértek, búcsújáróhelyekre zarándokoltak. A plébániák klasszikus szerkezete azonban nem tudott megbírkózni a hit elmélyítésének feladatával. Csak a második világháború alatti cigányüldözés ébresztette fel igazán a keresztények lelkiismeretét. Ekkor neveztek ki lelkészeket számukra. Elkésett lépés volt ez. A „pünkösdisták” mozgalom már nagy sikerrel működött közöttük. Cigány származású lelkészeket, igehirdetőket neveztek ki, óriási tömegeket mozgósítottak közös imádságra – és megtérésre. Ez utóbbi a „Lélekben való keresztiséget” jelzi, s ez egyúttal azt is jelenti, hogy elhagyják a katolikus egyházat, az ökumenikus dialógusra való készségük is fagypontra alá süllyed. Vallásosságuk is új irányba indul: nincs felszentelt papjuk, az eukarisztia pusztán jelképes úrvacsora, az üdvösség rendkívüli erejű hit eredménye, ezt hitelesíti a felnőttkereszttség, a szentek tisztelete bálványimádás, az elhunytakért nem lehet imádkozni...

Hogy ez a mozgalom ily erővel működhet, annak hátterében bizonyosan az a tény áll, hogy végre cigányok hirdethetik a tanítást cigányok között, ők vezethetik az istentiszteleteket. „Az a vágyuk teljeseedik, hogy értékeljék őket a mai világban. Legyen vége a megvetésnek! Vezető lelkészeik a hatóságoknál is közbenjárnak, hogy pl. engedélyt kapjanak az időleges tartózkodásra. Ők azok, akik a családi összejöveleket is szorgalmazzák.” Vallási világuk is sokat vesz át a cigány kultúrából. Saját nyelvük fogalmai váltják fel a régieket, hagyományos cigány énekeket énekelnek zenészeik kíséretével, a prédikációk inkább az érzésvilágot, mint az értelmet szólítják meg.

Ebben a helyzetben nehéz a katolikus lelkipásztor ügye. Jó értelemben vett „elcigányosítás” nélkül (ha lehet elmagyarosításról, vagy elnémesítésről beszélni, miért ne lehetne ezt is használni?) nem lehet előrehaladni. Nem kell a pünkösdistákat utánoznunk, még lelkipásztori stratégiára sem kell gondolnunk, hanem igazi igényt kell kielégítenünk. „Cigányzenészek részt vehetnek az istentiszteleteken, saját dallamkincsüket be lehet építeni az egyházi énekekbe, az imádságokba a cigány nép szókincsét, fogalmait kell méltányolni...”

„Lelkészségünk elfogadja és ápolja ezt a fejlődést. A katolikus hit helyességét két 'tényező' garantálja: az eukarisztia és Mária. Egyesek

hangoztatják, hogy a cigány semmit sem ért a szentmiséből. Ez teljesen téves állítás. Lényeges feladatunk csupán az, hogy fogékonyságuknak és érzékenységüknek megfelelő hullámhosszon működjünk...” A cigányok az egyházon belül is vállalhatnak felelős megbízatást. Felolvassák Isten Igéjét, sőt meg is magyarázzák testvéreiknek. Franciaországban már vannak szerzeteseik, sőt diákonusaik is, akik részt vesznek népük evangelizációjában. „Ezen az úton kell továbbhaladnunk...”

Lumen Vitae, Bruxelles
45/1990. 1. szám.

Szélvihar jelei az egyházban

Jean-Pierre Lintanf a lyoni domonkos provincia tartományfőnöke. Az egyházon belüli szükséges szabadságért aggódó sorait először a nagynevű „Le Monde” közölte (1989. március 25.), majd a kéthetenként megjelenő „La documentation catholique” vette fel közleményei közé (1989. május 7.). Ez az egyházi folyóirat elsősorban a pápa, a Vatikán, a Szentszék nyilatkozatait közli, utána a püspökök jutnak szóhoz. Lintanf cikke utolsó helyre került, de érdemes rá felfigyelnünk. Szövegét lerövidítve fordítom (a kihagyásokat külön nem jelzem).

Úgy tűnik, hogy tartós jó időre nem számíthatunk az egyházban. XII. Pius pápa autokrata volt ugyan, de azt kívánta, hogy „az egyházban igazi közvélemény is kifejezésre juthasson”. Egyesek állításával ellentétben ma ilyen nincs – vagy alig van. Nagyon rossz a vérkeringés a Pére Congar által sokszor hangsúlyozott három „tényező” között: a hívő nép, az egyházi vezetőség és a teológusok. Fokozódó érzelmesedésnek vagyunk szemtanúi. Ha valaki fenntartással él, bírál, olyan élményt nyilvánít, amely nem teljesen egyezik a hivatalosak szavaival, sőt ha egyáltalán sürgető kérdést tesz föl, azt már úgy ítélik meg, hogy forradalom, eltévelyedés, vagy gyerekes izgatás. Veszélyessé vált, ha valaki szabadon – de szenvedélyektől mentesen – akar beszélni.

Keresztény vagyok, pap, domonkos szerzetes. Nem vagyok senki szószólója, de meg vagyok győződve, hogy sokak véleményének adok hangot. Ha jámbor dolgokról beszélnek, a máriatiszteletről, vagy a „pápa imádásáról” (amely ellen még II. János Pál pápa is tiltakozott!), akkor semmitől sem kellene félnem. Senki sem botránkozik meg azon, hogy magnókazetták milliói kerültek forgalomba, amelyek a „három ártatlan erő”, a szentostya, a pápa és a szent Szűz tiszteletét hirdetik. De ha az egyházi hatalom gyakorlásával, a tanítóhivatal működésével kapcsolatban véleménycserére, sürgős beszélgetésre szólítok föl, akkor azt kiáltják, hogy áruló. Mégis szólnom kell.

Egy elfogulatlan szemlélő is megállapíthatja, hogy a katolikus egyházban egyre erősödik a központi irányítás, a hatalom pusztán tekintélyi alapon történő gyakorlása. Ennek már nem egy jele van.

Senki sem vonja kétségbe, hogy a püspököknek a pápa adhat megbízatást. Ugyanakkor világos az is, hogy a szokásokkal vagy eddigi gyakorlattal ellentétben Róma nem veszi figyelembe az érintett egyházak kívánságait, vagy akár szembeszegülését. Ausztria, Hollandia, Brazília, Németország (s legújabban Svájc, – ford.) egyházmegyei kényszerültek az utóbbi időben arra, hogy így éljenek.

Minden lehető alkalmat megragadnak arra is, hogy a püspökkari értekezletek szerepét csökkentsék. Európa és Afrika jónéhány püspökének vallomása szerint az apostoli nunciusok is egyre többször lépik túl diplomáciai megbízatásuk keretét. Különböző szervezetek – a legismertebb az Opus Dei – kitartó türelemmel építhetik fel hatalmukat. A keresztények egységének és a nem-keresztény vallásokkal folytatott dialógusnak pápai testületei (korábban titkárságok) a hittani kongregáció ellenőrzése alá kerültek... Folytathatnánk tovább.

Az egyházban folytatott beszélgetés csak „szimfónikus” lehet, ez teszi gazdaggá. Az egység még nem jelent egyformaságot. A kollegialitás testvéri közösséget kíván, nem azt, hogy mindenkinek ugyanaz a véleménye. Egy a hit, de több teológiai gondolkodásmód van. Szent Iréneusz nem Agoston, Bonaventura nem Szent Tamás. Jó tíz év óta az a helyzet, hogy az egyházban elhangzó tanítás egyre inkább egyszólamú, „alul” csupán értelmezik és védelmezik azt, ami „felülről” érkezik. Megkísérelheti ma valaki, hogy az egyházi szolgálatról, az egyházzól, az erkölcsi kérdésekről, a bűnbocsánatról „más” teológiát védelmezzon, még akkor is, ha ezt a régi hagyományból merítette? Sok domonkos testvérem érzi, hogy miről van szó.

Egyházi dokumentumok felszólítanak ugyan, hogy „nyissuk meg a tárgyalást” – de előbb elreteszelik az utat a forró kérdésekhez. A tárgyalásnak vége van, mielőtt elkezdődött volna.

Legégetőbbé váltak az erkölcsi kérdések. „A tévedést csak objektív tudományos és kényszer nélküli vita útján szabad helyreutasítani... A római kúria intézményei, elsősorban a Hittani Kongregáció – úgy tűnik – egyetlen meghatározott teológiai irányt részesítenek előnyben. Ezeknek az intézményeknek összetétele sem tükrözi megfelelő módon a különböző teológiai iskolák, a mai teológiai irányzatok világát, pedig ezek az elismert pluralizmus határán belül állnak.” Ezt a szöveget Yves Congar, Marie-Dominique Chenu, Hans Küng... írták alá. Egy bizonyos (un certain) Joseph Ratzinger is, mint tübingeni teológiai tanár. Igaz, ennek már húsz éve. Lehet sajnálkozni, vagy lehet örülni, az biztos, hogy ez a kérelem nem nyert meghallgatást.

Az erkölcsi kérdések jelentik a végső bástyát? Egyesek ezt így magyarázzák: az egyház lassanként elveszítette minden hatalmát a politika és a kultúra világában. Most végső erővel védelmezi utolsó bástyáját – s ez az egyéni erkölcs, elsősorban a szexualitás világa. Igaz, az egyháznak joga és kötelessége, hogy ezekben a kérdésekben is nyilatkozzék, de a felvetett kérdések oly súlyosak, hogy a legteljesebb figyelmet kívánják.

Sok mai moralista saját helyzetét a katolikus exegétákéhoz hasonlítja, amíg végre elhangzott (1943-ban) a felszabadító szó. Olyan teológiát ajánlanak nekik és kényszerítenek rájuk, amely egy nagyon kérdéses antropológiai szemléletmódra épül.

Bűn, ha azt állítjuk, hogy az egyház messiási erkölcsant birtokol, hiszen azt Jézus éppen úgy elvetette, mint a politikai messianizmust. Az erkölcsi kérdésekben erkölcsi bizonyítékokat kell hozni, nem pedig pusztán tekintélyi szóval tanítani. Egy antik alapelv így hangzott: „Ha valamilyen kérdés mindenkit érint, azt mindenkiel meg kell beszélni.” Csak sajnálni lehet, hogy pl. a mesterséges megtermékenyítés római dokumentuma (Donum vitae, 1987. március 10.) egyetlen szóval sem tesz említést azokról az orvosokról, biológusokról, jogászokról, azokról a szervezetekről, egyetemekről, etikai bizottságokról, amelyeknek nem kellett várni erre az eligazításra, hogy egyáltalán komolyan foglalkozzanak ezzel a kérdéssel. Nem fújhatna egy kicsit „Assisi szellemének” szele az erkölcsant területén is? (Assisi 1986. október 27.: a pápa különböző vallások vezetőivel találkozott).

Az egyház mindenkor tanította, hogy a cselekvés közvetlen irányelve a lelkiismeret. „Ne gondolják a laikusok, hogy lelkipásztoraik annyira illetékesek mindenben, hogy minden problémára – még a legsúlyosabbakra is – konkrét és közvetlen megoldást tudnának adni.” Ez a második Vatikáni Zsinat szövege, igaz, hogy 25 évvel ezelőtt szövegezték. „Aki egy törvénynek kizárólag a törvény miatt engedelmeskedik, az az állatok alá süllyed.” Így beszélt Aquinoi Szent Tamás, igaz, hét évszázaddal ezelőtt.

„Nyitottság”, „áttetszőség” – elkeserítő lenne, ha ezeket a szavakat csak oroszul lehetne ragozni. „Őrizzétek a szabadságot, hiszen Krisztus szabadított fel benneteket.” Ez Pál apostol szava, igaz, hogy húsz évszázaddal ezelőtt írta le.

Egy felháborító püspök

Jacques Gaillot 47 éves korában, 1982-ben került a francia Évreux egyházmegyéjének élére. Konzervatív egyházi és konzervatív állami körök számára „fölháborító”, ahogy viselkedik, pedig – saját vallomása sze-

rint – csak „Az egyház a mai világban” című zsinati dokumentumot szeretné szó szerint venni. Olyan dolgokba szól bele – mondják róla egyesek – amelyekhez püspöki küldetése alapján semmi köze. Milyen dolgokról van szó? Néhány pillanatfelvétel életéből.

Évreux büntetőbíróháza 1983-ban különös ügygel foglalkozott. Egy fiatal állatorvos megtagadta a katonai szolgálatot, de civil „pótszolgálatra” sem volt hajlandó. Egy, a katonaságtól teljesen független alternatíva mellett tüntetett. A bíróság 18 hónapi börtönre ítélte: „békeidőben katonaszökevény”. Gaillot püspök pusztja jelenlétével tiltakozott az ítélet ellen. Több mint 500 levél érkezett ezután a püspökségre: egyesek a béke evangéliuma tanújának nevezték, mások árulónak tartották, aki hátbatámadja az államrendet, engedetlenségre oktatja a fiatalokat.

Néhány hónappal később – 1983 őszén – a francia püspöki kar Lourdes-ban tartott gyűlésén egy dokumentum született „Gagner la paix” (megnyerni a békét) címmel. Meglehetősen világos állásfoglalás volt ez a katonai szövetség, az atomfegyverkezés, a francia katonai „ütőerő” érdekében. Gaillot püspök ezzel határozottan szembeszegült, de megtörte az eddig betartott elvet is, azt t. i., hogy „a leszavazottak csendben maradnak”. A „Le Monde” egyik novemberi számában jelent meg cikke, amelyben kifejti, hogy püspök társai elmulasztották a lefegyverzés politikájának első lépését.

Komoly összeütközésre került sor iskolaügyben is. A nem állami iskolák 90 %-a egyházi kézben van, de ezekben inkább a társadalmi és anyagi szempont játszik szerepet. A magasabban álló társadalmi osztályok kedvelik a magasabb nívó miatt. A meglehetősen drága iskolázás miatt pedig a polgárság és a nagypolgárság nyugodt lehet, hogy a maga körében maradt. Savary nevelésügyi miniszter kiegyenlítő javaslatot tett az állami és egyházi iskolarendszer egymáshoz való közelítéséhez, de ezt óriási katolikus felháborodás fogadta. Gaillot püspök azonban nem volt hajlandó résztvenni az 1984. júniusi párizsi tüntetésen. Sőt, a tüntetés előtt cikke jelent meg a „Nouvel Observateur”-ben. Milyen szabadságokat védelmezünk – kérdezi – ha ezek az iskolák már régóta a gazdagoké? Nem kellene inkább a rászorulókkal foglalkoznunk? „Felháborító” volt az is, hogy néhány hónappal később ő is aláírt egy nyilatkozatot, amely a katolikus oktatási rendszer hibáira hívta fel a figyelmet: a tanárok nem vehetnek részt szakszervezeti munkában, kémkedve kutatják, milyen véleményük van, egy-egy bíráló kijelentésért megbüntetik őket...

Mit tett és mit mondott még Jacques Gaillot? Szembeszegült a nacionalista szellemmel és kiállt a menekültek mellett; Szolidaritást vállalt az Izrael által megszállt területek arabjaival; Javaslatot tett arra, hogy házas férfiakat is lehessen pappá szentelni, kilépett és megházasodott papokat vissza lehessen fogadni a szolgálatba; Hangsúlyozta az

AIDS-betegekkel szembeni keresztény felelősséget; Elítélte azokat, akik a „Jézus utolsó megkísértése” című film ellen mozikat rombolva tiltakoztak...

Misztika és politika találkozott benne. Könyvei arról tanuskodnak, hogy rendkívüli beleéléssel tud azonosulni emberi sorsokkal, lázad az embert „bebörtönző”, hagyományosan őrzött intézményes keretek ellen – ugyanakkor nyílt lélekkel szólít fel mindenkit Krisztus követésére. Ilyen emberek teszik hitelessé a mai korban az evangéliumot.

(Könyvei: Monseigneur Gaillot, *Ma liberté dans l'église*, Entretiens avec E. Coquart. Paris, Ed. A. Michel. 1989.; *Foi sans frontières*. Paris, Desclée, 1988.; *Ils m'ont donné tant de bonheur*, Entretiens avec G. Jarczyk. Paris, Desclée, 1988. – Első életrajza: Chr. Wargny, Monseigneur Gaillot, *Provocateur ou prophète?* Paris, Syros-Alternatives, 1989.)

Orientierung

Zürich, 54/1990/, Nr. 8. 85-89. o.

Bérmálkozzanak a 17 évesek

A svájci Winterthur „Péter és Pál” plébániájának lelkipásztori közössége elhatározta, hogy ezentúl 17-18-éveseket fognak bérmálásra előkészíteni. Nem ők az úttörők. Az elmúlt években Zürich kanton jónéhány egyházközsége jutott erre az elhatározásra. Eddig érvényes szokásjog alapján a hatodik iskolaév végén, tehát kb. 12 éves korban került sor erre a szentségkiszolgáltatásra. Itt azonban egyre élesebb kérdések merültek fel: A bérmálás az egyház közösségébe, konkrétan fogalmazva a helyi plébániába való beépítést jelenti, – elméletileg. Valójában nagyon kevés gyermekről állítható ez, hiszen alig van kapcsolatuk az egyházközséggel. A bérmálás a keresztség aktív elfogadását jelenti, készséget arra, hogy életüket a hit elvei szerint akarják alakítani. Képesek ilyen döntésre tizenkétévesek? „A püspökkel folytatott megbeszélés nyomán arra az elhatározásra jutottunk, hogy a bérmálásra egy életrit-mussal később kerüljön sor”.

Milyen további felismerések állnak a háttérben? A legtöbb szülő – ma még – megkeresztelteti gyermekét. A hitoktatás azonban nem képes ezekből a gyermekekből felnőtt, elkötelezettséget vállaló „hívőket” nevelni. Ennek a nevelési munkának szolgálatába lehet állítani a bérmálást, s az azt megelőző előkészítő munkát. A kötelező iskolai képzés befejezésekor – mintegy 15-16 éves korban – nem túl alkalmas a „talaj”: a gyerekek beleuntak az iskolába, a vallási témákhoz sem könnyű őket közelhozni. Kialakult közöttük az a nézet is, hogy a bér-

málás az utolsó vallási tett: kilenc éven át tanultak hittant, a bérálásal „be van fejezve az ügy”. Valójában éppen most kellene igazán kezdődnie. „A tapasztalatra lehet hivatkozni, amikor azt állítjuk, hogy 17-18 éves korban sokan újra nyitottá válnak az élet értelmének, a hitnek kérdései felé.”

„Ügy határoztunk ezért, hogy a kötelező iskolai idő letelte után mintegy fél évvel meghívókat küldünk szét a fiataloknak, hogy vegyenek részt a bérálás előkészületében.” Itt már szabadon dönthetik el, hogy akarnak-e jönni. Aki most nem jelentkezik, az jöhet a következő években, „fölfelé” nincs határ. Ötös-hatos csoportban „munkálkodnak” a bérálásra készülők, egy-egy fiatal felnőtt vezeti őket. Ezek állandó kapcsolatban állnak az egyházközség papjaival. A bérálási kurzus témái: életutam, hivatásom, a világ, amelyben élek, Jézus Krisztus, egyház, bérálás. Esti órákban – vagy pedig hérvégeken – tartják az összejöveteleket. „Célunk az, hogy hitükkel és az egyházzal kapcsolatban élő-eleven élményekre tegyenek szert.”

„Ha valaki azt az ellenvetést teszi, hogy 'akkor nem jönnek mindannyian bérálásra', ezt válaszoljuk: valóban, mert csak azok jelentkeznek, akik maguk is akarják a bérálás szentségét. Nem szabad beleegyeznünk abba a véleménybe és gyakorlatba, hogy 'megbérálmakoztunk, ezzel vége van, az egyház nem érdekel bennünket túlságosan'. Meg kell tanulnunk, hogy a bérálás sokkal nagyobb érték, semhogy leszállított áron kínálhatnánk.”

A „felemelt” életkor fiataljaink segítségére akar sietni, hogy meggyőződött és önálló keresztényként élhessenek egy olyan világban, amely keresztény orientációját elveszítette. Ez a munka nagy erőbefektetést kíván, de lehet ezt lelkesen és örömmel is végezni.

Josef Annen, in: Lebendige Katechese,
Freiburg, 12/199/1. füzet, 45-47. o.

Humor a szószéken

A prédikációk általában „halálosan komoly” légkört teremtenek, s ez bizonyos szempontból nem rossz, hiszen a hit mégiscsak komoly dolgokkal szembesít bennünket. Ugyanakkor baj lenne, ha ez „halálosan unalmas” légkört is jelentene. A hívek mise végén általában merev, átszellemültnek tűnő – hangsúlyozzuk: „tűnő” – arccal hagyják el a templomot, s ez nem jó jel. Az evangélium örömet sugároz és feladatra szólít. A lehorgasztott fej ezek egyikéről sem tanuskodik.

Romano Guardini 80 esztendőskorában tartotta utolsó egyetemi előadását Münchenben. Súlyosan beteg volt már, szinte a halál „megje-

lölte". Először fordult elő, hogy a Ludwig Maximilian egyetemet rendőrökön védte. A környéken ezrek gyülekeztek össze. Mi, a „kiválasztottak” a rendőrök által biztosított szűk folyosón jutottunk be az épületbe – a kinnrekedt egyetemisták szitkozódó megjegyzéseitől kísérve. Guardini 20 percig beszélt arról, hogy Platon-nál milyen szerepet játszik a humor. Az előadás alatt senki sem nevetett, mert a humor értelméről volt szó. Platon ezt így fogalmazta meg: az ember látja, milyen óriási életfeladat előtt áll, milyen kiválasztott helyen áll, ugyanakkor érzi, milyen kicsiny, mennyire nem felelnek meg erői ennek a feladatnak. Ebben a helyzetben „ki kell nevetnie önmagát”. Előadás közben Guardini komoly volt, ugyanakkor derűs, borongós, de rendkívül nyugodt hangulat áradt belőle.

Ennek a „feszült nyugalomnak” – vagy nyugodt feszültségnek – kellene prédikációnkban is megjelennie. Vicceket persze nem lehet mesélni, arról azonban lehet gondoskodni, hogy az istentiszteleteknek felszabadult, nyugodt, elmélyedésre készítő, meleg emberséget sugárzó, barátságos légköre legyen. Ez sem könnyű. Vasárnapi közönségünk általában nem képes arra, hogy derűt sugározzon a templomban. Guardini gondolatát kell megszívlelnünk: a szónok és hallgató legyen képes arra, hogy „kinevesse önmagát”, tehát hogy a legkomolyabb dolgok végzése közben is képes legyen valamiféle „lazaságra”.

Avilai Szent Teréz szava adhat eligazítást: „Isten kegyelme után a legfontosabb a humor”. Vagy ahogy XXIII. János pápa látta önmagát, amikor egy kihallgatás befejeztekor mondta: „... na, ma is sikerült nevetségessé tenni magamat”.

Zeitschrift für Gottesdienst und Predigt
Gütersloh, 8/1990/., 4. füzet, 25-26. o.

Sikeres látogatás és az árnyoldalak

Ez a címe a 44. évfolyamában járó bécsi „Herder Korrespondenz” cikkének, amelyben a fény mégis erősebb, mint az árnyék. Valami egyézen rendkívüli dolog történt a 36 óra alatt, amely II. János Pál pápa rendelkezésére állt, hogy találkozzon a cseh és a szlovák néppel. Mint poraiból a fönixmadár, úgy támadt új életre az a katolikus egyház, amelyet egy fél emberöltőn át üldöztek, gyaláztak, a társadalom peremére szorítottak, megkötöztek s halálra ítélték. Az a sír, amelyet a régi és új sztalinisták készítettek az egyház számára, üres. A feltámadást nem a pápa látogatása váltotta ki, de az ő rövid jelenléte alatt vált igazán nyilvánvalóvá.

Az állam ellenséget látott ugyan bennük, de a hetvenes évek elejétől megkezdődött a „földalatti egyház” szervezkedése. Rejtetten végeztek lelkipásztori munkát, vállalták fiatalok gondozását, tartottak lelki-gyakorlatokat, végeztek hittanítást, képeztek ki papokat, alakítottak szerzetesi közösségeket. Ehhez az egyházhoz elsősorban azok a püspökök és papok tartoztak, akiknek a „hatóság” megvonta működési engedélyét. A rendőrállam minden lehetséges eszközzel küzdött ellenük, növekedésüket megakadályozni azonban nem tudta. Az 1989 novemberi „forradalom” ha nem is teljesen, de legalább részben ezekben az aktív ellenálló körökben készült elő.

Óriási eredmény, hogy „Cseh- és Morvaország” keresztényei ebben az időben békültek ki igazán a katolikus egyházzal. Katolikus-ellenes és Róma-ellenes hangulatuk háttérben a huszita-háború áll, amely a katolikus Habsburg-monarchia elleni belső küzdelemben még tovább erősödött. A társadalom vezetői ma szövetségest látnak a katolikus egyházban, s ez annak köszönhető, hogy az elmúlt nehéz évtizedekben saját érdekkörén kívül a nép reményeit és követeléseit is képviselte.

Az egyház feletti állami kontroll egy csapásra megszűnt. A megüresedett püspökségeket állami beleszólás nélkül lehetett betölteni, s Prága és a Vatikán között is normális „diplomáciai kapcsolat” jött létre. A szerzetesrendek újból megerősödhetnek, az elkobzott szerzetesházak visszaadásáról tárgyalnak, katolikus egyesületek alakulhatnak és működhetnek...

Amikor Vaclav Havel, író-államelnök a pápát meghívta, bizonyára az volt a szándéka, hogy a katolikus egyházzal szembeni bűnök „jóvátétele” mellett a demokratikus fejlődéshez is erősítést, bátorítást kapjon. Erről tanuskodik néhány nyilatkozata, s az is, hogy a látogatást még a júniusi választások előtti időszakra kérte.

A látogatás rendkívül eredményes volt. A pápa megnyerte a csehek és szlovákok szimpátiáját, jelenléte nem csupán az egyház, hanem egyáltalán a vallás és vallásosság ügyét is szolgálta. Elismerő szavai voltak a pápának Husz János személyével kapcsolatban, akit 1415-ben a konstanzi zsinat eretnekként elítélt, s az ítélet után máglyán elégettek. Josef Zverina, az egyik vezető katolikus teológus (börtönben töltött másfél évtized!) már két évvel ezelőtt kérte a pápát, hogy az egyháznak felül kellene bírálnia ezt az ítéletet. „A cseh reformátor tanításában vannak tévedések, de kifejezett eretnekség nincs ... Husz néhány ellenfelének siralmasabb egyházképe volt, mint ennek a reformátornak.” A pápa most arról beszélt, hogy Husz János „feddhetetlen életű ember” volt, s „kiállásával sokat tett a nép erkölcsi képzéséért és neveléséért”. Egyetlen sajnálkozó szava sem volt azonban arról, hogy mit tettek a katolikus hit nevében ezzel a pappal – a szabad vonulás ígéretének meg-

szegésétől a máglyáig. „Történelmi pillanatot mulasztott el” – írja a Herder Korrespondenzben Peter Musyl – hiszen az eretneküldözés borzalmaira tekinthetett volna, elítélhette volna az évszázadokkal ezelőtti tetteket, s késő utódként bocsánatot kérhetett volna legalább a kortársaktól. Szóba sem került az, hogy Husz János „esetleg” olyan teológiai és lelkipásztori szempontokra figyelt fel, amelyek öt évszázaddal később a II. Vatikáni zsinat témakörébe tartozhattak. Talán nem kicsinyeskedés, ha a sikeres úttal kapcsolatban még néhány negatív megjegyzést teszünk. Főként a keresztény pártoknál volt tapasztalható, hogy a pápa látogatását arra is fel akarják használni, hogy azt a maguk pártérdekei szempontjából aknázzák ki. Itt a pápa részéről is hiányzott az élesebb határvonal, „eltúrte” ezt a politikai kísérőzenét.

Kár, hogy nem került sor ökumenikus találkozóra, pedig a protestáns egyházak képviselői ezt a kívánságukat már a látogatás előtt kifejezték. Az „elszakadt testvéreket” azzal vigasztalták, hogy egy későbbi látogatás alkalmával biztosan sor kerül erre is. „A kisebbségben élők – elsősorban a jelentős számban itt élő magyarok – képviselői is sajnálták, hogy a pápa nem figyelt fel helyzetükre, nem vált jogaik védnökévé. Ezek a kisebbségek azt panaszolják, hogy még egyházi téren sem veszik megfelelően tekintetbe jogos igényeiket.”

A pápa a csehek és szlovákok közötti feszült viszonyt is nagyon óvatosan érintette. Érezni lehetett, hogy ebbe a tűzfészekben nem akar belenyúlni, ahelyett, hogy talán kellemetlenül hangzó, de mégiscsak szükségyszerű, keresztény hitre épülő eligazítást adott volna (pl. a túlzott nacionalizmus elítélése, az uralomvágy, a mások feletti hatalmaszkodás megbélyegzése ...) Teljesen érthető a nép lelkesedése is – évtizedeken át szenvedtek pápahűségükért – de ez Csehszlovákiában szinte már a „pápakultusz” felső határát súrolta.

Nem jelentéktelen „hiányjegyzék” ez, összefoglalóan mégis ki lehet jelteni: a pozitív értékek messze fölülmúlták a hiányosságokat.

Herder-Korrespondenz

Wien, 44/1990/, 6. szám. 291-295. o.

Szerkesztőségünk szívesen ad helyt Kiszely Károly alábbi „üzenetének”, annál is inkább, mert 1989/2. számunk egy részét a természet kérdéskörének szenteltük, s ez sajnos még az Egyházforum olvasói között is csekély visszhangra talált. Kívánjuk, hogy most többen figyeljenek fel erre a „vészharang-kongatásra”.

ÜZENET A MAGYAR ÖSSZKERESZTÉNY ZSINATNAK

Drága Barátaim!

Még két-három éve a katonai szolgálat megtagadása és erőszakmentesség eszméje el nem ismert magatartás és gondolat volt Magyarországon. Hazaárulónak, elmebetegnek, eretnek szektásnak bélyegezték azt – szinte valamennyi oldalról –, aki ezt az ügyet képviselte. Mára bizonyos közéleti, politikai és vallási elismerésre tett szert ez a nemrég még „deviáns” gondolkodás- és viselkedésmód. Öndicséret nélkül mondhatjuk, hogy ebben részünk volt nekünk is.

Ám egy új, sokkal nyomasztóbb, hatalmasabb veszedelmesebb gonddal találtuk szembe magunkat. Talán legnagyobb gyakorlati (és persze) elméleti gondunkkal, mellyel *igazán elkötelezetten és kellő mélységgel, intenzitással ma Magyarországon szinte senki sem törődik*. Csupán hisztérikus hangok szólalnak meg ebben az ügyben, vagy csak át nem gondolt, jelszószerűen odavetett „követelésekkel”, „javaslatokkal” találkozunk. Az egészen kevés megfontolt figyelmeztetést, építő felhívást pedig túlharsozza a lelketlen politikai tülekedők hangoskodása.

Az emberi létfeltételek és a jövő nemzedékek létfeltételei – és valamennyi földi élőlény létfeltételei – ellen iszonyatosan kíméletlen írtóháború folyik *mind Keleten, mind Nyugaton*. Az

emberiséget és a magyar társadalmat olyan kényszerpályákra terelték, és terelik – politikai berendezéstől függetlenül –, hogy önmaga és gyermekei valamint teremtménytársai létalapjainak megsemmisítéséből *kell* élnie vagy kell kialakítania „életszínvonalát”.

Már a probléma kelet-nyugati elnevezése is manipulatív és arcátlan: egyszerűen csak „környezetté” degradálják létforrásaikat, gyermekeink létforrását, a Természet, Isten teremtett világát. Pedig a nemhívók számára a legfőbb, a hívók számára Isten után közvetlenül a második legnagyobb érték és „tekintély” a Természet – eltekintve mindenfajta panteista okoskodástól.

Túl egyoldalúan ragadtuk ki és értelmeztük azt az ószövetségi mondatot, hogy hajtsuk uralmunk alá a természetet. Hiába olvasható e mondat közelében Isten azon terve is, hogy az ember gondos, felelős, szerető kertésze legyen a teremtett világnak. Sokat lehet vitatkozni azon, hogy mit jelenthet az „uralom” szó. Egy bizonyos: nem jelentheti a Természet lerombolását, megmérgezését, elpusztítását. Az ember természet fölötti uralma sokkal inkább Isten egyetemes uralkodásának mintájára értelmezendő: szerető gondoskodást, féltést, megtartást, felelősséget, ismeretet és védő cselekvést jelent.

Jobboldali és újbaloldali „ellenzéki” szószólóink széltebenhosszában prédikálták és prédikálják: létfeltételeink rombolásáért (elsősorban) a kommunista rendszer felelős. Magam is ezt hittem, és ezt vallottam mindaddig, amíg nem jártam Nyugaton. Most, a polgári demokráciában élve látom, hogy a nyugati környezetpusztítás alattomosabb, veszedelmesebb és diffúz voltában is nagyobb méretű, mint az ugyan *részterületeken* brutális, de nyílt, feltűnő és *az ellenindulatokat is jobban kiváltó* „kommunista” típusú környezetszennyezés.

A trópusi őserdők – és mindenféle erdő – maradékainak rohamos pusztítását, a világtengerek elszennyezését, az Északi-tenger és az Adria haldoklását, az ózonpajzs súlyos károsodását, a talaj, a vizek, a jéghegyek, kőzetek, tengerek elárasztását radioaktív hulladékokkal és biológiailag lebonthatatlan vegyszerekkel és mérgező nehézfémekkel, állat- és növényfajok millióinak kiirtását, az éghajlat és a légkör egyensúlyának fölborulását stb.,

stb., aligha varrhatnánk egyedül a kommunista rendszerek vagy bármiféle diktatúra nyakába.

Az egyes nyugati demokratikus országok felszíni vizeinek, talajának és levegőjének viszonylagos tisztasága becsstelen és kegyetlen csalás eredménye: a mérgeket, a szemetet szegényebb országokba – hozzánk és a harmadik világba öntik. A környezetkárosító gyártási folyamatokat pedig „exportálják”. Ennek ellenére ez a viszonylagos „tisztaság” sem éri el a szükséges minimumot. A természet, a táj, a helyi kultúra rombolása, az erdők kizárólagos faipari nagyüzemekké züllesztése, az aszfaltozás és betonozás örülete, a gépkocsi és a gépek mindenk fölé emelése, a gépi zaj uralma (még az erdők legbensejében is), valamennyi folyó, patak elszegényített élővilágú csatornává „szabályozása”, kiegyenesítése, a természetvédelmi területek létesítésének gazdasági célú megakadályozása – ezek a nyugati természetgyilkolás legföltűnőbb jelenségei.

Vajon mennyire ismert tény Magyarországon, hogy Nyugat-Európában másfélszer-kétszer-háromszor annyi műtrágyát és „növényvédő” mérget szórnak ki egységnyi területre, mint nálunk? Hogy egy átlagos nyugati anya tejében hatszor annyi mérgeanyag van, mint a tehéntejben és háromszor annyi, mint a tehéntejre megszabott megengedett felső határ? És vajon hányan tudnak arról a Szent Kelet után a Szent Nyugat előtt térdekényszerített Magyarországon, hogy Ausztriában (például) még egyetlen nemzeti parkot sem lehetett létesíteni, mert a gazdasági hatalom ezt megakadályozta? Hogy gátlástalanul tarolják Magyarország erdeit, azért, hogy az így kiírtott fák tömegét filléréért szállítsák Ausztriába kamionok karavánszerű ezrei éjjel és nappal? Hogy az egykor mesés Lapincs és Rába folyó egész Közép-Európában egyedülálló ártereit ezekben az években semmisítette meg a nagyhatalmú osztrák vízügyi lobb, egészen a magyar határ drótkerítéséig? Most a vasfüggöny lebontását használják ürügyül arra, hogy e csodálatosan szép vidék Magyarországra eső maradványát (Szentgotthárd és Alsószölnök között) „nemzetközi együttműködés” címén töröljék el a Föld színéről a benne menedéket lelt, kipusztulásra ítélt állatfajokkal együtt. Holott ez egyáltalán nem volna szükséges.

A nyugati típusú egyéni formális szabadság vitathatatlan érték. Ámde a kevésbé gazdagok formális jogai versenyképtelenek a nagy propagandát kifejteni tudó, szinte bárkit adományokkal, ösztöndíjjal osztogatásával stb. lekenyerezni képes gazdagok jogaival szemben. Maroknyi természetvédő szegény, – seregnyi természetgyilkos gazdag. *A pénz hatalma még a gumibotnál, a szuronynál is fenyegetőbb.* És még arra is futja, hogy a gazdagok, és az általuk manipulált „önkéntes” alkalmazottak hadának terrorja leplezhető legyen.

A helyi polgári kezdeményezések is jelentős hordozói lehetnek a természet és a létforrások védelmének. A nyugati tapasztalatok azonban arra intenek, hogy központi *strukturális, független, arányos jogkörű intézményes biztosítékok* híján e kezdeményezések önmagukban csupán azt tudják elérni, hogy a mérgeket egyik vidékről a szegényebb, megvesztegethetőbb ország-részbe szállítsák. Ugyanígy nem lehet túloltúl sokat várni a helyi önkormányzatoktól sem. Ausztriai tapasztalataim és a legújabb magyarországi tendenciák bizonyítják, hogy *a természetrombolásban a helyi önkormányzatok gyakran a központi intézkedéseken és terveken is túltesznek, a természetvédelmi, tájvédelmi terveket megtorpedózzák.*

A Nyugat vitathatatlan gazdasági, politikai és szociális eredményei, de tekintet nélküli természetrombolása – és annak még gátlástalanabb exportja – arra tanít bennünket, hogy ismerjük el a Nyugat vívmányait, de *egészítsük is ki azokat a létalapok védelmének strukturális, független, arányos jogkörű, intézményes biztosítékaival,* s követeljük, hogy építsék be azokat a demokratikus rend fundamentumába. *E biztosítékok nélkül a demokrácia csalás csupán(!): színházzal leplezett pusztító, rabló, népirtó diktatúra a természet és a jövőendő nemzedékek fölött.*

A legóvatosabb becslések szerint is Magyarországon évente tízezrek halnak meg rákbetegségben és légúti betegségben a víz, a talaj, a levegő az élelmiszerek szennyezettsége miatt. A szív-érrendszeri betegségek nagy részében a gépi zaj jelentősége sem alábecsülendő. Százvezrek betegeskednek, akiknek sikerül erős szervezetük folytán mindezt túlélniük, és gyermekek százazeirenek szellemi és idegrendszeri állapota vallja kárát a vegyszerek és nehézfémek inváziójának.

Nem szabad hallgatnunk, föl kell emelni szavunkat! Ahogy elutasítottuk a közvetlen gyilkolás szakmájának tanulását, *ugyanúgy* el kell utasítanunk a cinkos hallgatást az alattomos, de még pusztítóbb diffúz tömeggyilkosság és kútmérgezés ügyében.

Ne hagyjuk magunkat az orrunknál fogva vezetni a nyugati ösztöndíjakon öntelt és elfogult prédikátorokká nevelődött dogmatikus, végtelenül sematikus gondolkodó „nyugatosok” és társaik által, akik látószöge épp oly hamis, mint az egykori Rózsadombon élő egypárti főkorifeusoké. Újdonsült „liberális” megváltóink úgy pufogatják most a legüresebb, leghamisabb lejáratos liberális-kapitalista közhelyeket, mint elődeik a fölületes lenini frázisokat. Egyenlő esélyekről, egyenlő képviseletről szónokolnak, miközben *a létforrásaink és a jövő nemzedékek jogainak, érdekeinek pártatlan képviseletét ki akarják zárni a parlamentből. (Pedig ezt a föladatot független, arányos jogkörű szósztólók elláthatnák.) A piaci elveket nem akarják a környezetvédelmére kiterjeszteni és az okozói elv helyett szocialista módon közpénzekből akarják finanszírozni a környezetszennyezést.*

És hadd térjek ki még egy – a morálisan felelős embereket fokozottan veszélyeztető – csapdára:

Nem elég az egyéni lemondás, az egyéni meggyőzés, az egyéni példa! A kényszerpályákat, a gyilkos, öngyilkos és jövőgyilkos struktúrákat kell és lehet megváltoztatni! Egyáltalán nem azért, hogy az egyéni felelősséget a struktúrákra hárítsuk! Éppen ellenkezőleg. Mert tudjuk, és elismerjük, hogy a struktúrák megváltoztathatók, és felelősséget érzünk azért, és kötelességünknek érezzük, hogy megváltoztassuk őket.

Követeljük szüntelenül, újból és újból a közéletet uralóktól, de elsősorban a kereszténynek nevezett személyektől és szervezetektől, a Kereszténydemokrata Néppárttól, az MDF-től, az egyházi vezetőktől és a lelkes parlamenti képviselőktől a következőket:

- 1.) Kapjon helyet az Országgyűlésben és a szakszervezetek-vállalkozók közötti tárgyalásokon független, *széles jogkörű* természet- és környezetvédő testület!
- 2.) Védje külön pártatlan szósztóló a jövő és még fel nem nőtt nemzedékek jogait mind a Parlamentben mind a döntésmechanizmusokban!

- 3.) *Alapvető* jogként ismerje el az Alkotmány az ép természeti (és tiszta művi) környezethez való jogot, mind a ma élő, mind a jövő nemzedék számára!
- 4.) *Csökkentsék radikálisan* a jövedelemadókat!
Szüntessék meg a környezetkímélő és ilyen szempontból semleges áruféleségek és szolgáltatások forgalmi adóját!
Emeljék meg drasztikusan a környezetkárosító áruk és szolgáltatások forgalmi adóját!
- 5.) Terjesszék ki a piaci elveket a környezet védelmére, ill. rombolására! Az anyagi terhek viselése az *okozói elv* szerint történjék! Ne közpénzből fedezzék a környezetkárosítás következményeinek elhárítását vagy viselését!
- 6.) Az anyanyelvhez és számtanhoz hasonlóan legyen *alaptantárgy* létföltételeink elemi ismerete, az ökológia, akár más tantárgyak óraszámának rovására!
- 7.) Sajtótörvény kötelezze valamennyi napilapot, hogy tekintélyes, független környezetvédő szervezetek (mint a Greenpeace és a WWF) helyi és globális környezetvédelmi jelentéseit, figyelmeztetéseit, fölhívásait változtatás nélkül tegyék közzé hetente *az időjárásjelentések mintájára*.
- 8.) *A vasúti közlekedés* – és általában a tömegközlekedés – kiépítése, fejlesztése, támogatása, struktúráinak kialakítása élvezzen messzemenő előnyt a gépkocsiközlekedéssel szemben! A tehertranszítot helyezzük át a vasútra az autóutak helyett.
- 9.) *Most létesüljenek új nemzeti parkok és természetvédelmi területek, most szigorítsák a természetvédelmi jogszabályokat, mert a polgári demokratikus és piaci, magánbirtokosi viszonyok között ez csaknem lehetetlen lesz!*

Mindenek előtt legyen nemzeti park a Vendvidék és a vele szomszédos Rába ártér!

Legyen szigorúan természetvédelmi és tájvédelmi terület az egykori határsáv egész területe, s a Dráva

árterei, valamint a szakemberek által e célból listára vett területek!

Kedves Barátaim! Emeljük föl szavunkat ezekért – a politikából kiszorult – elemi alapelvekért! Mert senki nem emel szót vagy nem tud szót emelni arányosan Magyarországon létforrásaink és gyermekeink létforrása érdekében. *Ez a kötelesség a mi legfőbb kötelességünké vált!* Talán a legsúlyosabb bűnt követjük el, ha hallgatunk vagy a szólás kötelességét másokra hárítjuk. A leginkább kisemmizettek: a jövő nemzedékek és teremtménytartásaink pártján kell állnunk. Erre tanít bennünket az Evangélium és az elemi becsület.

Burgerland, 1990. április 6.

Üdvözlettel:

Kiszely Károly

a Negyedik Alapelv

környezetvédő kezdeményezés tagja

Pályázati eredményhirdetés

1988. végén Megegyezés és megújulás címmel pályázati felhívást tettünk közzé (Egyházforum 1988/1-2, 242 l.), amelynek témáját a következőképp határoztuk meg: „a katolikus egyház múltbeli (1945-től) és jelenbeli helyzete és jövője a mai Magyarországon, illetve az országhatárokon kívül, kisebbségben élő magyarság körében.” A felhívásra 14 pályamunka érkezett, amelyek elbírálását egy háromtagú bizottság vállalta: Dr. András Imre SJ, a bécsi Magyar Egyházszociológiai Intézet vezetője, Boór János, a Mérleg c. folyóirat főszerkesztője, és Dr. Nyíri Tamás, a budapesti Hittudományi Akadémia professzora.

A pályamunkák elbírálásában a színvonal és a tartalom szempontjai vezették a bizottságot. A színvonal mércéje volt, hogy az egyes írások alkalmasak-e önmagukban publikálásra, a tartalmi szempont pedig azt jelentette, hogy mennyire felelnek meg a kitűzött témának. Ezen kritériumok alapján a bizottság négy pályaművet javasolt díjazásra, amelyekből egy első, kettő második és egy harmadik helyezést kapott. Mivel a Bíráló Bizottság egyik tagja lemondott honoráriumáról azzal a céllal, hogy ezt adjuk hozzá a második díjhoz és ezt az összeget fele-fele arányban nyújtjuk át a két második díjas kitüntettnek, mindketten megkapták a teljes második díjat. A helyezést elért dolgozatok az alábbiak:

1. díj: **Kamarás István:** Gaudiopolis felé (bajgyűtemény és megújulási program).
A díj összege: 350.- svájci frank
2. díj: **Molnár Imre:** Vallás és egyház a szlovákiai magyarság életében.
A díj összege: 250.- svájci frank
2. díj: **Udvarhelyi Nándor:** A romániai magyar katolikus egyház helyzete 1945 után.
A díj összege: 250.- svájci frank
3. díj: **Virt László:** Az erdélyi egyház.
A díj összege: 150.- svájci frank

A bizottság bírálata alapján több dolgozat dicséretet kapott, így Csapody Tamás: Trón és az oltár, Dombi Viktor: A társadalmi bázis kialakításának feltételei és lehetőségei, Garambos János: Megegyezés és megújulás, Szeblák Tamás: Megegyezés és megújulás a katolikus egyházban c. írások, valamint egy „Dum spiro, spero” és egy „Kairos” jeligével ellátott pályamunka.

Az eredményhirdetésre és a négy első díj átadására 1990. augusztus 3-án került sor Budapesten. Dr. Nyíri Tamás professzor méltatta a helyezést elért pályamunkákat, amelyek szerzői pedig egy-egy rövid előadás keretében adtak ízelítőt munkájukból.

Udvarhelyi Nándor tanulmányának első részét jelen számban közöljük, második részét 12-es (1990/4) számunkban publikáljuk. A másik három díjat nyert mű valószínűleg az Egyházforum Könyvei sorozat egy külön kötetében fog megjelenni, amelyet az 1950-es állam és egyház közötti megegyezés 40. és a II. Vatikáni Zsinat befejezésének 25. évfordulója alkalmából szándékozunk kiadni. A dicséretben részesült írások közléséről szerkesztőségünk egy későbbi időpontban fog dönteni.

Szívből gratulálunk a nyerteseknek! Köszönjük, mind a tízennégy szerzőnek, hogy résztvettek pályázatunkon és reméljük, hogy többen közülük a jövőben is megtisztelik az Egyházforumot írásaikkal. Köszönjük Dr. András Imre atyának, Boór János főszerkesztő és Dr. Nyíri Tamás professzor uraknak is a 333 oldalt kitevő kéziratok alapos áttanulmányozását és lelkiismeretes elbírálását. Végezetül helyet adunk az egyik bíráló köszönetének is: „Last but not least megköszönöm az Egyházforumnak a pályázat kiírását, amely számos embert elmélkedésre-gondolkodásra serkentett és a munkák közzétételével a jövőben is fog, hozzájárulva a magyar egyházak annyira esedékes megújulásához.” Az Egyházforum célja ez volt és ez is marad!

A szerkesztők

Olvasóink leveleiből

Ebben az esztendőben az Egyházforum 2. számát kaptam kézhez. Hálás köszönet a folyóiratért. Annak idején az első jó néhány, Svájcban nyomtatott szám tartalma (hangvétele) lényegesen eltér az utóbbiaktól. Az Egyházforum lényegileg más „területre”, kifejezetten tudományos területekre tért át és számomra ez így már nem érdekes és nem lebilincselő. Kérem, hogy a jövőben ne küldjék!

I.N.J. ny. lelkész, Balassagyarmat

* * *

A folyóirattal elégedett vagyok, a Lohfink-könyvet pedig közösségi szinten, tananyagként is átvettük, sok érdekes gondolat van benne. Megköszönném, ha a következő küldeményben tájékoztatna arról, hogy redben van-e a megrendelésem.

G.M., Mo.

* * *

A napokban kaptam meg Bulányi György: Egyházrend/Erény-e az engedelmisség? című írását egyik könyvesboltunban. Erre a műre már régóta „pályázom”, mert indulatok, vélemények hangzanak el felette úgy, hogy az, aki mondja, a művet nem is olvasta. Elhatároztam, hogy nem állok be a „kiáltók” táborába. Inkább elolvasom. Ezért is nagyon örülök, hogy az „Egyházforum sorozat” elindult. Kíváncsi lettem a már eddig megjelent többi műre is.

H.T., Mo.

* * *

Nem mindig mutatják be a dolgokat sokoldalúan. A veszprémi hit-tankönyv ellen beolvasta a szabadeurópa-rádió az Önök lapjából vett

pocskondiázást. Magam hallgattam. De nem kérdezték és közölték a másik fél véleményét. Pedig annak a hittankönyvnek a védelmében írták, amelynél rosszabb még nem jelent meg Magyarországon. Az Egyházforum miért nem szerezte be a másik fél álláspontját? A veszprémi sem jó könyv, de toronymagasan jobb az akkori „hivatalos”-nál. Ezt mondták a papok.

B. Zs., Dél-Magyarország

Alaposan megnéztük Olvasónk levelének keltét: 1990. július 29. Furcsálljuk, hogy véleményének bizonyítására, miszerint az Egyházforum „nem mindig” mutatja „be a dolgokat sokoldalúan”, a több mint négy évvel ezelőtti hittankönyv-ügyre kell hivatkoznia, amelyről az Egyházforum 1. számában (1986/1. 58–67. l.) valóban tudósított. Az ott olvasható „pocskondiázás”, amelyet a Szabad Európa Rádió is ismertetett, Rédly Elemér nyílt levele, aki annak idején az Országos Hitoktatási Bizottság titkára és a Győri Hitoktatási Bizottság elnöke volt. Az Egyházforum egyébként „beszerezte” „a másik fél álláspontját is” az említett és vitatott két veszprémi hittankönyv formájában. Mivel azonban ezek megjelenhettek Magyarországon, Rédly Elemér levele azonban nem, úgy véltük, a tisztetség parancsa, hogy a magyarországi egyoldalú tájékoztatás után, nyilvánosságot kapjon Rédly Elemér levele is. Lehet, hogy Olvasónk fönti levelét dícséretnek szánta és az 1. számot kivéve nem is talált példát az Egyházforum egyoldalú tájékoztatására? – A szerk.

* * *

Erdélyi papnövendék vagyok. Elsősorban azt szeretném tudni, hogy milyen feltétel alapján lehet közölni az „Egyházforum”-ban, vagy egyáltalán ez lehetséges-e. Tapasztalataim alapján nyugaton aránylag kevesen, keveset és nagyon sok esetben ezt is tévesen tudják rólunk, erdélyi magyarokról. A mi gondolkodásmódunk, gondjaink, bajaink, pusztán létünkért folytatott harcunk egyedi és sajátos. Mi azt szeretnénk, ha tárgyilagosan ítélnének meg minket. Tervem lenne az erdélyi egyházmegye történetének bemutatása, a romániai katolikus egyház ismertetése, papnevelő intézetünk helyzetének bemutatása, ahogyan mi ott átvészeltük a terrort és a forradalmat, lehetőségeinket és szükségünket. Ugyanakkor szeretném ismertetni Márton Áron alakját és szellemét, mely ma is elevenen él körünkben úgy, ahogy látták ismerősei, ahogy megismertük mi, jelentőségét számunkra, emberi példamutatását, és nagyságát. Annál is inkább, mivel idén

szeptemberben lesz tíz éve annak, hogy Isten magához szólította nyájának hűséges pásztort. Második problémám már kérdés jellegű. Szeretném kérdezni, hogy részesülhetnek-e kiadványukban valamilyen úton-módon, mivel anyagi lehetőségeim azt megrendelni nincsenek.

J. A.

Külön öröm számunkra, hogy az Egyházforum Erdélyben is ismertté válik. Levélírónk ajánlatát lelkesen fogadjuk, hogy saját élményei és tapasztalatai alapján írjon az ottani katolikus egyházzól. 11-es és 12-es számunkban egyébként is helyet kap ez a témakör.

Természetesen szívesen teljesítjük kérését is és ingyenesen megküldjük Olvasónknak kiadványainkat, amelyekből eddig is több száz példány jutott el Erdélybe. Az Egyházforum által létesített „Erdély-alapítvány” célja is a kisebbségben élő magyarok teológiai és pasztorális képzésének elősegítése. Az alapítvány nyitott, így Olvasóink adományaikkal hozzájárulhatnak célkitűzésünk megvalósulásához. (Egyházforum/Mohos László, Thököly u. 74, 1158. Budapest, XV. ker. OTP csekk számla 12590 „Erdély-alapítvány”). – A szerk.

DDr. Paul M. Zulehner

a bécsi egyetem teológiai karának
pasztorálteológia professzora

és

az Egyházforum szerkesztőbizottságának elnöke

*1990. december 1-én,
szombaton délután 16.00 órakor
a budapesti Központi Szeminárium
dísztermében (Eötvös Lóránd u. 5-7.)
előadást tart.*

Az előadás címe:

Egyház a szabadság kontextusában

A belépés díjtan.

Szeretettel várjuk
az Egyházforum minden kedves olvasóját!

A megismerkedéstől az eljegyzésig

Az Országos Lelkipásztori Intézet, a Nagycsaládosok Országos Egyesülete és a Katolikus Családtervezési Tanácsadó 1990/91-ben előadásorozatot rendez a házasságra való felkészülésről.

A havonta egy előadásból, az előadások között egy kiscsoportos megbeszélésből álló sorozat azoknak a fiataloknak készült, akik életüket keresztény házasságban tervezik leélni. Az előadások szempontokat adnak a párválasztáshoz és ismertetik a családi életre vonatkozó főbb fogalmakat. (A sorozat természetesen nem pótolja az esküvő előtti személyes jegyesoktatást.)

Az előadások kezdési időpontja: minden hónap 2. keddjén 19 óra
helye: **Budai Ciszterci Szent Imre Templom**
Budapest XI. Villányi út 25.

Előadók többek között:

Október 9.

„Termtsünk embert képmásunkra, magunkhoz hasonlót”

Önismeret

előadó: **Farkas István**

November 13.

„Nem jó az embernek egyedül lennie, alkotok neki segítőtársat, aki hasonlít hozzá”

Ismerkedés, együttjárás

előadó: **Fekete Tamás és felesége**

December 11.

„A férfi elhagyja apját és anyját és feleségéhez ragszik, s a kettő egy test lesz.”

A döntés

előadó: **dr. Pálhegyi Ferenc**

Január 8.

„Amit Isten egybekötött...”

A házasság: szentség

előadó: **Futó Károly**

Február 12.

„Arcod veritékével...”

Munka és család

előadó: **Mohay Tamás és felesége**

Február 23. 9-15 óra

LELKINAP

Vezeti: **dr. Brückner Ákos**

Március 12.

„Szaporodjatok és sokasodjatok, népesítsetek be a földet”

Családtervezés

előadó: **Pál Bernadette**

Április 9.

„Ha együtt imádkoztok, együtt is maradtok”

Családegység – Élet a keresztény családban

előadó: **Fórián Szabó Páter és felesége**

Vigassy György és felesége

Az Egyházfórum eddigi számai

1. A közösségi megújulás útján
2. Egyház – Isten népe?
A magyar egyház Lékai bíboros után I.
3. Aggiornamento.
A magyar egyház Lékai bíboros után II.
4. A fiatalokkal együtt keresni Istent
- 5-6. Szenvedtek az igazságért
7. Látni – ítélni – cselekedni
8. Béke – igazságosság – a teremtett világ megőrzése
9. Egyház és politika
10. Egyház és gazdaság

Egyházfórum Könyvek

1. Tatjana Goricseva: Istenről beszélni veszélyes
2. Jerzy Popieluszko
3. Bulányi György: Egyházrend – Erény-e az engedelmesség?
4. Gerhard Lohfink: Milyennek akarta Jézus a közösséget?
5. Zulehner – Fischer – Huber: „Népem lesztek”
6. Rudolf Schnackenburg: Krisztus követése – ma
(előkészületben)
7. Karl Rahnen: Hit – remény – szeretet (előkészületben)

Megrendelhető: Egyházfórum, 1158 Budapest, Thököly u 74.

Megvásárolható: a Szent István Társulat könyvesboltjaiban

Christliche **Erwachsenenbildung** wird im Westen seit Jahrzehnten sehr ernstgenommen. Dutzende von Bildungshäusern sind seit 1945 in den verschiedenen Ländern entstanden, hunderte von Programmen und Veranstaltungen werden in diesen Häusern jährlich durchgeführt. In den osteuropäischen Ländern fehlt zunächst die Makrostruktur: Klöster, kirchliche Bauten wurden verstaatlicht, zum Aufbau von neuen Einrichtungen fehlte nicht nur das Geld, sondern auch die Erlaubnis der Behörden. Unerwartet und unvorbereitet schlug die Stunde der Freiheit. Der Kirche wird nicht nur erlaubt, tätig zu sein, wie sie wolle, sondern es wird von ihr fast gefordert, dass sie in der neuen Umwertung der Werte mithelfe: ein neues Bewusstsein muss nicht nur im kirchlichen, sondern auch im gesellschaftlichen Bereich geschaffen werden. Christliche Erwachsenenbildung stünde jetzt im Mittelpunkt, wenn die notwendigen Erfahrungen da wären.

Nummer 11 von "**Egyházfórum**" möchte in diesem Bereich Hilfe leisten. Wir bringen drei Berichte über Zielsetzungen und Probleme der Erwachsenenbildung. **Marget Fell**, Inhaberin des Lehrstuhls für Erwachsenenbildung an der Katholischen Universität Eichstätt, stellt die katholische Erwachsenenbildung zwischen gesellschaftspolitischer Verantwortung und kirchlichem Interesse dar. **Wolfgang Langer**, Universitätsprofessor in Wien, berichtet über den theologischen Hintergrund der Erwachsenenbildung. **Georges Duperray** aus dem Institut Pastoral d'Etudes Religieuses von Lyon gibt ein zusammenfassendes Bild über den gegenwärtigen Stand der Ausbildung von katholischen Laien in Frankreich. Zu diesem "Dreiländertreffen" gesellen sich **János Goják**, Chefredaktor der ungarischen katholischen Presseagentur und **Miklós Tomka** vom Ungarischen Pastoralinstitut mit ihrer Standortbestimmung über die Chancen der Erwachsenenbildung in Ungarn. In einer Sammlung von kürzeren Berichten wird das Bild ergänzt um den ungarischen Lesern ein breites Panorama zu ermöglichen.

Nándor Udvarhelyi hat die Geschichte der katholischen Kirche in Siebenbürgen durchforscht. Wir bringen den ersten Teil seiner Studie: 1945-1980. Der Überblick über die letzten zehn Jahren wird in der nächsten Nummer der "**Egyházfórum**" veröffentlicht.

Károly Kiszely schrieb einen sehr persönlich formulierten Brief für einen grösseren und verantwortungsbewussten Einsatz für den Umweltschutz in Ungarn.